ରବୀନ୍ଦ୍ର-କତିପୟ

ଏକ

ଛନ୍ଦ-ଆବେଦନ-ଯୁକ୍ତ

ଭାବାନୁକୃତି

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପଥିକ ପ୍ରକାଶନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୧୦, ଓଡ଼ିଶା

> ଆସ ଅପରାଜିତ ବାଣୀ, ଅସତ୍ୟ ହାଣି
> ଆସ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଆଶା, ଜଡ଼ତ୍ୱନାଶା ॥
> -ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ

ରବୀନ୍ଦ୍ର-କତିପୟ

ଏକ

ଛନ୍ଦ-ଆବେଦନ-ଯୁକ୍ତ

ଭାବାନୁକୃତି

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

୪୩୮

ପ୍ରକାଶନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୨୫, ଓଡ଼ିଶା

ରବୀନ୍ଦ୍ର-କତିପୟ

ଏକ

ଛନ୍ଦ-ଆବେଦନ-ଯୁକ୍ତ

ଭାବାନୁକୃତି

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ : ୨୦୦୯

ପଥିକ ପ୍ରକାଶନୀ

ଭୁବନେଶ୍ୱର-୭୫୧୦୨୫, ଓଡ଼ିଶା

ଅକ୍ଷରସଜ୍ଜା

ଗୁଡ୍ଡୁ ଡି.ଟି.ପି. ଆର୍ଟ,

ଏନ୍/୬୨୬, ସେକ୍ଟର-୭, ସିଡିଏ, କଟକ

ମୁଦ୍ରଣ

ପ୍ରିଣ୍ଟ-ଟେକ୍ ଅଫସେଟ୍ ପ୍ରା.ଲି.

ଶୈଳଶ୍ରୀ ବିହାର, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୂଲ୍ୟ : ଟ ୮୦.୦୦

ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସୃଜନପ୍ରକାଶକୁ ଏବଂ

ତାଙ୍କ ଘରର

ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ

ରବୀନ୍ଦ୍ର-କବିତା

ଶୀର୍ଷକସୂଚୀ

୧.	ନିର୍ଝରର ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ	୧
୨.	ପ୍ରଭାତ-ଉତ୍ସବ	୪
୩.	ପ୍ରାଣ	୬
୪.	ସୋନାର ତରୀ	୭
୫.	ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତି	୧୦
୬.	ବସୁନ୍ଧରା	୧୫
୮.	ଉର୍ବଶୀ	୨୬
୯.	ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରୁ ବିଦାୟ	୩୨
୧୦.	ଲେଉଟାଇ ଆଣ ଏବେ	୩୬
୧୧.	ବୈରାଗ୍ୟ	୪୨
୧୨.	ଦୁଃସମୟ	୪୩
୧୩.	ପ୍ରବାସୀ	୪୬
୧୪.	ବଙ୍ଗମାତା	୪୯
୧୫.	ନମସ୍କାର	୫୦
୧୬.	ମୁକ୍ତି	୫୩
୧୭.	ବର୍ଷାର ରୂପ	୫୪
୧୮.	ଧୂଳିମନ୍ଦିର	୫୫
୧୯.	ଅପମାନିତ	୫୬
୨୦.	ଚିଠି	୫୮
୨୧.	ଶଙ୍ଖ	୬୩
୨୨.	ବଳାକା	୬୫
୨୩.	ଧର୍ମମୋହ	୬୮
୨୪.	ପ୍ରଶ୍ନ	୭୦

୨୫. ପୃଥିବୀ ୭୧
୨୬. ଆଫ୍ରିକା ୭୭
୨୭. ସେମାନେ କାମ କରନ୍ତି ୭୯
୨୮. ରୂପନାରାୟଣ କୂଳରେ ୮୨
୨୯. ଐକତାନ ୮୩
୩୦. ପ୍ରଥମ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟ ୮୭

ରବୀନ୍ଦ୍ର-କବିତା ୮୮

ସଭ୍ୟତାର ସଙ୍କଟ
- ଅଶୀବର୍ଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଅବସରରେ କବିଙ୍କର ଅଭିଭାଷଣ ୧୭୭

ପରିଶିଷ୍ଟ ୧୮୫

ନିର୍ଝରର ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ

ଆଜି ପ୍ରଭାତରେ ରବିର କର
କିପରି ମୋ' ପ୍ରାଣକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା କେଜାଣି !
ଏହି ଗୁହାର ଅନ୍ଧାରଟାରେ କିପରି ଆସି ପଶିଗଲା-
ପ୍ରଭାତପକ୍ଷୀର ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଏତେଦିନ ପରେ
ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରାଣ ଜାଗୃତ ହୋଇ ଉଠିଲା ?
ହଁ, ଆଜି ପ୍ରାଣ ହିଁ ଜାଗି ଉଠିଲା ଏବଂ
ଏହି ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା ।
ଏବଂ, ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ, ମୁଁ-
ମୋ'ର ପ୍ରାଣର ବାସନାକୁ, ପ୍ରାଣର ଏହି ଆବେଗକୁ ଆଉ ମୋଟେ
ରୋଧି କରି ରଖି ପାରୁନାହିଁ !!
ଏହି ଭୂଧରଟା ହିଁ ଥରଥର ହୋଇ କମ୍ପିଉଠୁଛି,
ଶିଳାମାନେ ରାଶି ରାଶି ହୋଇ
ଖସି ପଡୁଛନ୍ତି ।
ଏହି ଫେନିଳ ଜଳରାଶି ଫୁଲି ଫୁଲି
ଦାରୁଣ ରୋଷରେ ଗର୍ଜନ କରି ଉଠୁଛି ।
ଏଠି, ସେଠି ପାଗଳଙ୍କ ପରି, ଭଉଁରୀ କାଟି
ମାତି ଉଠୁଛି । ବାହାରି ଯିବାକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଛି,
ଏହି କାରାଗାରର ଦୁଆରଟା ଯେ କେଉଁଠି
ମୋଟେ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ ।
ରେ ବିଧାତା, ତୁ କାହିଁକି ଏଡ଼େ ପାଷାଣ ହେଲୁ,
ତା'ର ଚାରିପଟେ ବନ୍ଧନ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଲୁ ?
ହେ ମୋ'ର ହୃଦୟ, ଭାଙ୍ଗିଦେ
ଏହି ବନ୍ଧନକୁ,-ସାଧ୍ୟ କରି ଦେ' ଏହି
ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନକୁ
ଢେଉ ପଛକୁ ଢେଉମାନେ ଉଠନ୍ତୁ
ଆଘାତ ପରେ ଆଘାତମାନେ ବାଜନ୍ତୁ !!

ହଁ, ପ୍ରାଣଟା ଯେତେବେଳେ ଜାଗି ଉଠିଛି,
ତେବେ ଅନ୍ଧାର ପୁଣି କ'ଣ, ପାଷାଣ ପୁଣି କ'ଣ,-
ଯେତେବେଳେ ବାସନା ହିଁ ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଛି,
ତେବେ ଜଗତରେ ଆଉ କ'ଣ ପାଇଁ
କାହାର ଭୟ !!

ମୁଁ, କରୁଣାର ଧାରା ଢାଳିଦେବି
ପାଷାଣର କାରାମାନଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗିବି
ଜଗତ ପ୍ଳାବିବି, ଗୀତ ଗାଇ ବୁଲିବି-
ସେହି ଆକୁଳ ବହମାନତାର ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ।
        କେଶକୁ ମୁକୁଳା କରି, ଫୁଲମାନଙ୍କୁ ସାଉଁଟି ସାଉଁଟି
        ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ଡ଼େଣାକୁ ଉଡ଼ାଇ ଏବଂ
        ପୂର୍ଣ୍ଣ ସରାଗରେ-
        ରବିକିରଣର ଏହି ହସକୁ ଉଡ଼ାଇ ଉଡ଼ାଇ।
ଶିଖରରୁ ଶିଖରକୁ ଧାଇଁବି,
ଭୂଧର ଉପରୁ ଭୂଧରକୁ ଲୋଟି,- ଖଳଖଳ ହସି ସେହି
କଳକଳ ହସରେ ତାଳ ଦେଉଥିବି ॥
ହଁ, ମୋ' ଭିତରେ ଏତେ କଥା ଓ ଏତେ ଗାନ ପୁଣି ରହିଛି,
ଏତେ ପ୍ରାଣ ମଧ୍ୟ ରହିଛି-
ଏତେ ସୁଖ ଓ ଏତେ ଏତେ ସ୍ୱପ୍ନ-
ହଁ, ରାତି ପାହିଛି,- ମୋ' ପ୍ରାଣର ଅଳିନ୍ଦ ଉପରେ, ସତେଅବା,
ଭୋର ହୋଇ ଆସିଲାଣି !
        ସତେ ଆଜି କ'ଣ ହେଲା, ଏବଂ କ'ଣ ଘଟିଲା,-
        ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରାଣ ଜାଗି ଉଠିଲା
        ଏବଂ, ଏହି ଦୂରରୁ ମୁଁ ସତେଅବା ଏକ
        ମହାସାଗରର ସଂଗୀତକୁ ଶୁଣି ପାରୁଛି !
ତେଣୁ, ଏହି ଚାରିପାଖରେ ଏହି
ଘୋର କାରାଗାରଟା ଆଉ କ'ଣ ପାଇଁ ରହିବ ?
ଭାଙ୍ଗି ଦେ, ତୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେ' ତେଣୁ ଏହି କାରାଟାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେ'-

ଆଘାତ ପରେ ଆଘାତ ହିଁ କ'ର- ଶୁଣ,
ଚଡ଼େଇଟି ମଧ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇ ମୋତେ କହୁଛି-
ରବିର କର ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲାଣି ବୋଲି
ବାରତା ଆଣି ଦେଲାଣି ।।

– 'ଭାରତୀ' ପତ୍ରିକାର ୧୨୮୯ ଅଗ୍ରହାୟଣ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ । ବର୍ତ୍ତମାନର ପାଠରେ ତାହା ସଂକ୍ଷେପିତ ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ।

[କବିତାଟିର ସନ୍ଦର୍ଭରେ କବି ଅନ୍ୟତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି :

ଦିନେ ସକାଳେ ବାରଣ୍ଡାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମୁଁ ସାମନାକୁ ଅନାଇ ଦେଖୁଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଗଛଗୁଡ଼ିକର ପତ୍ରାନ୍ତରାଳରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେଉଥାଏ । ଏହିପରି ଅନାଇ ଦେଖୁଥିବା ସମୟରେ ସତେଯେପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମୋ' ଆଖିଉପରୁ ଗୋଟିଏ ପର୍ଦ୍ଦା ଅପସରି ଯିବାପରି ଲାଗିଥିଲା । ମୁଁ ଦେଖିଲି, ଏକ ଅପରୂପ ମହିମାରେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱସଂସାର ସମାଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି, ସର୍ବତ୍ର ସବୁକିଛି ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ତରଙ୍ଗିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ମୋ'ର ହୃଦୟ ଭିତରେ ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ବିଷାଦର ଆଚ୍ଛାଦନ ରହିଥିଲା ପରି ଲାଗୁଥିଲା, ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦ କରି ମୋ'ର ସମସ୍ତ ଭିତରଟିରେ ହିଁ ବିଶ୍ୱର ଆଲୋକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବିଚ୍ଛୁରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏବଂ ସେହିଦିନ ହିଁ 'ନିର୍ଝରର ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ' କବିତାଟି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଝର ପରି ଉତ୍ସାରିତ ହୋଇ ବହି ଯାଇଥିଲା । ଲେଖାଟି ସରିଗଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ଜଗତର ସେହି ଆନନ୍ଦରୂପଟି ଉପରେ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଯବନିକାଟି ତଥାପି ପଡ଼ିଯାଇ ନଥିଲା ।]

ପ୍ରଭାତ-ଉତ୍ସବ

ମୋ' ହୃଦୟ ଆଜି କିପରି ଏଭଳି
ଖୋଲିଗଲା କେଜାଣି, ଯେଠି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତଟି ହିଁ
ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଆଉଗୋଟିଏକୁ
ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାରେ ଲାଗିଛି ! ଏବଂ ତେଣୁ,
ପ୍ରଭାତ ହୋଇଆସିବା ମାତ୍ରକେ ହିଁ ଆକାଶଆଡ଼କୁ ଅନାଇ
ମୁଁ ସତେଅବା କାହାକୁ ଦେଖିପାରୁଛି କେଜାଣି ।।
ପୂର୍ବଦିଗର ମେଘଟି ଉପରେ ରବିର କିରଣରେଖା
ଅରୁଣ ରଥଚୂଡ଼ାଟିର ମୋତେ ଅଧେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁଛି,
ପକ୍ଷୀର କଳରବ ସେହି ତରୁଣ କଳରବଟିକୁ ଆସି ଦେଖୁଛି
ସବୁ ହିଁ ମଧୁର, ସବୁକିଛି ହିଁ ମଧୁର !

ହେ ଆକାଶ, ତୁମେ ମୋତେ
'ଆସ ଆସ' ବୋଲି ଡ଼ାକୁଛ କି ?
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବି ତ ତୁମରି ପାଖରେ-
ଏଠାରେ ମୋତେ ନାହିଁ ।
ଏହି ପ୍ରଭାତ ଆଲୁଅ ସହିତ ମୋ'ର ପ୍ରାଣ
ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ କୁଆଡ଼େ କୁଆଡ଼େ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି ।
ମୁଁ ଆଜି ନିଜର ପ୍ରାଣ ଦ୍ୱାରା
ତୋ' ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେବି ।
ହେ ରବି, ତେଣୁ ଉଠ, ମୋତେ
ଉତ୍ତୋଳିତ କରିନିଅ,- ତୁମର ଅରୁଣତରୀଟିକୁ
ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ,-
ତୁମେ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଆକାଶ ପାରାବାରଟିକୁ ହିଁ
ପାରି ହେବ । ତେବେ, ହଁ ତେବେ
ମୋତେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ସାଙ୍ଗରେ ନିଅ ।

- ପ୍ରଭାତସଙ୍ଗୀତ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ - ୧୨୮୯

[କବି ଏହି ସନ୍ଦର୍ଭରେ ପରେ ଲେଖିଥିଲେ : ଏହି (ପ୍ରଭାତ) ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ହିଁ ପୃଥିବୀଯାକ ସର୍ବତ୍ର ନାନା ଲୋକାଳୟରେ, ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ, ନାନା ପ୍ରୟୋଜନରେ କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି-ସେହି ଧରଣୀବ୍ୟାପୀ ସମଗ୍ର ମାନବର ଦେହଚାଞ୍ଚଲ୍ୟକୁ ସୁବୃହତ୍ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ କରି ଦେଖି ମୁଁ ଏକ ମହାସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ନୃତ୍ୟର ଆଭାସ ପାଉଥାଏ । ବନ୍ଧୁକୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ବନ୍ଧୁ ହସୁଛି, ମାଆ ନିଜ ଶିଶୁଟିର ଲାଳନ କରୁଛି, ଗୋରୁଟିଏ ଆଉଗୋଟିଏ ଗୋରୁର ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତା'ର ଦିହକୁ ଚାଟିବାରେ ଲାଗିଛି,-ଏହି ସବୁକିଛିର ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତହୀନ ଅପରିମେୟତା ରହିଛି, ମୋ' ମନକୁ ତାହା ହିଁ ଏକ ବିସ୍ମୟର ଆଘାତରେ ବେଦନା ଦେବାରେ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମୁଁ 'ମୋ'ର ହୃଦୟ କିପରି ଏଭଳି ଖୋଲିଗଲା ଏବଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତଟି ହିଁ ସେଠାରେ ଆଲିଙ୍ଗନରତ ହୋଇ ରହିଲା ବୋଲି ଯେ ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିଲି, ତାହା ଆଦୌ କବିକଳ୍ପନାର ଏକ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ନୁହେଁ । ବସ୍ତୁତଃ, ଯାହା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି, ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ମୋ'ର ଶକ୍ତି ନଥିଲା ।]

ପ୍ରାଣ

ଏହି ସୁନ୍ଦର ଭୁବନରେ ମୁଁ ମରିବାକୁ ଚାହେନାହିଁ ।
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଚାହେ ।
ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଏବଂ ଏହି ପୁଷ୍ପିତ ଉଦ୍ୟାନର
ଜୀବନ୍ତ ହୃଦୟମାନଙ୍କରେ ଯଦି ସ୍ଥାନଟିଏ ପାଇପାରେ ।
ଧରଣୀପ୍ରାଣର ଏହି ଚିରତରଙ୍ଗିତ କେତେ ଖେଳ,
କେତେ କେତେ ହସ ଓ ଲୋତକଦ୍ୱାରା ଭରା
ମାନବର ସୁଖଦୁଃଖରେ ସଂଗୀତଟିଏ ଗୁନ୍ଥି
ଯଦି ଏହି ଅମର ଆଳୟଟିରେ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିପାରେ !
ଯଦି ନପାରେ, ତେବେ ଯେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିଥିବି, ଯେପରି
ତୁମରିମାନଙ୍କ ଭିତରେ ହିଁ ଥାନଟିଏ ପାଇପାରେ,
ତୁମେମାନେ ତୋଳିବ ବୋଲି ସକାଳ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ
ନବ ନବ ସଙ୍ଗୀତ ରାଶିର କୁସୁମ ଫୁଟାଇପାରେ ।
ତୁମେମାନେ ହସି ହସି ସେହି ଫୁଲକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ
ଓ ଫୁଲଗୁଡ଼ିକ ଶୁଖିଗଲେ
ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଫିଙ୍ଗି ବି ଦେବ ।

- କଡି ଓ କୋମଲ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ - ୧୨୯୧

ସୋନାର ତରୀ

ଗଗନେ ଗରଜେ ମେଘ, ଘନ ବରଷା ।
ଏକା ବସିଅଛି କୂଳେ, ନାହିଁ ଭରସା
ରାଶି ରାଶି ମେଣ୍ଟା ମେଣ୍ଟା ଶେଷ ହେଲା ଧାନକଟା
ଭରା ନଦୀ କ୍ଷୁରଧାରା ଖରପରଶା,-
ଧାନ କାଟୁ କାଟୁ ଆସିଗଲା ବରଷା ।।
 କ୍ଷେତ ବୋଲି ସାନ ଖଣ୍ଡେ, ମୁଁ ତ ଏକାରେ
 ଚଉଦିକେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି କେତେ ବଙ୍କାରେ
 ସେପାରିରେ ଅଛି ଅଙ୍କା ତରୁଛାୟାମସି ଟଙ୍କା
 ଗାଆଁଟି ମେଘରେ ଢଙ୍କା ପ୍ରଭାତବେଳେ
 ଏପାରିରେ ମୋ' ବିଲଟି,- ମୁହିଁ ଏକା ରେ ।
ଗୀତ ଗାଇ ତରୀ ବାହି ଆସେ କିଏ ରେ
ଏପାରିକୁ, ମନେ ହୁଏ ଚିହ୍ନିଛି ତାକୁ
ଭରା ପାଲେ ଚାଲିଯାଏ, କୁଆଡ଼େ ଫେରି ନଚାହେ
ଢେଉମାନେ ନିରୁପାୟ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି କୂଳେ ।
ଦେଖି ମୋ'ର ମନେହୁଏ ଚିହ୍ନିଛି ତାରେ ।।
 ହେ, କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ତୁମେ, କେଉଁ ବିଦେଶେ ?
 କୂଳରେ ନଉକା ଭିଡ଼ ଦଣ୍ଡେ ସକାଶେ
 ଯେଉଁଆଡ଼େ ଇଚ୍ଛା ଯାଅ, ଯାହାକୁ ଦେବାର ଦିଅ
 କ୍ଷଣେ ଖୁସୀ ହୋଇ ଆସି ଏତିକି ନିଅ,
 ମୋ'ର ସୁନାଧାନତକ ନିଅ ଯେ ବାହି ।
ତେବେ ଯେତେ ଚାହ ଲଦିଦିଅ ତରୀଉପରେ,-
ଆଉ ଅଛି ?- ନାଇଁ, ସବୁ ଲଦି ଦେଇଛି ।
ଏତେ କାଳ ନଦୀ-କୂଳେ, ଯାହା ବୋହିଥିଲି କୂଳେ
ସବୁ ଯେ ଦେଇଛି ଲଦି ଘରେ ବିଘରେ
ଏବେ ମୋତେ ବାହି ନିଅ, କରୁଣାଭରେ ।।

ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆନ ହିଁ ନାହିଁ ବଡ଼ ଛୋଟ ସେହି ତରୀଟି !
କେବଳ ମୋ' ସୁନାଧାନ ଦ୍ୱାରା ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଛି !
ଏହି ଶ୍ରାବଣଗଗନଟିକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ଘନ ଗାଢ଼
ମେଘମାନେ ଭାସି ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି ଓ ମୁଁ ଏହି
ଶୂନ୍ୟ ନଦୀର ତୀରଟିରେ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଏବଂ,
ସେହି ସୁନାର ତରଣୀଟି ଯାହାକିଛି ଥିଲା,
ସବୁଟିକୁ ସିନା ବାହି ନେଇ ଯାଇଛି !

- ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୧୨୯୮

[କବି ଏକ ଅବକାଶରେ ଏହିପରି ଭାବରେ କବିତାଟିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି : 'ସୋନାର ତରୀ' ବୋଲି କବିତାଟିଏ ଲେଖିଥିଲି ଏବଂ, ବର୍ତ୍ତମାନ ତା'ର ଏହିପରି ଏକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ କରା ଯାଇପାରେ-ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନଯାକ ନାନା ଫସଲର ଚାଷ କରୁଛି । ତା' ଜୀବନର କ୍ଷେତଟି ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ ପରି-ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ,-କେବଳ ଏହି କ୍ଷେତଟି ହିଁ ତା' ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି - ସେଥିଲାଗି ଗୀତାରେ ଅଛି -

ଅବ୍ୟକ୍ତାଦୀନି ଭୂତାନି ବ୍ୟକ୍ତମଧ୍ୟାନି ଭାରତ
ଅବ୍ୟକ୍ତନିଧନାନ୍ୟେବ ତତ୍ର କା ପରିବେଦନା ।

ଯେତେବେଳେ କାଳ ଘନାଇ ଆସୁଛି, ଯେତେବେଳେ ଚ଼ତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରହିଥିବା ପାଣି ଫୁଲିଉଠୁଛି, ଯେତେବେଳେ ପୁନର୍ବାର ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ଏହି ସ୍ଥାନ ଜାଗାଟି ମିଶିଯିବାର ସମୟ ଆସିଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ତା'ର ସମସ୍ତ ଜୀବନଟିର କର୍ମର ଯାହାକିଛି ନିତ୍ୟ ଫଳ, ସିଏ ତାହାକୁ ଏହି ସଂସାରର ତରଣୀଟି ଉପରେ ହିଁ ଅବଶ୍ୟ ବୋଝାଇ କରିଦେଇ ପାରିବ । ସଂସାର ସେହି ସବୁକିଛିକୁ ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବ, କୌଣସି ଗୋଟିଏକୁ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ଫିଙ୍ଗି ଦେବନାହିଁ । ମାତ୍ର, ଯଦି ସେତେବେଳେ କେହି ଏପରି କହିବ ଯେ, 'ନାଇଁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ନିଅ, ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଡ଼ଙ୍ଗାଟି ଉପରେ ରଖ', ତେବେ ସେତେବେଳେ ସଂସାର କହିବ, 'କିନ୍ତୁ ତୁମପାଇଁ ଆଉ ଜାଗା କାହିଁ ଏବଂ, ପୁନଶ୍ଚ, ତୁମକୁ ନେଇ ମୋ'ର ଲାଭ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ହେବ ? ତୁମ ଜୀବନର ଯାହାକିଛି ଫସଲ ରଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ, ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନେବି,-କିନ୍ତୁ ତୁମେ କେବେହେଲେ ରଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବନାହିଁ ।' ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଜୀବନର କର୍ମଗୁଡ଼ିକର ମାଧ୍ୟମରେ ସଂସାରକୁ କିଛି ନା କିଛି ଅବଶ୍ୟ

ଦାନ କରୁଛି; ସଂସାର ସେହି ସବୁକିଛିକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ରକ୍ଷା କରୁଛି, ଆଦୌ କିଛିକୁ ନଷ୍ଟ କରୁନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ତା'ସହିତ ଅହଂଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଚିରନ୍ତନ କରି ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି, ସେତେବେଳେ ତା'ର ଇଚ୍ଛା ବୃଥା ହେଉଛି । ସିଏ ଯେ ଗୋଟିଏ ଜୀବନକୁ ଭୋଗ କଲା ତାହାରି ଶୁଳ୍କସ୍ୱରୂପ ଅହଂକୁ ମୃତ୍ୟୁର ହାତକୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ମଣିଷକୁ ତେଣୁ ହିସାବଟିକୁ ପୂରା କରି ଯିବାକୁ ହେବ । ସେଇଟିକୁ କଦାପି ଜମାସ୍ୱରୂପ ହାତରେ ରଖିବା ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ ।

ପୁନଶ୍ଚ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶର ସ୍ମୃତିରେ ଏହି କବିତାଟି ଲିଖିତ ହୋଇଛି, ସେବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ କବି ଏହିପରି ଉଲ୍ଲେଖ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି : ସେତେବେଳେ ପଦ୍ମାନଦୀରେ ନୌକାରେ ଥାଏ । ଆକାଶରେ କଳା ମେଘ, ଅପର ତଟରେ ଛାୟାଘନ ତରୁଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତରାଳରେ ରହିଥିବା ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକ, ବର୍ଷାଋତୁର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମାନଦୀ ଖର ବେଗରେ ବହି ଯାଉଥାଏ, ସ୍ରୋତ ଉପରେ ଫେନରାଶିର ଦ୍ରୁତ ଆବର୍ତ୍ତମାନ । ଉଚ୍ଛୁଳା ନଈର ସୁଅ ପଠାକୁ ମାଡ଼ିଆସି ଧାନଭରା ବିଲଗୁଡ଼ିକୁ ଦିନ ଦିନ ଧରି ଜଳରେ ବୁଡାଇ ଦେଉଥାଏ । କଞ୍ଚା ଧାନରେ ବୋଝାଇ ହୋଇଥିବା ଚାଷୀମାନଙ୍କର ହୁଲି ଡ଼ଙ୍ଗାଗୁଡ଼ିକ ସୁଅ ଉପର ଦେଇ ଛୁଟି ଯାଉଥାନ୍ତି । ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ପଠାରେ ଫଳୁଥିବା ଧାନକୁ ଲୋକେ ପାଣିଧାନ ବୋଲି କହନ୍ତି ।... ଭରା ପଦ୍ମାନଦୀର ସେହି ବାଦଲଭର୍ତ୍ତି ଦିନଗୁଡ଼ିକର ଛବି 'ସୋନାର ତରୀ' କବିତାଟିର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ତାହାରି ଛନ୍ଦଟିକୁ ବହନ କରୁଛି ।]

ସମୁଦ୍ର ପ୍ରତି

(ପୁରୀରେ ସମୁଦ୍ର ଦେଖି)

ହେ ଆଦିଜନନୀ ସିନ୍ଧୁ,-ବସୁନ୍ଧରା ତୁମରି ସନ୍ତାନ,
ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ତବ କୋଳେ । ସେଇଥିପାଇଁ ତ,
ତୁମ ନେତ୍ରେ ତନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ । ସେଥିଲାଗି ବକ୍ଷ ଭରି
ସଦା ଶଙ୍କା, ସଦା ଆଶା, ସଦା ଉଦ୍‌ବେଳନ । ଏବଂ,
ସେଇଥିଲାଗି ତ ଏହି ବେଦନାର ଭାଷା ଜାଗେ
ନିରନ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅମ୍ବରେ-ମହେନ୍ଦ୍ରମନ୍ଦିର ପାଶେ
ଅନ୍ତରର ଅନନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା, ନିୟତ ମଙ୍ଗଳଗାନେ
ଧ୍ୱନିତ କରି ଦଶଦିଶକୁ । ତେଣୁ ଘୁମନ୍ତ ପୃଥ୍ୱୀକୁ
ଅସଂଖ୍ୟ ଚୁମ୍ବନ କର ଆଲିଙ୍ଗନେ ସର୍ବଅଙ୍ଗ ଭରି
ତରଙ୍ଗବନ୍ଧନେ ବାନ୍ଧି,-ନୀଳାମ୍ବର ତୁମ ଅଞ୍ଚଳରେ
ସଯତ୍ନ ବେଷ୍ଟନ କରି ସନ୍ତର୍ପଣେ ଦେହଟିକୁ ତା'ର
ସୁକୋମଳ ସୁକୌଶଳେ । କେଉଁ ସୁଗମ୍ଭୀର ସ୍ନେହକ୍ରୀଡ଼ା
ଅମ୍ବୁନିଧି ଏ ଯେ । ଛଳ କରି ଦେଖାଇଣ ମିଥ୍ୟା ଅବହେଳା
ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାପା ପାଦେ ହଟିଯାଅ ପୁଣି,-
ସତେଅବା ଛାଡ଼ିଯିବା ପରି; ପୁନଶ୍ଚ, ଆନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁରେ
ଉଛୁଳି ଲେଉଟି ଯାଅ, କଲ୍ଲୋଳ ଦ୍ୱାରା କମ୍ପାଇ
ଛାତିଉପରେ ପଡ଼ । ରାଶି ରାଶି ଶୁଭ୍ର ହାସ୍ୟେ,
ଅଶ୍ରୁଜଳେ, ସ୍ନେହଗର୍ବସୁଖେ ଆର୍ଦ୍ର କରି ଚାଲିଯାଅ
ଆଶୀର୍ବାଦେ, ଧରିତ୍ରୀର ନିର୍ମଳ ଲଲାଟଟିକୁ ।
ନିତ୍ୟବିଗଳିତ ତବ ଅନ୍ତର ବିରାଟ ଆଦି-ଅନ୍ତ
ସ୍ନେହରାଶି,-କେଉଁଠି ତା' ଆଦି ଅନ୍ତ
କେଉଁଠି ବା ତଳ, କେଉଁଠାରେ କୂଳ । ତାହାର ଅଗାଧ
ଶାନ୍ତିକୁ କିଏ ବୁଝିପାରିବ କହିଲ ! ତାହାର ଅପାର ବ୍ୟାକୁଳତା,
ସୁଗଭୀର ମୌନ, ସମୁଚ୍ଛଳ କଳକଥା, ତା'ର ହାସ୍ୟ,-
ତା'ର ଅଶ୍ରୁରାଶି । ପୁଣି କେବେ ଆପଣାକୁ ଧରି

ରଖି ନପାରୁଥିବା ପରି, ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଫୀତସ୍ତନଭାରେ
ଉନ୍ମାଦିନୀ ପରି ଧାଇଁ ଆସ, ଧରଣୀକୁ
ଚାପି ଧର ବକ୍ଷେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଆବେଗେ । ଧରା କମ୍ପିଉଠେ
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପୀଡ଼ନେ-ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ୱାସେ ଚିତ୍କାରି ସେ
କାନ୍ଦିଉଠେ; ଉନ୍ମତ୍ତ ସ୍ନେହକ୍ଷୁଧାରେ ତାକୁ
ରାକ୍ଷସୀ ସଦୃଶ ବାନ୍ଧି ପୀଡ଼ା ଦେଇ, ଦୋହଲାଇ,
ସତେଅବା ପୂରା ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଅସୀମ ଅତୃପ୍ତି ମଧ୍ୟେ
ଗ୍ରାସିବାକୁ ନାଶିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ ଦ୍ୱାରା ।
ପୁନର୍ବାର ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମହା-ଅପରାଧୀବତ୍
ତଟ ତଳେ ପଡ଼ି ରହିଥାଅ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ
ବିଷମ ବ୍ୟଥାରେ ନିଲମ୍ବ ନିଷ୍ଫଳ ॥
ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରଭାତ ଉଦିତ ହୁଏ-ଶାନ୍ତ ହୋଇ
ତୁମଆଡ଼େ ଚାହେ, ସନ୍ଧ୍ୟାସଖୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭରେ
ସ୍ନେହକରସ୍ପର୍ଶ ଦେଇ, ନୀରବେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ
ଚାଲିଯାଏ ତିମିରମନ୍ଦିରେ,-ରାତ୍ରି ଶୁଣେ, ବନ୍ଧୁ ହୋଇ,
ତୁମର କ୍ରନ୍ଦନ ତବ ରୁଦ୍ଧ ଅନୁତାପେ
ଫୁଲି ଫୁଲି ।
ମୁଁ ଯେ ଜଣେ ପୃଥିବୀର ଶିଶୁ-
ବସିଅଛି ତବ ଉପକୂଳେ,-ଶୁଣୁଅଛି ଧ୍ୱନି ତବ,-
ଭାବୁଅଛି, ସତେଅବା କିଛି କିଛି
ମର୍ମ ବି ବୁଝୁଛି-
ଜଣେ ଆତ୍ମୀୟ ପାଖରେ ମୁଙ୍ଗାର ଇଙ୍ଗିତଭାଷା-ପରି ।
ମନେ ହେଉଛି, ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ରକ୍ତ
ମୋ' ନାଡ଼ୀରେ ବହିବାରେ ଲାଗିଛି, ଏ ଭାଷାକୁ
ସିଏ ବି ଜାଣିଛି,-ହଁ, କେବଳ ସେତିକି ସିଏ ଜାଣିଛି ଏବଂ
ଆଉ ଅଧିକ ବୋଲି କହିବାଭଳି କିଛି ହିଁ ଶିଖିନାହିଁ ।
ସତେ ଯେପରି ମନେ ପଡୁଛି, ଯେବେ ମୁଁ ବିଲୀନଭାବେ
ମୁହିଁ ଥିଲି ସେହିସୁବିରାଟ ଜଠର ମଧ୍ୟରେ ସେହି
ଅଜ୍ଞାତ ଭୁବନଭ୍ରୂଣଟିରେ, ଲକ୍ଷ କୋଟି ବର୍ଷ କାଳ

ସେହି ତୁମ ଅବିଶ୍ରାମ କଲତାଳ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ
ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇ ହିଁ ରହି ଆସିଛି । ସେହି
ଜନ୍ମପୂର୍ବର ସ୍ମରଣ ଗର୍ଭସ୍ଥ ପୃଥିବୀ ପରେ ସେହି
ନିତ୍ୟ ଜୀବନସ୍ପନ୍ଦନ ତବ ମାତୃହୃଦୟର-
ଅତି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆଭାସ ସଦୃଶ ସତେଅବା ସକଳ ଶିରାରେ
ଜାଗି ଉଠେ,-ଯେବେ ଶୁଣେ ନେତ୍ର ନତ କରି-
ବସି ଜନଶୂନ୍ୟ ତୀରେ ସେହି ପୁରାତନ କଳଧ୍ୱନି ।
ଦିଗରୁ ଦିଗନ୍ତର ଯୁଗରୁ ଯୁଗାନ୍ତରକୁ ଗଣି-
ସେକାଳେ ବି ତୁମେ ଥିଲ ଏକାକିନୀ ଅଖଣ୍ଡ ଅକୂଳ
ଆତ୍ମହରା, ପ୍ରଥମ ଗର୍ଭର ମହା ରହସ୍ୟ ବିପୁଳକୁ
ନବୁଝି । ଦିବାରାତ୍ରି ଗୂଢ଼ ଏକ ସ୍ନେହବ୍ୟାକୁଳତା,
ଗର୍ଭିଣୀର ପୂର୍ବରାଗ, ଅଲକ୍ଷିତେ ଅପୂର୍ବ ମମତା,
ଅଜ୍ଞାତ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷାରାଶି ନିଃସନ୍ତାନ ଶୂନ୍ୟ ବକ୍ଷୋଦେଶେ
ଉଠୁଥିଲା ନିୟତ ଆକୁଳି । ପ୍ରତି ପ୍ରାତେ ଉଷା ଆସି
ଅନୁମାନ କରି ଯାଉଥିଲା ମହାସନ୍ତାନର ଜନ୍ମଦିନ,
ନକ୍ଷତ୍ର ଅନାଇଥିଲା ନିଶି ନିଶି ନିମେଷବିହୀନ
ଶିଶୁହୀନ ଶୟନଶିୟରେ । ସେହି ଆଦିଜନନୀର
ଜନଶୂନ୍ୟ ଜୀବଶୂନ୍ୟ ସ୍ନେହଚଞ୍ଚଳତା ସୁଗଭୀର
ଆସନ୍ନପ୍ରତୀକ୍ଷାପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି ତବ ଜାଗ୍ରତ ବାସନା-
ଅଗାଧ ପ୍ରାଣର ତଳେ ସେହି ଯେଉଁ ଅଜଣା ବେଦନା
ଅନାଗତ ମହାଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି,- ହୃଦୟରେ ମୋ'ର
ଯୁଗାନ୍ତରସ୍ମୃତିସମ ଉଦୟ ଆସଇ ବାରମ୍ବାର ।

ସେହିପରି ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ୟଥାମାନ ମୋ' ଚିତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ
ଭରି ଭରି ଆସୁଛି : ଠିକ୍ ସେହିପରି ନାନା
ଅଚିହ୍ନା ପ୍ରତ୍ୟାଶାର-କେଉଁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟସୁଦୂରରେ
ମର୍ମରସ୍ୱର ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ମାନବହୃଦୟ ସିନ୍ଧୁ ତଳେ
ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ନବ ମହାଦେଶର ସୃଜନ ଲାଗିଛି
ପଳେ ପଳେ,-ସିଏ ଅ ପେ ବି ସେକଥାକୁ ଜାଣିନାହିଁ ।

କେବଳ ତାହାର ଅର୍ଦ୍ଧଅନୁଭବମାନ ତାକୁ
ବ୍ୟାକୁଳ କରି ରଖିଛି । ନିଜର ମନରେ ସିଏ
ସଞ୍ଚାରି ଦେଇଛି ଆକାରପ୍ରକାରହୀନ ଓ ତୃପ୍ତିହୀନ
ଏକ ମହା ଆଶା-ପ୍ରମାଣକୁ ଅଗୋଚର,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବାହାରର ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ।
ତର୍କ ତାକୁ ପରିହାସ କରେ, ମାତ୍ର ମର୍ମ ତାହାକୁ
ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିଥାଏ । ସହସ୍ର ବାଧା
ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ କରେନାହିଁ ।
ଜଣେ ଜନନୀ ଯେଉଁପରି ନିଜ ଜଠରର
ଗୋପନ ଶିଶୁଟିକୁ - ଯେବେ ପ୍ରାଣରେ ସ୍ନେହ ଜାଗେ,
ଯେବେ ସ୍ତନଭିତରେ ଦୁଗ୍ଧ ଭରିଉଠେ ।
ପ୍ରାଣଭରା, ଭାଷାହରା, ଦିଗହରା
ସେହି ଆଶାଟିକୁ ନେଇ ମୁଁ ତେଣୁ ତୁମରି ଆଡ଼କୁ
ଚାହିଁ ରହିଛି; ତୁମେ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ହସରେ
ସତେଅବା କେଉଁ ନାଡ଼ୀର ଆକର୍ଷଣରେ
ମୋ'ର ଏହି ମର୍ମଟିକୁ ନିଜ କୋଳର ଶିଶୁଟିଏ ପରି
ମହା ବେଗରେ ଟାଣି ନେଇଯାଉଛ !

ହେ ଜଳଧି, ତୁମେ ବୁଝିବ କି
ମୋ'ର ଏହି ମାନବଭାଷାକୁ ? ଜାଣିଛ କି ? ତୁମର ଏ
ଧରାଭୂମି ପୀଡ଼ାରେ ପୀଡ଼ିତ ଆଜି,-ଘୁରୁଅଛି
ଏ ପାଖ ସେପାଖ, ନେତ୍ରୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଧାରା, ଘନ ଘନ
ପଡ଼େ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ,-ପ୍ରକୃତରେ କ'ଣ ଚାହୁଁଛି ବୋଲି
ଜାଣେନାହିଁ,-ଜାଣେନାହିଁ କ'ଣ ପାଇଲେ ତୃଷା ଦୂରହୁଏ-
ନିଜ ମନର ଭିତରେ ହିଁ ସିଏ ଦିଗ ହରାଇ ବସିଛି-
ବିକାରର ମରୀଚିକାଜାଲେ । ତୁମର ସେହି ଅତଳ ଗମ୍ଭୀର
ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ତୁମେ ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନାର ବାକ୍ୟଟିଏ କହ,-
ଅଭିନବ ବାକ୍ୟଟିଏ,-ଆଷାଢ଼ର ଜଳଦମନ୍ଦ୍ର ସଦୃଶ;
ତା'ର ଚିନ୍ତାତପ୍ତ କପାଳ ଉପରେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମାତୃହସ୍ତଟିଏ

ଥାପୁଡ଼ାଇ ଥାପୁଡ଼ାଇ ବାରମ୍ବାର, ତା'ର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଉପରେ
ସହସ୍ର ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ସ୍ନେହଭରେ କହ ତାକୁ-
'ଶାନ୍ତି, ଶାନ୍ତି',- 'ଶୁଅ ଶୁଅ' ବୋଲି କହ ।

୧୭ ଚୈତ୍ର, ୧୨୯୯

[ଫାଲ୍‌ଗୁନ ୨, ୧୨୯୯ରେ କବି ପୁରୀରେ ହିଁ ପ୍ରଥମ ସମୁଦ୍ର ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ। ସିଏ ଗୋଟିଏ ଚିଠିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି : କେଉଁଠି ଯାଇ ସେହି ପୁରୀର ସମୁଦ୍ର... ଏହି ପୃଥିବୀ ସହିତ, ସମୁଦ୍ର ସହିତ ଆମମାନଙ୍କର ଯେ ଗୋଟିଏ ବହୁକାଳର ଗଭୀର ଆତ୍ମୀୟତା ରହିଛି, ନିର୍ଜନରେ ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ସାମନାସାମନି ହୋଇ ନିଜର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବ ନକଲେ ସେହି କଥାଟିକୁ କଦାପି ବୁଝିହୁଏ କି ? ପୃଥିବୀରେ ଯେତେବେଳେ ମାଟି ନଥିଲା, କେବଳ ସମୁଦ୍ର ହିଁ ଏକାକୀ ରହିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମୋର ଏହି ବର୍ତ୍ତମାନର ଚଞ୍ଚଳ ହୃଦୟଟି ସେହି ଜନଶୂନ୍ୟ ଜଳରାଶିଟି ମଧ୍ୟରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭାବରେ ତରଙ୍ଗାୟିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା; ସମୁଦ୍ରଆଡ଼େ ଅନାଇ ତାହାର ଏକତାନ କଳଧ୍ୱନିକୁ ଶୁଣିଲେ ସେଇଟି ସତେଅବା ବେଶ୍ ବୁଝି ହୋଇଯାଏ । ମୋ'ର ଅନ୍ତରସମୁଦ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ଆଜି ଏକାକୀ ହୋଇ ବସି ବସି ସେହିପରି ତରଙ୍ଗିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ତା' ମଧ୍ୟରେ ସତେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ କ'ଣ ସୃଜିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି । କେତେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଶା, ଅକାରଣ ଆଶଙ୍କା, କେତେ ପ୍ରକାରର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ କେତେ ପ୍ରକାରର ପ୍ରଳୟ, କେତେ ସ୍ୱର୍ଗ, ନରକ, ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ସନ୍ଦେହ, କେତେ ଲୋକାତୀତ ପ୍ରତୀକ୍ଷାତୀତ, ପ୍ରମାଣାତୀତ ଅନୁଭବ ଏବଂ ଅନୁମାନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅପାର ରହସ୍ୟ ତଥା ପ୍ରେମର ଅତଳ ଅତୃପ୍ତି,- ମାନବମନରେ ଜଡ଼ିତ ଜଟିଳ ସହସ୍ର ପ୍ରକାରର ଅପୂର୍ବ ଅପରିମେୟ ବ୍ୟାପାର । - କଲିକତା, ୧୬ ଏପ୍ରିଲ, ୧୮୯୩]

ବସୁନ୍ଧରା

ଫେରାଇନିଅ ଗୋ ମୋତେ ଅୟି ବସୁନ୍ଧରେ,
କୋଳର ସନ୍ତାନ ତବ କୋଳଟି ଭିତରେ
ବିପୁଳ ଅଞ୍ଚଳତଳେ । ହେ ମାତା ମୃଣ୍ମୟୀ,
ତୁମରି ମୃତ୍ତିକାରେ ମୁଁ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହେ,
ଆପଣାକୁ ଦିଗ୍‌ବିଦିକେ ବିସ୍ତାରି ମୁଁ ଦିଏ
ବସନ୍ତର ଆନନ୍ଦ ସଦୃଶ । ବିଦାରିଣ ଏ ବକ୍ଷପଞ୍ଜର,
ଭାଙ୍ଗି ଏ ପାଷାଣବନ୍ଧା ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଚୀର,
ଆପଣାର ନିରାନନ୍ଦ ଅନ୍ଧ କାରାଗାର,-
ହିଲ୍ଲୋଳିଣ, ମର୍ମରିଣ, କମ୍ପିଣ, ସ୍ଖଳିଣ,
ବିକିରଣ, ବିଚ୍ଛୁରିଣ, ସଚକିତେ ଶିହରିଣ
ଆଲୋକେ ପୁଲକେ, ପ୍ରବାହି ମୁଁ ଚାଲିଯାଏ-
ସମସ୍ତ ଭୂଲୋକେ, ଏ ପ୍ରାନ୍ତୁ ସେପ୍ରାନ୍ତ ଯାଏ,
ଉତ୍ତରେ ଦକ୍ଷିଣେ, ପୂର୍ବେ ଓ ପଶ୍ଚିମେ;
ଶୈବାଳେ ଶଇଳେ ତୃଣେ, ଶାଖାରେ, ବଲ୍କଳେ,
ପତ୍ରରେ ସରସି ଉଠେ ନିଗୂଢ଼ଜୀବନରସେ;
ଯାଏ ସ୍ପର୍ଶ କରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଷ ଅନାମିତ
ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରତଳ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଆନ୍ଦୋଳନ ଦ୍ୱାରା;
ନବ ପୁଷ୍ପଦଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣଲେଖାରେ
ସୁଧାଗନ୍ଧେ ମଧୁବିନ୍ଦୁଭାରେ । ନୀଳିମାରେ
ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରି ଦେଇ ମହାସିନ୍ଧୁଜଳ
ତୀରେ ତୀରେ ନୃତ୍ୟ କରେ ସ୍ତବ୍ଧ ଧରଣୀର
ଅନନ୍ତ କଲ୍ଲୋଳଗୀତେ; ଉଲ୍ଲସିତ ରଙ୍ଗେ
ଭାଷା ମୁଁ ପ୍ରସାରିଦିଏ ତରଙ୍ଗେ ତରଙ୍ଗେ
ଦିକେଦିଗନ୍ତରେ; ଶୁଭ୍ର ଉତ୍ତରୀୟ ସମ
ଶୈଳଶୃଙ୍ଗେ ନିଜକୁ ମୁଁ ବିଛାଇଣ ଦିଏ
ନିଷ୍କଳଙ୍କ ନୀହାରର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ନିର୍ଜନେ
ନିଃଶବ୍ଦ ନିଭୃତେ ।

ମୋ'ର ମନେ ଗୋପନରେ
ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛା ଉଦ୍ଗମ ମୋ' ଅଜ୍ଞାତେ ବହୁକାଳ ଧରି
ଜାଗରିତ ହୋଇଆସେ, ହୃଦୟର ଚାରି ସୀମା
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି କ୍ରମେ ଚାହେ ବାହାରି ଆସିବ
ଉଦ୍‌ବେଳ ଉଦ୍ଦାମ ମୁକ୍ତ ଉଦାର ପ୍ରବାହେ
ତୁମକୁ କରିବ ସିକ୍ତ,-ବ୍ୟଥିତ ହେ ବାସନାକୁ
ବନ୍ଧମୁକ୍ତ କରିଦେଇ ଶତଲକ୍ଷ ଧାରେ କିପରି ମୁଁ
ଦେଶେ ଦେଶେ ସର୍ବ ଦିଗେ ପଠାଇ ପାରିବି
ଅନ୍ତରକୁ ଭେଦ କରି । ବସି ତୁଚ୍ଛା ଗୃହକୋଣେ
ଲୁବ୍ଧଚିତ୍ତେ କରୁଅଛି ସଦା ଅଧ୍ୟୟନ, ପୁଣି କିଏ
ଭ୍ରମଣ କରୁଛି ଦେଶଦେଶାନ୍ତରେ କୌତୁହଳବଶେ,
ମୁଁ ବି ସେମାନଙ୍କ ପାଶେ ମନେ ମନେ
କରୁଅଛି ତୁମକୁ ବେଷ୍ଟନ କଳ୍ପନାଜାଲରେ ।।

ସୁଦୁର୍ଗମ ଦୂରଦେଶ-
ପଥଶୂନ୍ୟ ତରୁଶୂନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତର ଅଶେଷ
ମହାପିପାସାର ରଙ୍ଗଭୂମି, ରୌଦ୍ରାଲୋକେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବାଲୁକାରାଶି, ଛୁଞ୍ଚି ମାରିଦିଏ ନେତ୍ରେ,
ସତେଅବା ଦିଗ୍‌ବିସ୍ତୃତ ଧୂଳିଶଯ୍ୟା ପରେ
ଜ୍ୱରାତୁରା ବସନ୍ଧରା ଲୋଟି ଯେ ପଡ଼ିଛି
ତପ୍ତଦେହ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ, ବହ୍ନିଜ୍ୱାଳାମୟ
ଶୁଷ୍କକଣ୍ଠ, ସଙ୍ଗହୀନ, ନିଃଶବ୍ଦ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
କେତେ କେତେ ଦିନ, ଗୃହପ୍ରାନ୍ତେ ବସି ବାତାୟନେ
ଦୂର ଦୂରାନ୍ତର ଦୃଶ୍ୟ ଆଙ୍କିଅଛି ମନେ
ସମ୍ମୁଖକୁ ଚାହିଁ । - ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଶୈଳମାଳା
ମଧ୍ୟ ନୀଳ ସରୋବର ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିରୋଳା
ସ୍ଫଟିକନିର୍ମଳ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଖଣ୍ଡମେଘଗଣ
ମାତୃସ୍ତନପାନରତ ଶିଶୁଟି ଯେସନ

ପଡିଅଛି ଶିଖର ଯାବୁଡ଼ି, ହିମରେଖା
ନୀଳଗିରିଶ୍ରେଣୀ ପରେ ଦୂରେ ଯାଏ ଦେଖା
ଦୃଷ୍ଟିରୋଧ କରି, ଯେହ୍ନେ ନିଷ୍ଫଳ ନିଷେଧ
ଉଠିଅଛି ଶ୍ରେଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଭେଦ କରି
ଯୋଗମଗ୍ନ ଧୂର୍ଜଟିର ତପୋମଗ୍ନ ଦ୍ୱାରେ।
ମନେ ମନେ ଭ୍ରମିଅଛି ଦୂର ସିନ୍ଧୁପାରେ
ମହାମେରୁଦେଶେ ଯେଠାରେ କରିଛି ଧରା
ଅନନ୍ତ କୁମାରୀବ୍ରତ, ହିମବସ୍ତ୍ରବିଛା,
ନିଃସଙ୍ଗ, ନିଷ୍ପୃହ, ସର୍ବଆଭରଣହୀନ,
ଯହିଁ ଦୀର୍ଘ ରାତ୍ରିଶେଷେ ଫେରିଆସେ ଦିନ
ଶବ୍ଦଶୂନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତବିହୀନ, ରାତ୍ରି ଆସେ
କେହି ନାହିଁ ନିଦ୍ରା ଯିବ, ଅନନ୍ତ ଆକାଶେ,
ଅନିମେଷ ଜାଗିଥାଏ ନିଦ୍ରାତନ୍ଦ୍ରାହତ
ଶୂନ୍ୟଶଯ୍ୟା ମୃତପୁତ୍ରା ଜନନୀ ସମାନ।

ନୂତନ ଦେଶର ନାମ ଯେତେ ପାଠ କରେ,
ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ଶୁଣେ, ଚିତ୍ତ ଅଗ୍ରସରି
ସବୁକିଛି ଛୁଇଁବାକୁ ଚାହେ।- ସମୁଦ୍ରତଟରେ
ସାନ ସାନ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ପର୍ବତସଙ୍କଟେ
ଥିବ ଗ୍ରାମଟିଏ,- ତଟରେ ଶୁଖୁଛି ଜାଲ,
କେଉଟେ ଧରନ୍ତି ମାଛ, ଗିରିମଧ୍ୟପଥେ
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ନଦୀଟି ମଧ୍ୟ ଆସିଥାଏ ବହି,
ଯାହି ତାହି ଅଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇ।
ମନ ହୁଏ, ସେ ନିଭୃତ ଗିରିକ୍ରୋଡ଼େ-ସୁଖାସୀନ
ଉର୍ମିମୁଖରିତ ଲୋକନୀଡ଼ଟିକୁ ହୃଦୟେ ମୁଁ
ବେଢ଼ାଇ ଧରିବି ବାହୁପାଶେ। ମନ ହୁଏ,
ଯା'କିଛି ରହିଛି ଆପଣାର କରିନେବି ତାକୁ,
ନଦୀସ୍ରୋତନୀରେ ଆପଣାକୁ ଚାଳି ନେବି
ଦୁଇ ତୀରେ ତୀରେ ନବ ନବ ଲୋକାଳୟେ

ଜଳ ଦାନ କରି ପିପାସା ହରିବି-ଦିବସେ ନିଶିଥେ
ଗୀତ ଗାଉଥିବି । ପୃଥିବୀର ମଧ୍ୟଥାନେ
ଉଦୟ ସମୁଦ୍ର ଠାରୁ ଅସ୍ତସିନ୍ଧୁ ଆଡ଼େ
ପ୍ରସାରିଣ ଆପଣାକୁ ତୁଙ୍ଗ ଗିରିରାଜି
ଆପଣାର ସୁଦୁର୍ଗମ ରହସ୍ୟେ ବିରାଜି,
କଠିନ ପାଷାଣକ୍ରୋଡ଼େ ତୀବ୍ର ହିମବାୟେ
ମନୁଷ୍ୟ ସେ କରାଉଛି ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ
କେତେ ନୂଆ ଜାତି । ମନ କରେ ମନେ ମନେ
ସ୍ୱଜାତି ହୋଇ ମୁଁ ରହେ ସର୍ବଲୋକ ପାଶେ
ଦେଶେ ଦେଶାନ୍ତରେ, ଉଷ୍ଟ୍ରଦୁଗ୍ଧ ପାନ କରି
ମରୁର ମନୁଷ୍ୟ ହେବି ଆରବ-ସନ୍ତାନ
ଦୁର୍ଦମ ସ୍ୱାଧୀନ, ତିବ୍ବତୀୟ ଗିରିତଟେ
ନିର୍ଲିପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରପୁରୀ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧମଠେ
ବିଚରଣ ମୁଁ କରିବି । ଦ୍ରାକ୍ଷାପାୟୀ ପାରସିକ
ଗୋଲାପକାନନବାସୀ, ତାତାର ନିର୍ଭୀକ
ଅଶ୍ୱାରୁଢ଼, ଶିଷ୍ଟାଚାରୀ ସତେଜ ଜାପାନ,
ପ୍ରବୀଣ ପ୍ରାଚୀନ ଚୀନ ନିଶିଦିନମାନ
କର୍ମ-ଅନୁରତ-ସକଳ ଜନଙ୍କ ଘରେ
ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି କି ମୁହିଁ, ଭାବି ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ।
ଅରୁଗ୍ଣ, ବଳିଷ୍ଠ ହିଂସ୍ର ନଗ୍ନ ବର୍ବରତା-
ଧର୍ମାଧର୍ମ ମୋତେ ନାହିଁ-ନାହିଁ କିଛି ପ୍ରଥା,
ନାହିଁ ବାଧାବନ୍ଧ କିଛି, ନାହିଁ ଚିନ୍ତାଜ୍ୱର,
କିଛି ଦ୍ୱିଧାଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନାହିଁ, ନାହିଁ ଗୃହ ପର,
ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଜୀବନସ୍ରୋତେ ବହେ ଦିନରାତି
ସମ୍ମୁଖେ ଆଘାତ କରି ସହିଣ ଆଘାତ
ଅକାତରେ; ପରିତାପଜର୍ଜର ପରାଣେ
ବୃଥା କ୍ଷୋଭେ ନ ଅନାଏ ଅତୀତ ଆଡ଼କୁ,
ଭବିଷ୍ୟେ ଅନାଏ ନାହିଁ ମିଥ୍ୟା ଦୁରାଶାରେ,
ବର୍ତ୍ତମାନତରଙ୍ଗର ଚୂଡ଼ାରେ ଚୂଡ଼ାରେ

ନୃତ୍ୟ କରି ଯାଏ ଚାଲି ଉଲ୍ଲସି ଆବେଗେ-
ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ସେହି ଜୀବନକୁ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଭଲ ପାଏ,
କେତେ ଥର ଇଚ୍ଛା କରେ ସେହି ପ୍ରାଣଝଡ଼େ
ଧାଇଁ ମୁଁ ଚାଲି ଯେ ଯିବି ପୂର୍ଣ୍ଣପାଲ-ଭରେ
ଏକ ହାଲୁକା ନଉକାସମ ।।

ହିଂସ୍ର ବ୍ୟାଘ୍ର ଅଟବୀର-
ଆପଣା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବଳେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶରୀର
ବହି ଚାଲେ ଅବହେଳେ; ଦେହ ଦୀପ୍ତୋଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଅରଣ୍ୟମେଘର ତଳେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ-ଆନନ୍ଦ
ବଜ୍ରଟିଏ ପରି ରୁଦ୍ର ମେଘମନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରେ
ପଡ଼େ ଆସି ଅତର୍କିତ ଶିକାର ଉପରେ
ବିଦ୍ୟୁତ ବେଗରେ; ଅନାୟାସ ସେ ମହିମା,
ହିଂସାତୀବ୍ର ସେ ଆନନ୍ଦ, ସେ ଦୃପ୍ତ ଗରିମା
ଇଚ୍ଛା ହୁଏ, ଥରେ ପାଏ ସ୍ୱାଦ ମୁଁ ତାହାର ।
ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ବାରମ୍ବାର ମେଣ୍ଟାଇବି ସାଧ
ପାନ କରି ବିଶ୍ୱର ଏ ସକଳ ପାତ୍ରରୁ
ଆନନ୍ଦମଦିରାଧାରା ନବ ନବ ସ୍ରୋତେ ।।

ହେ ସୁନ୍ଦରୀ ବସୁନ୍ଧରେ, ତୁମ ମୁଖେ ଚାହିଁ
କେତେଥର ମୋ'ଏ ପ୍ରାଣ ଉଠିଅଛି ଗାଇ
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଉଲ୍ଲାସଭରେ । ଇଚ୍ଛା କରିଅଛି
ସବୁକୁ ଯାବୁଡ଼ି ଧରି ଏ ବକ୍ଷରେ ମୋ'ର
ସମୁଦ୍ରମେଖଳା-ପିନ୍ଧା ତବ କଟିଦେଶ,
ପ୍ରଭାତରଉଦ୍ରସମ ଅନନ୍ତ ଅଶେଷ
ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଦିଗେ ଦିଗେ ଅରଣ୍ୟେ ଭୂଧରେ
କମ୍ପମାନ ପଲ୍ଲବର ହିଲ୍ଲୋଳ ଉପରେ
ନୃତ୍ୟ କରି ସର୍ବକ୍ଷଣ କରିଣ ଚୁମ୍ବନ
ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁସୁମକଳି, ଆଲିଙ୍ଗନ କରି

ସଘନ କୋମଳ ଶ୍ୟାମ ତୃଣକ୍ଷେତ୍ରଚୟ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ତରଙ୍ଗପରେ ଦୋଳାୟିତ ହୋଇ
ଆନନ୍ଦଦୋଳାରେ; ରଜନୀରେ ନୀରବରେ
ନିଃଶବ୍ଦଚରଣେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ନିଦ୍ରାରୂପେ
ତୁମ ପଶୁପକ୍ଷୀଙ୍କର ନୟନ ଉପରେ
ମୋ' ଅଙ୍ଗୁଳି ବୁଲାଇ ଆଣିବି,-ଶୟନେ ଶୟନେ
ନୀଡ଼େ ନୀଡ଼େ ଗୃହେ ଗୃହେ ଗୁହାରେ ଗୁହାରେ
କରିଣ ପ୍ରବେଶ, ବୃହତ ଅଞ୍ଚଳ ପରି
ଆପଣାକୁ ବିସ୍ତାରି ମୁଁ ଦେବି, ଢାଙ୍କିଦେବି
ବିଶ୍ୱଭୂମି ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ଅନ୍ଧାରେ ।।

ତୁମେ ମୋ'ର ଆପଣାର ପୃଥିବୀ
ବହୁ ବରଷର । ତୁମର ମୃତ୍ତିକା ସହ
ମୋତେ ସହଯୁକ୍ତ କରି ଅନନ୍ତ ଗଗନେ
ଅଶ୍ରାନ୍ତ ଚରଣେ ତୁମେ କର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ
ସବିତାମଣ୍ଡଳ ଅସଂଖ୍ୟ ରଜନୀଦିନ
ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର ହେଲା; ମୋହରି ମଧ୍ୟରେ
ତବ ତୃଣରାଜି ଜନ୍ମେ, ଭାର ଭାର ପୁଷ୍ପ ଫୁଟେ,
ତରୁଗଣ ବର୍ଷଣ କରନ୍ତି-
ପତ୍ରଫୁଲଫଳ ଗନ୍ଧରେଣୁ । ତେଣୁ ଆଜି,
ଦିନେ ଦିନେ ଏକାକୀ ବସିଣ ପଦ୍ମା ତୀରେ
ସମ୍ମୁଖକୁ ମେଲି ମୁଗ୍ଧ ଆଖି-ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ
ସର୍ବ ମନେ ଅନୁଭବ କରେ- ତୁମରି ମୃତ୍ତିକା ମଧ୍ୟେ
କିପରି ଶିହରିଉଠେ ତୃଣାଙ୍କୁର, ତୁମ ଅନ୍ତରରେ
କି ଜୀବନରସଧାରା ଅହର୍ନିଶ ସଞ୍ଚରଣ କରେ ।
କୁସୁମମୁକୁଳ କି ଅନ୍ଧ ଆନନ୍ଦଭରେ ବୃନ୍ତେ ବୃନ୍ତେ
ଫୁଟିଉଠେ,-ନବ ରୌଦ୍ରାଲୋକେ-
ତରୁଲତାତୃଣଗୁଳ୍ମ କି ଗୂଢ଼ ପୁଲକେ
କି ମୂଢ଼, ପ୍ରମୋଦରସେ ହରଷି ଯେ ଉଠେ

ମାତୃସ୍ତନପାନଶ୍ରାନ୍ତ ପରିତୃପ୍ତଚିତ୍ତ
ସୁଖସ୍ୱପ୍ନହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ଶିଶୁଟିଏ ପରି । ତେଣୁ-
ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯଦି ଶରତକିରଣ କେବେ ଆସି
ପଡ଼େ ଯେବେ ପଞ୍ଚଶୀର୍ଷ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷେତ୍ରପରେ,
ନାରିକେଳ ପତ୍ରମାନ କମ୍ପଇ ବାୟୁରେ
ଆଲୋକେ ଝଲକି, ଜାଗେ ମହାବ୍ୟାକୁଳତା-
ମନେ ପଡ଼େ ସମ୍ଭବତଃ ପୁନର୍ବାର ସେହିଦିନ କଥା
ଯେବେ ମନ ମୋ'ର ରହିଥିଲା ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ହୋଇ
ଜଳେ ସ୍ଥଳେ ଅରଣ୍ୟର ପଲ୍ଲବନିଳୟେ
ଆକାଶର ନୀଳିମାରେ । ସତେଅବା ମୋତେ ଡାକେ
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆହ୍ୱାନରୂପେ ଶତବାର ସମସ୍ତ ଭୁବନ ।
ସେ ବିଚିତ୍ର ସେ ବୃହତ୍ ଖେଳାଘର ମଧ୍ୟୁ
ନିଦ୍ରିତ ମର୍ମର ପରି ଯେହ୍ନେ ମୁଁ ଶ୍ରବଣ କରେ
ସେହି ଚିରସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ
ଆନନ୍ଦକ୍ରୀଡ଼ାର ପରିଚିତ ସ୍ୱର । ମୋତେ ତୁମେ
ସେଠାକୁ ଫେରାଇନିଅ ଆଉଥରେ, ସେ ବିରହ
ଦୂର କର, ଯାହା ଜାଗିଉଠେ ମନେ ସଦା ବାରବାର-
ଯେବେ ଦେଖେ ସମ୍ମୁଖରେ ସନ୍ଧ୍ୟାର କିରଣେ
ବିଶାଳ ପ୍ରାନ୍ତର, ଯୂଥେ ଯୂଥେ ଗାଭିମାନେ
ଦୂର ଗୋଷ୍ଠେ ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଯାଆନ୍ତି;
ତରୁଘେରା ଗ୍ରାମ ଭେଦି ଉଠେ ଧୂମଲେଖା
ସନ୍ଧ୍ୟାକାଶେ, ଯେବେ ଜହ୍ନ ଦୂରେ ଯାଏ ଦେଖା
ଶ୍ରାନ୍ତ ପଥିକଟି ପରି ଅତି ଧୀରେ ଧୀରେ
ନଦୀପ୍ରାନ୍ତେ ଜନଶୂନ୍ୟ ବାଲୁକାତୀରରେ
ମନେହୁଏ ଆପଣାକୁ ପ୍ରବାସୀଟି ପରି,-ଏକାକୀ,
ନିର୍ବାସିତ,-ବାହୁ ପ୍ରସାରିଣ ଧାଇଁଯିବି
ସମଗ୍ର ବାହାରଟିକୁ ନିଜ ଭିତରକୁ ଡାକିନେବି-
ଏ ଆକାଶ, ଏ ଧରଣୀ, ଏହି ନଦୀ ପରେ, ଶୁଭ୍ର, ଶାନ୍ତ
ସୁପ୍ତ ଜ୍ୟୋସ୍ନାରାଶି । କିଛି ସ୍ପର୍ଶ

କରି ପାରେନାହିଁ, ଖାଲି ଶୂନ୍ୟେ ଚାହିଁଥାଏ
ବିଷାଦବ୍ୟାକୁଳ । ମୋତେ ତୁମେ ଫେରାଇ ନିଅ
ସେହି ସର୍ବମଧ୍ୟକୁ, ଯେଉଁଠିରୁ ଅହରହ
ଅଙ୍କୁରୁଛି, ମୁକୁଳି ଉଠୁଛି, ମୁଞ୍ଜରୁଛି ପ୍ରାଣ
ଶତଶତ ସହସ୍ର ରୂପରେ,- ସଂଗୀତ ଗୁଞ୍ଜରିଉଠେ
ଶତଲକ୍ଷ ସୁରେ, ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ଉଠୁଛି ନୃତ୍ୟ
ଅସଂଖ୍ୟ ଭଙ୍ଗୀରେ- ପ୍ରବାହି ଯାଉଛି ଚିତ୍ତ
ଭାବସ୍ରୋତେ, ରନ୍ଧ୍ରେ ରନ୍ଧ୍ରେ ବାଜୁଛି ମୁରଲୀ,
ତୁମେ ଯେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଶ୍ୟାମ କଳ୍ପଧେନୁ,
ତୁମକୁ ସହସ୍ର ଦିକେ କରୁଛି ଦୋହନ
ତରୁଲତା ପଶୁପକ୍ଷୀ କେତେ ଅଗଣନ
ତୃଷିତ ପରାଣ ଯେତେ, ଆନନ୍ଦର ରସ
କେତେମନ୍ତେ ବରଷି ଯାଉଛି, ଦଶଦିଗଯାକ
ଧ୍ୱନିତ ଯେ କଲ୍ଲୋଳଗୀତରେ । ନିଖିଳର
ସେହି ଯେତେ ବିଚିତ୍ର ଆନନ୍ଦକୁ
ଏକତ୍ର କରିବି ମୁହିଁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେହି
ଗୋଟିଏ ଆସ୍ୱାଦନରେ ସକଳଙ୍କ ତୁଲେ ।
ସେହି ମୋ'ର ଆନନ୍ଦକୁ ନେଇ ହେବନି କି
ଶ୍ୟାମତର ତୁମର ଅରଣ୍ୟ, ପ୍ରଭାତଆଲୋକ ମଧ୍ୟେ
ହେବନି ସଞ୍ଚାର ନବୀନ କିରଣକମ୍ପ ?
ମୋ'ର ମୁଗ୍ଧ ଭାବେ ଆକାଶଧରଣୀତଳ
ଆଙ୍କି ହୋଇଯିବ ହୃଦୟର ରଙ୍ଗେ- କବିମନେ
ଯାହା ଦେଖି ଜାଗିବ କବିତା, ପ୍ରେମିକର
ଦୁଇ ନେତ୍ରେ ଲାଗିବ ଭାବର ନିଶା, ବିହଙ୍ଗ ମୁଖରେ
ସହସା ଆସିବ ଗାନ । ସହସ୍ରର ସୁଖେ
ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଛି ସର୍ବାଙ୍ଗ ତୁମର
ହେ ବସୁଧେ ! ପ୍ରାଣସ୍ରୋତ କେତେ ବାରମ୍ବାର
ତୁମକୁ ମଣ୍ଡିତ କରି ନିଜ ଜୀବନରେ ସଚଳ
ହୋଇଛି; ତୁମର ମୃତ୍ତିକାଟିରେ ମିଶାଇଛି

ଅନ୍ତରର ପ୍ରେମ, କେତେ ଲେଖା ଲେଖି ଯେ ଯାଇଛି,
ବିଛାଇଛି କେତେ କେତେ ଦିଗେ
ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣର ଆଲିଙ୍ଗନ; ତାହାରି ପାଖରେ
ମୋ' ସମସ୍ତ ପ୍ରେମକୁ ମୁଁ ଯତନେ ମିଶାଇ
ତୁମର ଅଞ୍ଚଳଟିକୁ ରଙ୍ଗାଇ ଦେବି ମୁଁ,
ମୋ'ର ସବୁକିଛି ଦେଇ ତୁମକୁ ସଜାଇଦେବି ।
ନଦୀଜଳେ ମୋ'ର ଗାନ ଶୁଣି କି ପାରିବନାହିଁ
କା'ର ମୁଗ୍ଧ କାନ ନଦୀକୂଳେ ଥାଇ ?
ଉଷାଲୋକେ ମୋ'ର ହସ ଦେଖି କି ପାରିବନାହିଁ
କେହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଣ ?
ଆଜି ଶତବର୍ଷ ପରେ ଏ ସୁନ୍ଦର ଅରଣ୍ୟର
ପଲ୍ଲବର ସ୍ତରେ ମୋ'ର ପ୍ରାଣ
କମ୍ପିବନାହିଁ କି ? ଘରେ ଘରେ ଶତଶତ
ନରନାରୀ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ପାତିବେ
ସଂସାରଲୀଳା,-ସେମାନଙ୍କ ସେ ପ୍ରେମରେ
ମୁଁ କ'ଣ ନଥିବି କିଛିହେଲେ, ନଇଁ ଆସିବନି
ହସ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ମୁଖ ଉପରକୁ,
ସେମାନଙ୍କ ସର୍ବଅଙ୍ଗେ ସରସ ଯୌବନ ହୋଇ,
ସେମାନଙ୍କ ବସନ୍ତ କାଳରେ ଅକସ୍ମାତ ସୁଖ,
ମନ କୋଣେ ନବୀନ ଉନ୍ମୁଖ ପ୍ରେମର ଅଙ୍କୁରରୂପେ ?
ତୁମେ କ'ଣ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦେବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭବେ
ଓଗୋ ମାତୃଭୂମି-ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର
ମହା ମୃତ୍ତିକାବନ୍ଧନ ସହସା କି ଛିଣ୍ଡିଯିବ ?
ଚାଲିଯିବି ଛାଡି ଲକ୍ଷ ବରଷର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏ କ୍ରୋଡ଼କୁ ?
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗୁ ମୋତେ କ'ଣ ଟାଣି ନେବନାହିଁ-
ଏହି ଯେତେ ତରୁଲତା ଗିରି ନଦୀ ବନ
ଏହି ଚିରଦିବସର ସୁନୀଳ ଗଗନ
ଏ ଜୀବନପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାର ସମୀର,
ଜାଗରଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଏ ଆଲୋକ, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀର

ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଗୁଛା ଜୀବନସମାଜ ?
ବିଚ୍ରିବି ତୁମକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି, ବିରାଜିବି
ତୁମ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ, କୀଟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ
ତରୁ ଗୁଳ୍ମ ଲତାରୂପେ ବାରମ୍ବାର ଚାହିଁ, ତୁମେ
ମୋତେ ନେବ ତବ ପ୍ରାଣତପ୍ତ ବୁକେ;
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ସ୍ତନ ଦେଇ ମୁଖେ
ମେଣ୍ଟାଇବ ଜୀବନର ଶତଲକ୍ଷ କ୍ଷୁଧା
ଶତଲକ୍ଷ ଆନନ୍ଦର ସ୍ତନ୍ୟରସସୁଧା
ନିଃଶେଷ ନିବିଡ଼ ସ୍ନେହେ ପାନ କରାଇଣ ।
ତା'ପରେ ମୁଁ ଧରିତ୍ରୀର ଯୁବକ ସନ୍ତାନ
ବାହାରିବି ଜଗତର ମହାଦେଶ ମଧ୍ୟେ
ଅତି ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରେ ଜ୍ୟୋତିଷ-ସମାଜେ
ସୁଦୁର୍ଗମ ପଥେ । ଏବେ ବି ମେଣ୍ଟିନି ଆଶା;
ଏବେ ବି ତୁମର ସ୍ତନ-ଅମୃତ-ପିପାସା
ମୁଖରେ ରହିଛି ଲାଗି; ତୁମର ଆନନ
ଏବେ ବି ଜଗାଏ ନେତ୍ରେ ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱପନ ।
ଏବେ ବି ତୁମର କିଛି କରିନାହିଁ ଶେଷ ।
ସବୁ ତ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ, ନେତ୍ର ଅନିମେଷ
ବିସ୍ମୟର ଶେଷ ତଳ ଖୋଜି ପାଏନାହିଁ;
ଏବେ ବି ତୁମର ବୁକେ ଅଛି ଶିଶୁଟିଏ ପରି
ମୁଖକୁ ଅନାଇ । ଜନନୀ, ମୋତେ ପାଶେ ନିଅ,
ସଘନବନ୍ଧନ ତବ ବାହୁଯୁଗେ ଧରି, ମୋତେ ନିଅ
ତୁମ ବୁକୁପରେ, ତୁମର ବିପୁଳ ପ୍ରାଣ ବିଚିତ୍ର ସୁଖର
ଉତ୍ସ ଯହିଁ ଉଠୁଅଛି ସେ ଗୋପନ ପୁରେ
ମୋତେ ନେଇଯାଅ,-ରଖନାହିଁ ଦୂରେ ।

୨୬ କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୩୦୦

[ଏକ ପତ୍ରରେ କବି ଏକଦା ଏହି ବିଷୟରେ ଲେଖିଛନ୍ତି : ଏଇଟି ହେଉଛି ସତେ ଯେପରି ଏହି ବୃହତ୍ ଧରଣୀଟି ନିମନ୍ତେ ଏକ ନାଡ଼ୀଗତ ଆକର୍ଷଣ । ଏକ ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହି ପୃଥିବୀ ସହିତ ଅଭେଦ ହୋଇ ରହିଥିଲି, ମୋ' ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ସବୁଜ ଘାସ ଉଠୁଥିଲା, ଶରତକାଳର ଆଲୋକପାତ ହେଉଥିଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣରେ ମୋ'ର ସୁଦୂରବିସ୍ତୃତ ଶ୍ୟାମଳ ଅଙ୍ଗଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରୋମକୂପରୁ ଯୌବନର ସୁଗନ୍ଧ ଉତ୍ତାପ ଉତ୍‌ଥିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା...., ସେତେବେଳେ ମୋ'ର ସେହି ବୃହତ୍ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦରସ, ଯେଉଁ ଜୀବନୀଶକ୍ତି.... ସଞ୍ଚାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲା, ସେକଥାଟି ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ।.... ସତେ ଯେପରି ମୋ'ର ଏହି ଚେ଼ତନାର ପ୍ରବାହଟି ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘାସରେ ଏବଂ ବୃକ୍ଷର ଚେ଼ରମୂଳେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସଚ଼ଳ ରହିଛି, ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି.... ଅନେକେ ହୁଏତ ଠିକ୍ ଭାବରେ ସେକଥାଟିକୁ ବୁଝି ପାରିବେନାହିଁ,-କ'ଣ ଗୋଟିଏ କିମ୍ଭୂତ କିଛି ବୋଲି ସମ୍ଭବତଃ ମନେ କରିବେ ।]

ଉର୍ବଶୀ

ନୁହଁ ମାତା, ନୁହଁ କନ୍ୟା, ନୁହଁ ବଧୂ, ସୁନ୍ଦରୀ ରୂପସୀ
ହେ ନନ୍ଦନବାସିନୀ ଉର୍ବଶୀ ।

ଯେବେ ଗୋଷ୍ଠେ ସନ୍ଧ୍ୟା ନୁଏଁ ଶ୍ରାନ୍ତ ଦେହେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଞ୍ଚଳ ଟାଣି,
ତୁମେ କେଉଁ ଗୃହପ୍ରାନ୍ତେ ଜାଳନାହିଁ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରଦୀପ
ଦ୍ୱିଧାରେ ଜଡ଼ିତ ପଦେ, କମ୍ପ୍ରବକ୍ଷେ ନମ୍ର ନେତ୍ରପାତେ
ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟେ ଯାଅନାହିଁ ଲଜ୍ଜାଭରେ ବାସରଗୃହକୁ
ସ୍ତବ୍ଧ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ ।

ଉଷାର ଉଦୟସମ ଅନବଗୁଣ୍ଠିତା
ତୁମେ ଅକୁଣ୍ଠିତା ।

ବୃନ୍ତହୀନ ପୁଷ୍ପସମ ନିଜମଧ୍ୟେ ଆପେ ହିଁ ବିକଶି
କେବେ ତୁମେ ଫୁଟିଲ ଉର୍ବଶୀ ।
ଆଦିମ ବସନ୍ତ ପ୍ରାତେ ଉଠିଥିଲ ମନ୍ଥିତ ସାଗରେ,
ଏ ହାତରେ ସୁରାପାତ୍ର, ବିଷଭାଣ୍ଡ ନେଇ ବାମ କରେ ।
ତରଙ୍ଗିତ ମହାସିନ୍ଧୁ ମନ୍ତ୍ରଶାନ୍ତ ଭୁଜଙ୍ଗ ସଦୃଶ
ପଡ଼ିଥିଲା ପଦପ୍ରାନ୍ତେ, ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ଫଣା ଲକ୍ଷ ଶତ
କରି ଅବନତ ।
କୁନ୍ଦଶୁଭ୍ର ନଗ୍ନକାନ୍ତି ସୁରେନ୍ଦ୍ରବନ୍ଦିତା,
ତୁମେ ଅନିନ୍ଦିତା ।

ନଥିଲ କି କେବେ ମଧ୍ୟ ମୁକୁଳିକା ବାଳିକା-ବୟସୀ
ହେ ଅନନ୍ତଯୌବନା ଉର୍ବଶୀ ।

ଅନ୍ଧାର ପ୍ରସ୍ତର ତଳେ କାହା ଘରେ ଏକାକୀଟି ବସି
ମୁକୁତା ମାଣିକ ନେଇ କରିଥିଲ ଶୈଶବର ଖେଳ,

ମଣିଦୀପ-ଦୀପ୍ତ କକ୍ଷେ ସମୁଦ୍ରର କଲ୍ଲୋଳ ସଂଗୀତେ
ଅକଳଙ୍କ ହାସ୍ୟମୁଖେ ପ୍ରବାଳ ପଲଙ୍କେ କାହା ଅଙ୍କେ
ଶୋଇ ପଡ଼ିବାକୁ ।

ଏବଂ ବିଶ୍ୱରେ ଜାଗିଲ ଯେବେ, ଯୌବନେ ଗଠିତା
ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତା ।

ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ ସିନା ତୁମେ ଖାଲି ବିଶ୍ୱର ପ୍ରେୟସୀ
ହେ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭନା ଉର୍ବଶୀ ।

ମୁନିଗଣ ଧ୍ୟାନ ତେଜି ନିବେଦନ୍ତି ତପସ୍ୟାର ଫଳ,
ତୁମର କଟାକ୍ଷପାତେ ତ୍ରିଭୁବନ ଯୌବନଚଞ୍ଚଳ,
ତୁମ ମଦିରାର ଗନ୍ଧ ଅନ୍ଧବାୟୁ ବାହେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶେ
ମଧୁମତ୍ତ ଭୃଙ୍ଗସମ ମୁଗ୍ଧ କରି ଧାଏଁ ଲୁବ୍ଧଚିତ୍ତ,
ଉଦ୍ଦାମ ସଙ୍ଗୀତେ
ନୂପୁର ବଜାଇ ଯାଅ ଆକୁଳ-ଅଞ୍ଚଳା
ବିଦ୍ୟୁତ-ଚଞ୍ଚଳା ।

ଯେବେ ସୁରସଭାତଳେ ନୃତ୍ୟ କର ପୁଲକେ ଉଲ୍ଲସି
ହେ ବିଲୋଳ-ହିଲ୍ଲୋଳ ଉର୍ବଶୀ ।
ସେହି ଛନ୍ଦେ ନାଚିଉଠେ ସିନ୍ଧୁଗାତ୍ରେ ତରଙ୍ଗସକଳ,
ଶସ୍ୟଶୀର୍ଷେ ଶିହରଣେ କମ୍ପି ଉଠେ ଧରାର ଅଞ୍ଚଳ,
ତପ ସ୍ତନହାରଦେଶୁ ନଭସ୍ତଳେ ଖସି ପଡେ ତାରା,
ଅକସ୍ମାତ୍ ପୁରୁଷର ବକ୍ଷ ତଳେ ଚିତ୍ତ ଆତ୍ମହରା
ନାଚେ ରକ୍ତଧାରା ।
ଦିଗନ୍ତେ ମେଖଳା ତବ ଛିଡେ ଆଚମ୍ବିତେ
ଅୟି ଅଂସବୃତେ ।

ସ୍ୱର୍ଗର ଉଦୟାଚଳେ ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ତୁମେ ଯେ ଉଷସୀ
ହେ ଭୁବନମୋହିନୀ ଉର୍ବଶୀ ।

ଜଗତର ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଧୌତ ତବ ତନୁର ତନିମା
ତ୍ରିଲୋକର ହୃଦ୍‌ରକ୍ତରେ ଅଙ୍କା ତବ ଚରଣ ଶୋଣିମା
ମୁକ୍ତବେଣୀ ବିବସନେ, ବିକଶିତ ବିଶ୍ୱ-ବାସନାର
ଅରବିନ୍ଦ ମଧ୍ୟତଳେ ପାଦପଦ୍ମ ରଖିଛ ତୁମର
ଅତି ଲଘୁଭର।
ଅଖିଳ ମାନସସ୍ୱର୍ଗେ ଅନନ୍ତ ରଙ୍ଗିଣୀ
ହେ ସ୍ୱପ୍ନସଙ୍ଗିନୀ।
ଏହି ଶୁଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ତୁମ ଲାଗି କାନ୍ଦୁଛି କ୍ରନ୍ଦସୀ
ହେ ନିଷ୍ଠୁରା ବଧିରା ଉର୍ବଶୀ।
ଆଦିଯୁଗ ପୁରାତନ ଏ ଜଗତେ ଫେରିବ କି ଆଉ
ଅତଳ ଅକୂଳ ମଧ୍ୟୁ ସିକ୍ତକେଶେ ଆଉ କି ଉଠିବ
ସେ ପ୍ରଥମ ତନୁଟି ଯେ ଦେଖା ଦେବ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଭାତେ
ସର୍ବାଙ୍ଗ କାନ୍ଦିବ ତବ ନିଖିଳର ନୟନ ଆଘାତେ
ବାରିବିନ୍ଦୁପ୍ରାତେ।
ଅକସ୍ମାତ୍ ମହାମ୍ବୁଧି ଅପୂର୍ବ ସଙ୍ଗୀତେ
ହେବ ତରଙ୍ଗିତ ସତେ।
ଫେରିବନି ଫେରିବନି ଅସ୍ତଗତ ସେ ଗୌରବଶଶୀ
ଅସ୍ତାଚଳବାସିନୀ ଉର୍ବଶୀ।
ତେଣୁ ଆଜି ଧରାତଳେ ବସନ୍ତର ଆନନ୍ଦ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ
କାହା ଚିରବିରହର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ମିଶି ବହି ଆସେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣିମାନିଶିଥେ ଯେବେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହସେ ଦଶ ଦିଶି
କୁଆଡ଼ର ଦୂରସ୍ମୃତି ବଜାଉଛି ବ୍ୟାକୁଳ ବଇଁଶୀ,
ଝରେ ଅଶ୍ରୁରାଶି,
ତଥାପି ଆଶା ଯେ ଜାଗେ ପ୍ରାଣର କ୍ରନ୍ଦନେ
ଅୟି ଅବନ୍ଧନେ।

୨୩, ଅଗ୍ରହାୟଣ, ୧୩୦୨, (୧୯୮୪)

[ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ୨.୨.୧୯୩୩ରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଉର୍ବଶୀର ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟାଟିଏ କରିଥିଲେ :ଉର୍ବଶୀ ଯେ କଣ, ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର କୌଣସି ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଶବ୍ଦ ଦେଇ ମୁଁ ତାହାର ଅର୍ଥ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ । କବିତାଟି ଭିତରେ ହିଁ ତାହାର ଅର୍ଥଟି ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି। ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥରେ ସର୍ବବିଧ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ - ଆଦୌ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ । ତାହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରେରଣା, ଯାହାକି ଆମ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ରସର ସଞ୍ଚାର କରିଥାଏ। ନାରୀ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ଘଟିଥାଏ, ଉର୍ବଶୀ ହେଉଛି ତାହାରି ପ୍ରତୀକ। ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆପେ ହିଁ ଆପଣାର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ - ଏବଂ ତେଣୁ ଯଦି କୌଣସି କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଆସି ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ହାବୁଡ଼ିଯାଏ, ତେବେ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବଳ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏଇଟିରେ ଅବଶ୍ୟ ଯେ କେବଳ ଏକ ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ ଅଛି, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ନାରୀ ରୂପକୁ ହିଁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରହିଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱଭାବତଃ ତା ସହିତ ନାରୀପ୍ରତି ଏକ ମୋହ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । କବି ଶେଲୀ ଯାହାକୁ ଇଣ୍ଟଲେକଚୁଆଲ୍ ବିଉଟି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ତାହାକୁ ଉର୍ବଶୀ ସହିତ ଅବିକଳ ମିଳାଇ ଦେଖିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ଯଦି ଅସୁବିଧାର ଅନୁଭବ ହେଉଥାଏ, ତେବେ ସେଥିଲାଗି ମୁଁ ଆଦୌ ଦାୟୀ ହେବିନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଁ ଯାହାର ଅବତାରଣା କରିଛି, ସେଇଟି ଫୁଲ ନୁହେଁ, ପ୍ରଜାପତି ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ଚନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ ବା କୌଣସି ଗୀତର ସୁର ନୁହେଁ - ସିଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ନାରୀ, ସିଏ ମାତା, କନ୍ୟା ଅଥବା ଗୃହିଣୀ କିଛି ନୁହେଁ, ଯେଉଁ ନାରୀ ସାଂସାରିକ ଯାବତୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧର ଅତୀତ, ମୋହିନୀ, ଏଇଟି ପ୍ରକୃତରେ ସେଇ।

ହଁ, ସେହି ଉର୍ବଶୀ ଯେ କିଏ, ତାହା ଅବଶ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଇନ୍ଦ୍ରର ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ, ବୈକୁଣ୍ଠର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନୁହେଁ, ସିଏ ସ୍ୱର୍ଗର ନର୍ତ୍ତକୀ, ଦେବଲୋକର ଅମୃତପାନ-ସଭାର ସଖୀ ।

ଦେବତାଙ୍କର ଭୋଗ ନାରୀର ମାଂସକୁ ନେଇ ନୁହେଁ, ନାରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ନେଇ। ତାହା ଦେହର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଉ, ତଥାପି ସେଇଟି ତ ହିଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା। ସୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ରୂପ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମାନବର ରୂପରେ ହିଁ ଚରମତା ଲାଭ କରିଛି ଏବଂ ମାନବରୂପର ସେହି ଉତ୍ତମତା ଓ ଚରମତାଟି ହେଉଛି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ। ଉର୍ବଶୀ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଦେହ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଐକାନ୍ତିକତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି, ଅମରାବତୀର ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇପାରିଛି। ସେଇଟି ହେଉଛି ସତେ ଯେପରି ଚିରଯୌବନର ପାତ୍ରରେ

ରୂପରେ ଅମୃତରେ; ତା ସହିତ କଲ୍ୟାଣ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇନାହିଁ । ସେଇଟି ଅବିମିଶ୍ର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ।

କାମନା ଏବଂ ଲାଳସା ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି । କାମନା ଦେହକୁ ଆବୃତ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଭାବର ହିଁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥାଏ । ଲାଳସାରେ ବସ୍ତୁର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ । ରସବୋଧ ସହିତ ପେଟୁଗିରିର ଯେଉଁ ତଫାତ ରହିଛି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ତଫାତ । ଜଣେ ଭୋଜନରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୋଜ୍ୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଏପରି କିଛି ଆସ୍ୱାଦନ କରେ, ଯାହାକି ତା ରୁଚିଗତ ଉତ୍କର୍ଷର ହିଁ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଥାଏ । ମାତ୍ର ଯିଏ ପେଟୁ, ତାର ଭୋଗର ଆଦର୍ଶ ହେଉଛି ପରିମାଣଗତ, ଆଦୌ ରସଗତ ନୁହେଁ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶଟି ନାରୀ ମଧ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରିଥାଏ, ଦେହଠାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ନଥିଲେ ହେଁ, ତାହା ତଥାପି ଅନିର୍ବଚନୀୟ ।

ଉର୍ବଶୀରେ ସେହି ଅନିର୍ବଚନୀୟତା ଦେହ ଧାରଣ କରିଛି । ତେଣୁ ତାହା ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ ନୁହେଁ ।

ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସତ୍ୟଯୁଗ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗର କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନର ସଂସାର ଭିତରେ ମଣିଷ ଅସମାପ୍ତ ଓ ଖଣ୍ଡ ଭାବରେ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଆଭାସ ପାଇଥାଏ, ସିଏ ଯେ ଆବଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ ଭାବରେ କେବଳ ତାହାକୁ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ କରି ରଖିଛି, ଆଦୌ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେ ତାହା ସାକାର ହୋଇନାହିଁ, ଏକଥା ସ୍ୱୀକାର କରିବାପାଇଁ ତାକୁ ମୋଟେ ଭଲ ଲାଗେନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ତାର ପୁରାଣରେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକର ଅବତାରଣା ହୋଇଛି । ଯାହାସବୁ ଭାବମଧ୍ୟରେ ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ ହୋଇ ରହିଛି, ସେହିସବୁ କିଛି ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆକାର ପାଇପାରିଛି । ଯେଉଁପରି କଲ୍ୟାଣର ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶଟିକୁ ଆମେ ସଂସାରରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେଖି ନଥାଉ, ଅଥଚ ତାହା ଭାବ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି, ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ତାହାହିଁ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ବାସ୍ତବରୂପେ ରହିଥିଲା । ଏବଂ ମନରେ ସେହିପରି ଭାବି ଆମେ ତୃପ୍ତିଲାଭ କରିଥାଉ । ସେହିପରି, ଏପରି ମନେ କରି ବି ଆମେ ତୃପ୍ତି ପାଉ ଯେ, ଆମର ମନ ନାରୀ ରୂପର ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ଅଭିନନ୍ଦନୀୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତାକୁ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ସେଇଟି ବି ଅବାସ୍ତବ ନୁହେଁ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଉର୍ବଶୀ-ମେନକା-ତିଳୋତ୍ତମାରେ ତାହାର ପ୍ରକାଶ ମିଳୁଛି । ସେହି-ଅଗୃହିଣୀ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିର ବିସ୍ମୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ବିଷୟରେ ଉର୍ବଶୀ କବିତାରେ କୁହାଯାଇଛି ।

ଅନ୍ତତଃ ପୌରାଣିକ କଳ୍ପନାରେ ଏହି ଉର୍ବଶୀ ସତ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ତୁମେ ମୁଁ ଯେପରି ସତ୍ୟ ସେହିପରି ସେତେବେଳେ ଉର୍ବଶୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକକୁ ମଧ୍ୟ ଆସୁଥିଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ତାର ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଥିଲା । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଦୌ ଆବ୍‌ଷ୍ଟ୍ରାକ୍‌ଟ୍ ନୁହେଁ, ବାସ୍ତବ । ଉଦାହରଣ ହେଉଛି ପୁରୁରବାଙ୍କ ସହିତ ତାହାର ସମ୍ବନ୍ଧ । ମାତ୍ର ସେହି ସମୟର ଉର୍ବଶୀ ପ୍ରକୃତରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ତାର ଖଣ୍ଡିଆ ଦଣ୍ଡିଆ କେତେ ପରିଚୟ ବହୁ ମୋହିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି-କିନ୍ତୁ ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ପ୍ରତିମାଟି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇଛି ।

ଫେରିବନି, ଫେରିବନି, ଅସ୍ତମିତ ସେ ଗୌରବମଣି ।

ଗୋଟିଏ କଥା ନିଶ୍ଚିତ, ମନେ ରଖିବ । ଉର୍ବଶୀକୁ କଳ୍ପନା କରି କାବ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ଚିତ୍ରକୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଛି, ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ ସେହି ଆଦର୍ଶ ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ସମ୍ଭବତଃ ସେଥିରେ ଶ୍ରେୟଃତତ୍ତ୍ୱର ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରଟିଏ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ, ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆଦୌ ସେପରି ଭାବରେ କାବ୍ୟର ବିଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉର୍ବଶୀ କେବଳ ଉର୍ବଶୀ, ଯଦି ମୁଁ ତାହାକୁ ନୀତି ଉପଦେଶର କୌଣସି ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପରେ ଗଢିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ କେବଳ ଧିକ୍କାରର ଯୋଗ୍ୟ ହିଁ ହୋଇଥାନ୍ତି ।]

ରବୀନ୍ଦ୍ର ରଚନାବଳୀ, ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ, ବିଶ୍ୱଭାରତୀ, କଲିକତା, ୧୩୫୨

ପୃଷ୍ଠା - ୫୪୮-୫୫୦

ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରୁ ବିଦାୟ

ମ୍ଲାନ ହୋଇ ଆସେ କଣ୍ଠେ ମନ୍ଦାରମାଳିକା,
ହେ ମହେନ୍ଦ୍ର, ନିର୍ବାପିତ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଟୀକା
ମଳିନ ଲଲାଟେ । କ୍ଷୀଣ ହେଲା ପୁଣ୍ୟବଳ
ଆଜି ମୋ'ର ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟୁ ବିଦାୟର ଦିନ
ହେ ଦେବ, ହେ ଦେବୀଗଣ । ବର୍ଷ ଲକ୍ଷଶତ
ଯାପନ କରିଛି ଦୁର୍ଗେ ଦେବତାଙ୍କ ପରି
ଦେବଲୋକେ । ଆଜି ଶେଷ ବିଚ୍ଛେଦର କ୍ଷଣେ
ଲେଶମାତ୍ର ଅଶ୍ରୁରେଖା ସ୍ୱର୍ଗର ନେତ୍ରରେ
ଦେଖିଯିବି ଏହି ଆଶା ଥିଲା । ଶୋକହୀନ
ହୃଦହୀନ ସୁଖସ୍ୱର୍ଗଭୂମି ଉଦାସୀନ
ଅନାଇ ରହିଛି । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷାବଧି ନିଷ୍କଳକ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଶାଖାର ପ୍ରାନ୍ତଦେଶୁ
ଜୀର୍ଣ୍ଣତମ ପତ୍ରଟି ଖସିଗଲେ ଯେତିକି ବ୍ୟଥା ଲାଗେ
ବୃକ୍ଷଟିକୁ,-ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟେ ସେତିକି ବ୍ୟଥା ବି ନାହିଁ,
ଯେବେ ଆମେ ଶତଶତ ଗୃହଚ୍ୟୁତ
ହତଜ୍ୟୋତି ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ପରି କ୍ଷଣକେ ଖସିଣ ପଡୁ
ସେହି ଦେବଲୋକୁ ଧରିତ୍ରୀର ଅନ୍ତହୀନ
ଜରାମୃତ୍ୟୁ ସ୍ରୋତେ । ସେ ବେଦନା ବାଜନ୍ତା ଯଦ୍ୟପି,
ବିରହର ଛାୟାରେଖା ଦୃଶ୍ୟ ହେଉଥାନ୍ତା, ତେବେ
ସ୍ୱର୍ଗର ସେ ଚିରଜ୍ୟୋତି ମ୍ଲାନ ବି ହୁଅନ୍ତା
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭଳି କୋମଳ ଶିଶିରବାଷ୍ପେ; ନନ୍ଦନକାନନ
ମର୍ମରିଣ ନିଶ୍ୱସି ଉଠନ୍ତା, ମନ୍ଦାକିନୀ କୂଳେ କୂଳେ
ଗାଇଯାନ୍ତା କରୁଣ କାହାଣୀ କଳକଣ୍ଠେ,
ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସି ଦିବା-ଅବସାନେ ନିର୍ଜନପ୍ରାନ୍ତରପାରେ
ଦିଗନ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଚାଲିଯାନ୍ତା ଉଦାସିନୀ,
ନିସ୍ତବ୍ଧ ନିଶୀଥ ଝିଲ୍ଲୀମନ୍ତ୍ରେ ଶୁଣାନ୍ତା ଯେ

ବୈରାଗ୍ୟସଂଗୀତ ନକ୍ଷତ୍ରସଭାରେ । ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ
ସୁରପୁରେ ନୃତ୍ୟରତା ମେନକାର କଙ୍କଣନୂପୂରେ
ହେଉଥାନ୍ତା ତାଳଭଙ୍ଗ । ସଖୀ ଉର୍ବଶୀର ସ୍ତନେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବୀଣା ମଧ୍ୟୁ ସତେଅବା ଆନମନେ
ଅକସ୍ମାତେ ଝଙ୍କାରନ୍ତା କଠିନ ପୀଡ଼ନେ
ନିଦାରୁଣ କରୁଣ ମୂର୍ଚ୍ଛନା । ହୁଏତ ହୁଅନ୍ତା ଦୃଶ୍ୟ
ଦେବତାଙ୍କ ଅଶ୍ରୁହୀନ ଦି'ଚକ୍ଷୁରେ ଜଳରେଖା
ଅତି ନିଦାରୁଣ । ପତିପାଶେ ବସି ଏକାସନେ
ସହସା ଚାହିଁଣ ଶଚୀ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନୟନେ
ସତେଅବା ଖୋଜି କିଛି ପିପାସାର ବାରି ।
ଧରାତଳୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ଆସନ୍ତା
ବାୟୁସ୍ରୋତେ ଧରଣୀର ସୁଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ-
ସେ ନନ୍ଦନବନେ ହୋଇ ଏକ କୁସୁମମଞ୍ଜରୀ
ଝରି ସେ ପଡନ୍ତା ।।

ଥାଅ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ହାସ୍ୟମୁଖେ-କର ସୁଧାପାନ
ଦେବଗଣ, ସ୍ୱର୍ଗ ଏକ ସୁଖସ୍ଥାନ କେବଳ
ତୁମରିପାଇଁ,-ସେଠି ଆମେ ପୂରା ପରବାସୀ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗ ନୁହେଁ,-ସେ ଯେ ମାତୃଭୂମି-
ସେଥିଲାଗି ତା' ଚକ୍ଷୁରୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳଧାରା,
ଯଦି ମାତ୍ର ଦୁଇଦିନ ପରେ କେହି ତାକୁ ଛାଡିଯାଏ
ଦୁଇ ଦଣ୍ଡପାଇଁ । ଯେତେ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଯେତେ କ୍ଷୀଣ,
ଯେତେ ଅଭାଜନ, ଯେତେ ପାପୀ ତାପୀ, ମେଲି ଦେଇ
ଉଷ୍ମ ଆଲିଙ୍ଗନ ସଭିଙ୍କୁ କୋମଳ ଅଙ୍ଗେ
ବାନ୍ଧିବାକୁ ଚାହେ-ଖୁସୀବୋଳା ତନୁସ୍ପର୍ଶେ
ହୃଦୟ ଜଡ଼ାଇ ଜନନୀର । ସ୍ୱର୍ଗରେ ତୁମର
ଅମୃତର ଧାରା ବହୁଥାଉ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ରହୁ
ସୁଖେ-ଦୁଃଖେ ଅନନ୍ତ-ମିଶ୍ରିତ
ପ୍ରେମଧାରା ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଚିରଶ୍ୟାମ କରି
ଭୂତଳର ସ୍ୱର୍ଗଖଣ୍ଡମାନ ।।

ହେ ଅମ୍ବରୀ,
ତୁମର ନୟନଜ୍ୟୋତି ପ୍ରେମବେଦନାରେ
କଦାପି ନହେଉ ମ୍ଳାନ,-ନେଉଛି ବିଦାୟ।
କାରେ ତୁମେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନା, କାହାଲାଗି
କିଛି ନାହିଁ ଶୋକ। ଧରାପୃଷ୍ଠେ ଦୀନତମ ଘରେ
ଜନ୍ମେ ଯଦି ମୋ' ପ୍ରେୟସୀ, ନଦୀତୀରେ ଏକ
ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କୁଟୀରେ ଅଶ୍ୱତ୍‌ଥଛାୟାରେ,
ସେ ବାଳିକା ରଖିବ ସଞ୍ଚୟ କରି ବକ୍ଷତଳେ
ସୁଧାର ଭଣ୍ଡାର ମୋ' ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ସଯତନେ।
ଶୈଶବରେ ନଦୀକୂଳେ ଗଢ଼ି ଶିବମୂର୍ତ୍ତି
କୌଣସି ସକାଳେ ବରରୂପେ ମୋତେ ମାଗିନେବ।
ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ, ଜ୍ୱଳନ୍ତପ୍ରଦୀପ ଏକ ଭସାଇଣ ଜଳେ
ଶଙ୍କିତ କମ୍ପିତ ବକ୍ଷେ ଏକମନେ ଚାହିଁ
କରୁଥିବ ଆପଣାର ସୌଭାଗ୍ୟଗଣନା
ଘାଟରେ ଏକାକୀ। ଏକ ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଆସିବେ ମୋର ଏ ଘରେ ଆନତନୟନେ,
ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତଭାଲେ, ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ରେ,
ଉତ୍ସବର ବଂଶୀଧ୍ୱନି ସହ। ତା'ପରେ,
ସୁଦିନେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନେ, କଲ୍ୟାଣକଙ୍କଣହସ୍ତେ,
ସୀମନ୍ତସୀମାରେ ମଙ୍ଗଳସିନ୍ଦୂରବିନ୍ଦୁ,
ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଇନ୍ଦୁ
ସଂସାରର ସମୁଦ୍ରଶୟନେ। ଦେବଗଣ,
ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ମରଣ ହେବ
ଏହି ସ୍ୱର୍ଗ ଦୂରସ୍ୱପ୍ନସମ, ଯଦି କେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ
ସହସା ଦେଖିବି ଜାଗି ନିର୍ମଳ ଶଯ୍ୟାରେ
ପଡ଼ିଛି ଚନ୍ଦ୍ରର କର-ପ୍ରେୟସୀ ନିଦ୍ରିତା,
ଲୁଣ୍ଠିତ ଶିଥିଳ ବାହୁ,-ଖସିଣ ପଡ଼ିଛି
ଲଜ୍ଜା ରଖିବାର ଗ୍ରନ୍ଥି, ମୃଦୁ ସୋହାଗଚୁମ୍ବନେ
ସଚକିତ ଜାଗି ଉଠି ଗାଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନେ

ଲଟିଯିବ ମୋ' ବକ୍ଷରେ । ଦକ୍ଷିଣ ପବନ
ଆଣିବ ଫୁଲର ଗନ୍ଧ, ଜାଗ୍ରତ କୋକିଳ
ଗାଇବ ସୁଦୂର ଶାଖେ ॥

ଅୟି ଦୀନହୀନା
ଅଶ୍ରୁଆଖି ଦୁଃଖାତୁରା ଜନନୀ ମଳିନା
ଅୟି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୂମି ଆଜି ବହୁଦିନପରେ
ମୋ' ଚିତ୍ତ ଉଠିଲା କାନ୍ଦି ଆଜି ତୋହପାଇଁ
ଯହୁଁ ବିଦାୟଦୁଃଖେ ଶୁଷ୍କ ଦୁଇ ଆଖି
ଲୋତକରେ ଭରିଗଲା, ତା 'ପରେ ଏ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ
ଅଳସକଳ୍ପନାପ୍ରାୟ କେଉଁଆଡ଼େ କେତେଦୂରେ
ମିଳାଇ ଯେ ଗଲା-ଛାୟାଛବି ହୋଇ ।
ତବ ନୀଳାକାଶ, ତୁମର ଆଲୋକ,
ତବ ଜନପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋକାଳୟ, ସିନ୍ଧୁତୀରେ
ସୁଦୀର୍ଘ ବାଲୁକାତଟ, ନୀଳଗିରିଶିରେ
ଶୁଭ୍ର ହିମରେଖା ତରୁଶ୍ରେଣୀ ଅନ୍ତରାଳେ
ନିଃଶବ୍ଦ ଅରୁଣୋଦୟ, ଶୂନ୍ୟ ନଦୀପାରେ
ଅବନତମୁଖୀ ସଂଧ୍ୟା - ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁଜଳେ
ଯେତେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯେହ୍ନେ ଦର୍ପଣ ଉପରେ
ଆସୁଛି ଉକୁଟି ॥

ହେ ଜନନୀ ପୁତ୍ରହରା
ଶେଷ ବିଚ୍ଛେଦର ଦିନେ ଯେ ଶୋକାଶ୍ରୁଧାରା,
ଚକ୍ଷୁଦେଶୁ ଝରିପଡ଼େ ତବ ମାତୃସ୍ତନ
କରିଥିଲା ଅଭିଷିକ୍ତ, ଆଜି ଏତେ କ୍ଷଣ
ସେ ଅଶ୍ରୁ ଯାଇଛି ଶୁଖି । ତଥାପି ଜାଣିଛି ମୁହିଁ,
ଯେବେ ମୁଁ ଫେରିବି ପୁଣି ତବ ନିକେତନେ
ତତ୍କ୍ଷଣେ ଦୁଇଟି ବାହୁ ବରିନେବ ମୋତେ,
ବାଜିବ ମଙ୍ଗଳଶଙ୍ଖ-ସ୍ନେହର ଛାୟାରେ

ଦୁଃଖେ-ସୁଖେ-ଭୟେ-ଭରା ପ୍ରେମର ସଂସାରେ
ତବ ଗେହେ, ତବ ପୁତ୍ର-କନ୍ୟାଙ୍କର ମେଳେ
ମୋତେ ନେଇଯିବ ଚିରପରିଚିତସମ।
ସର୍ବକ୍ଷଣ ଜାଗିଥିବ କମ୍ପମାନ ପ୍ରାଣେ
ଶଙ୍କିତ ଅନ୍ତରେ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଦେବତାଙ୍କ ଆଡ଼େ
ମେଲିଣ କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟି, ନିୟତ ଚିନ୍ତିତ-
'ପାଇଛି ଯାହାକୁ ପୁଣି ହରାଇବି କେବେ'॥

୨୩ ଅଗ୍ରହାୟଣ, ୧୩୦୨

[ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ କବି ଲେଖିଛନ୍ତି : ଆଜି ଭୋର ଚାରିଟା ସମୟରେ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା-ଉଠି କେତେଗୋଟି ଗରମ ପରିଧାନକୁ ଦେହରୁ କାଢି ଆଲୁଅ ଲଗାଇ 'ଉର୍ବଶୀ' ନାମକ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କବିତା ଲେଖି ଶେଷ କଲି। ସାଢେ ସାତଟା ସମୟରେ ଯାଇ ଗାଧୋଇ ଗଲି। ଏହିପରି ଭାବରେ ଏହି ଦୁଇଟା ଦିନରେ ଦୁଇଟି ବେଶ୍ ବଡ଼ ଆକାରର କବିତା ଲେଖି ଶେଷ କରିଛି। - ୨୩ ଅଗ୍ରହାୟଣ, ୧୩୦୨]

ଲେଉଟାଇ ଆଣ ଏବେ

ଏ ସଂସାରେ ଯେବେ ସର୍ବେ ଶତ କର୍ମେ ରତ,
ଖାଲି ତୁହି ସିନା ପଳାତକ ବାଳକ ସଦୃଶ
ଛିନ୍ନ ବାଧା,-ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଗହୀର ମଝିରେ
ଏକାକୀ ବିଷଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷଛାୟେ,
ଦୂରବନଗନ୍ଧବହ ମନ୍ଦଗତି କ୍ଲାନ୍ତ ତପ୍ତବାୟେ,
ଦିନସାରା-
ବଇଁଶୀ ବଜାଉଥିଲୁ !! ଆଜି ଉଠିଆସି ଦେଖ୍-
କୋଉଠି ନିଆଁ ଲାଗିଛି ? - କାହାର ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠୁଛି
ଜଗଜ୍ଜନେ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ? ପୁଣି ଆଉ କେଉଁଠାରୁ
କ୍ରନ୍ଦନର ଶବ୍ଦ କମ୍ପାଇ ଦେଉଛି
ଶୂନ୍ୟତଳଟାକୁ । - କେଉଁଠାରେ କେଉଁ ଅନ୍ଧାରରେ
ଜର୍ଜର ବନ୍ଧନ ଭିତରେ ଅନାଥିନୀ
ସହାୟ ମାଗୁଛି ! ସ୍ଫୀତକାୟ ଅପମାନ
ଅଧମର ବକ୍ଷତଳୁ ରକ୍ତ ଶୋଷି ପାନ ବି କରୁଛି-
ଲକ୍ଷ ମୁଖ ଦେଇ; ଯାବତୀୟ ଯେତେ ବେଦନାକୁ
ସ୍ୱାର୍ଥୋଦ୍ଧତ ଅବିଚାର ପରିହାସ କରେ ।
ସଙ୍କୁଚିତ ଭୀତ କ୍ରୀତଦାସ, ଲୁଚି ରହେ ଛଦ୍ମବେଶ ଧରି ।।
ଚାହିଁ ଦେଖ,-ନତଶିରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି
ଯେତେ ଯେତେ ମୂକ,-ସେମାନଙ୍କ ମ୍ଲାନ ମୁଖ ପରେ
ଖାଲି ଲେଖା ଶତାବ୍ଦୀଯାକର ବେଦନାର
କରୁଣ କାହାଣୀ । ଯେତେ ଭାର ଆସୁ ପଛେ
ସ୍କନ୍ଧେ ବହି ଯିବାକୁ ହିଁ ହେବ ଘୁଷୁରି ଘୁଷୁରି -
ଯେତେଦିନ ପ୍ରାଣଟା ରହିଛି ! ତା' ଉତ୍ତାରୁ
ସନ୍ତାନକୁ ଦେଇଯାଉଥିବ ବଂଶ ବଂଶ ଧରି ।
ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଦିଏନାହିଁ ଗାଳି,-ଦେବତାକୁ ନିନ୍ଦା କରେନାହିଁ,
ଦିଏନାହିଁ କାହାକୁ ବି ଦୋଷ,-ଅଭିମାନ କରେନାହିଁ-

କେବଳ ମୁଠାଏ ଅନ୍ନ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ
କଷ୍ଟକ୍ଲିଷ୍ଟ ପ୍ରାଣଟାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ହିଁ ରଖେ !!
ଭୁଲାଅନା ମୋହିନୀ ମାୟାରେ ।
ବିଜନ ବିଷାଦପଣ ଅନ୍ତରର ନିକୁଞ୍ଜ ଛାୟାରେ
ମୋତେ ଆଉ ବସାଇ ରଖନା ।।
ଦିନ ଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଆସେ-
ଚଉଦିକ ବୁଡ଼େ ଅନ୍ଧାରରେ, ଆକୁଳ ଏ ଉଦାସ ପବନେ,
କାନ୍ଦିଉଠେ ବନଭୂମି । ବାହାରିଲି ମୁଁ ଏଠାରୁ
ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଏ ଆକାଶ ତଳକୁ-ଧୂସର ପ୍ରଶସ୍ତ ରାଜପଥେ,
ଜନଗଣର ସମୀପେ । କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛ ପାନ୍ଥ,
ମୁଁ ଚିହ୍ନି ପାରୁନି, ଥରେ ମୋ ଆଡ଼େ ଅନାଅ,
ତୁମ ନାମ କ'ଣ କହ, କରନାହିଁ ଅବିଶ୍ୱାସ ।
ସୃଷ୍ଟିଛଡ଼ା ସୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ ବାସ କରୁଥିଲି-ବହୁ କାଳ-
ସଙ୍ଗୀହୀନ, ରାତିଦିନ; ସେଥିପାଇଁ ସିନା ଏହି ବେଶ,
ଆଚାର ଅପରିଚିତ; ତେଣୁ ଏ ଚକ୍ଷୁରେ ସିନା
ସ୍ୱପ୍ନର ଆବେଶ, ବକ୍ଷତଳେ କ୍ଷୁଧାର ଅନଳ ।
ଯେଉଁଦିନ ଜଗତକୁ ମୁଁ ଆସିଲି, କେଉଁ ମାଆ
ଦେଲା ମୋ' ହାତରେ କେବଳ ଏ ବଇଁଶୀଟା ।
ଖାଲି ସେଇଟିକୁ ବଜାଇ ବଜାଇ, ନିଜେ ନିଜେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ,
ଦୀର୍ଘ ଦିନ, ଦୀର୍ଘ ରାତି,
ବହୁଦୂରେ ଚାଲିଗଲି, ପଛେ ରଖି ସଂସାରସୀମାକୁ ।
ସେହି ବଇଁଶୀରେ ଶିଖିଛି ମୁଁ ଯେଉଁ ସୁର,
ତାହାରି ଉଲ୍ଲାସେ ଯଦି ଧ୍ୱନିତ କରିପାରିବି
ଏକ ଶୀତଶୂନ୍ୟ ଅବସାଦପୁରଟାକୁ-
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟୀ ଆଶାର ସଂଗୀତ ଦ୍ୱାରା, ଯଦି
କର୍ମହୀନ ଜୀବନର ପ୍ରାନ୍ତଟିଏ ତରଙ୍ଗାୟିତ କରିପାରିବି,
ଖାଲି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଏବଂ ତାହାରିଦ୍ୱାରା-
ଦୁଃଖ ଯଦି ପାଇବ ତା' ଭାଷା, ଯଦି-
ସୁପ୍ତି ତେଜି ଜାଗି ବି ଉଠିବ

ଅନ୍ତରର ଗଭୀର ପିପାସା ସ୍ୱର୍ଗର ଅମୃତ ପାଇଁ-
ତେବେ ମୋ'ର ଗାନ
ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ଧନ୍ୟ, - ଶତ ଶତ ଅସନ୍ତୋଷ
ମହାଗୀତେ ଲଭିବ ନିର୍ବାଣ ।
କି ଗୀତ ଗାଇବୁ, କିସ ଶୁଣାଇବୁ !
କହ, ନିଜର ଏ ସୁଖ ମିଥ୍ୟା, ଏହି ଦୁଃଖ ମିଥ୍ୟା ।
ସ୍ୱାର୍ଥମଗ୍ନ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ବିମୁଖ ଏ ବୃହତ୍ ଜଗତପ୍ରତି - ସିଏ କଦାପି ବି
ବଞ୍ଚି ଶିଖିନାହିଁ ।। ତେଣୁ -
ମହା ବିଶ୍ୱଜୀବନର ତରଙ୍ଗରେ ନାଚି ନାଚି,
ନିର୍ଭୟରେ ଧାଇଁବାକୁ ହେବ -
ସତ୍ୟକୁ ହିଁ କରି ଧ୍ରୁବତାରା ।
ମୃତ୍ୟୁକୁ ନକରି ଶଙ୍କା । ମସ୍ତକ ଉପରେ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ଅଶ୍ରୁଜଳଧାରା ଝରି ପଡୁଥିବ ।
ଯିବି ମୁହିଁ ତା'ର ଅଭିସାରେ
ତାହାରି ପାଖକୁ - ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱଧନ
ଯାହାକୁ ଅର୍ପିଛି ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଧରି ।
ସେ କିଏ ? ଜାଣିନାହିଁ, ଚିହ୍ନିନାହିଁ ତାକୁ -
କେବଳ ଏତିକି ଜାଣିଛି, - ତା'ଲାଗି ଏ ରାତ୍ରି-ଅନ୍ଧକାରେ
ଚାଲିଛି ମାନବଯାତ୍ରୀ ଯୁଗରୁ ଯୁଗାନ୍ତର
ସହି ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା, ବଜ୍ରପାତ, - କେତେ ବା ଯତ୍ନରେ
ଜଳାଇ ରଖିଣ ଅନ୍ତର-ପ୍ରଦୀପ ।
ଏତିକି ଜାଣିଛି,
ଯେ ଶୁଣିଛି କାନେ ତା'ର ଆହ୍ୱାନସଙ୍ଗୀତ, ସିଏ -
ଧାଇଁଛି ଯେ ନିର୍ଭୀକ ପରାଣେ
ସଙ୍କଟ ଆବର୍ତ୍ତମଧ୍ୟେ - ବିଶ୍ୱେ ଦେଇ ବିସର୍ଜନ,
ବରଣ କରିଛି ବକ୍ଷ ପାତି ଯେତେ ନିର୍ଯାତନା,
ମୃତ୍ୟୁର ଗର୍ଜନ -
ଶୁଣିଛି ସେ ସଙ୍ଗୀତ ସଦୃଶ । ଅଗ୍ନି

ଦହିବାକୁ ଆସିଛି, ଶୂଳ ଆସି ବିନ୍ଧ କରିଛି,
କୁଠାର କାଟି ପକାଇଛି, ଯେତେ ଯେତେ ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ
ଅକାତର ଇନ୍ଧନ କରିଣ, ଚିରଦିନ
ଜାଳିଛି ସେ ହୋମ-ହୁତାଶନ, - ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଛେଦି
ରକ୍ତପଦ୍ମ ଅର୍ଘ୍ୟ- ଉପହାରେ ଭକ୍ତିଭରେ
ପୂଜିଛି ସେ, ପ୍ରାଣକୁ କୃତାର୍ଥ କରି ମୃତ୍ୟୁ ବରି ।
ଶୁଣିଛି ମୁଁ,- ତାହାପାଇଁ ରାଜପୁତ୍ର
ପିନ୍ଧିଅଛି ଛିନ୍ନ ଚୀର - ବିଷୟକୁ ତେଜି
ହୋଇଅଛି ପଥର ଭିକାରି । ସେହି ମହାପ୍ରାଣ
ରହିଛନ୍ତି ପଳେ ପଳେ ସଂସାରର ଶତ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ -
ପାଦତଳେ ମାଡ଼ିଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟହର କୁଶାଙ୍କୁର ।
ମୂଢ଼ ଜନମାନେ କରିଛନ୍ତି ଅବିଶ୍ୱାସ,
ନାନା ପରିଚିତ ଅବଜ୍ଞାରେ ପ୍ରିୟମାନେ
କରିଛନ୍ତି ଉପହାସ,- ଏବଂ ସିଏ କରିଛନ୍ତି କ୍ଷମା
ନୀରବରେ ।
ତା' ଚରଣେ, ମାନୀ ସମର୍ପିଛି ମାନ
ଧନୀ ସମର୍ପିଛି ଧନ, ବୀର ନିଜ ପ୍ରାଣ,
କବି ବିରଚିଛି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗାନ
ପୃଥ୍ୱୀଯାକ କରିଛି ପ୍ରଚାର । ଜାଣିଛି କେବଳ -
ତାହାରି ମହାନ ଗମ୍ଭୀର ମଙ୍ଗଳ-ଧ୍ୱନି
ନିନାଦିତ ସମୁଦ୍ରେ ସମୀରେ । ଜାଣେ ମୁଁ କେବଳ -
ବର୍ଜିବାକୁ ହେବ ଦୂରେ ପ୍ରେମେ କ୍ଷୁଦ୍ରତାକୁ ଦେଇ ବଳିଦାନ
ବର୍ଜିବାକୁ ହେବ ଦୂରେ ଜୀବନର ସବୁ ଅସମ୍ମାନ -
ସମ୍ମୁଖେ ଛିଡ଼ା ହେବ ଉନ୍ନାଦ ମସ୍ତକ ଉଚ୍ଚ କରି -
ଭୟମୁକ୍ତ ଦାସତ୍ୱର କଳଙ୍କତିଳକ-ଶୂନ୍ୟ ।
ତାହାକୁ ହିଁ ଅନ୍ତରରେ ଥାପି
ଜୀବନ-କଣ୍ଟକ ପଥେ ଏକାକୀ ଯିବାକୁ ହେବ -
ନୀରବରେ-ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି,
ପୋଛି ଅଶ୍ରୁବାରି-ପ୍ରତିଦିବସର କର୍ମେ

ସର୍ବଜନେ କରି ସୁଖୀ । ଏବଂ, ଦୀର୍ଘପଥଶେଷେ,
କ୍ଳାନ୍ତପଦେ ରକ୍ତସିକ୍ତ ବେଶେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବି ସେହି
ଦୁଃଖଶୂନ୍ୟ ନିକେତନେ ଏବଂ, ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖରେ ମନ୍ଦ ହସି
ଏକ ବରମାଲ୍ୟ ସିଏ ପିନ୍ଧାଇବ ଗଳାରେ ଭକ୍ତିରେ ।
ଶାନ୍ତ ହେବ ସବୁ ଦୁଃଖ ଗ୍ଲାନି, ସବୁ ଅମଙ୍ଗଳ ।
ଲୋଟିଯିବି ରକ୍ତିମ ଚରଣେ, ପଦ ତା'ର ଧୌତ କରିଦେବି
ଯେବେ ମୋ'ର ରୁଦ୍ଧ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ।
ମାଗିବି ଅନନ୍ତ କ୍ଷମା । ଯିବ ଘୁଞ୍ଚି ଦୁଃଖନିଶା;-
ଗୋଟିଏ ପ୍ରେମରେ ତୃପ୍ତ ହେବ
ଜୀବନର ସର୍ବପ୍ରେମତୃଷ୍ଣା ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୧୩୦୦ ସାଲ

ବୈରାଗ୍ୟ

କହିଲା ଗଭୀର ରାତ୍ରେ ସଂସାରେ ବିରାଗୀ
'ଗୃହ ଛାଡ଼ି ଯିବି ଆଜି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଲାଗି ।
ଏଠାରେ ଭୁଲାଇ କିଏ କେ ମୋତେ ରଖିଛି ?'
ଦେବତା କହିଲେ, 'ମୁଁ ରଖିଛି ।' ସେ ତାହାକୁ
ଶୁଣି ନପାରିଲା ।
ସୁପ୍ତିମୟ ଶିଶୁଟିକୁ ଆଲିଙ୍ଗି ବକ୍ଷରେ
ପ୍ରେୟସୀ ଶେଯଉପରେ ଶୋଇଛି ସୁଖରେ ।
କହେ ପୁନର୍ବାର, 'କିଏ ସବୁ ତୁମେ ଯେତେ ମାୟାର ଛଳନା' ?
ଦେବତା କହିଲେ 'ମୁହିଁ'- ଶୁଣି ନପାରିଲା ।
ଶେଯରୁ ଉଠି ଡାକିଲା, 'ପ୍ରଭୁ, କାହିଁ ଅଛ' ?
ପ୍ରଭୁ କହିଲେ 'ଏଠାରେ', ନଶୁଣିଲା ତେବେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ଶିଶୁଟି କାନ୍ଦିଲା, ଜନନୀରେ ଟାଣି
'ଫେରିଆସ' କହିଲେ ଦେବତା, ନଶୁଣିଲା ବାଣୀ ।
ଦେବତା ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡି କହିଲେ ଯେ 'ହାୟ,
ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରି ଭକ୍ତ କେଣେ ଚାଲିଯାଏ !'

- ଚୈତାଳି

୧୪ ଚୈତ୍ର, ୧୩୦୨

ଦୁଃସମୟ

ମନ୍ଦ ମନ୍ଥର ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ନଇଁଆସୁଛି ।
ଯେହ୍ନେ କାହାର ଇଙ୍ଗିତରେ-ସବୁ ସଙ୍ଗୀତ
ଥମି ଥମି ଆସୁଛି, ଅନନ୍ତ ଅମ୍ବରରେ
ସଙ୍ଗୀ ବୋଲି ଆଉ କେହି ବି ନାହାନ୍ତି-
ଅଙ୍ଗ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ଆସିଲାଣି-
ମୌନ ମନଟିରେ କେତେ ନା କେତେ ଆଶଙ୍କା,
ସବୁଯାକ ଦିଗ ଅବଗୁଣ୍ଠନରେ ଢାଙ୍କି ହୋଇଗଲାଣି,-
ତଥାପି, ରେ ବିହଙ୍ଗ, ରେ ମୋ'ର ବିହଙ୍ଗ,
ରେ ଅନ୍ଧ, ତଥାପି ଉଡ଼ି ଚାଲ,
ଡ଼େଣାଗୁଡ଼ିକୁ ମୋଟେ ବନ୍ଦ କର ନା ॥

ଏ ନୁହେଁ ମୁଖର ବନମର୍ମରଗୁଞ୍ଜିତ,
ଅଜାଗର ହୋଇ ସାଗର ଗରଜି ଫୁଲୁଛି,
ଏ ନୁହେଁ କୁଞ୍ଜ କୁନ୍ଦକୁସୁମରଞ୍ଜିତ
ଫେନହିଲ୍ଲୋଳ କଳକଲ୍ଲୋଳେ ଦୋଳୁଛି ।
କେଉଠି ଯେ ତୀର ଫୁଲପଲ୍ଲବପୁଞ୍ଜିତ
କେଉଁଠି ସେ ନୀଡ଼, କାହିଁ ଆଶ୍ରୟଶାଖା !
ତଥାପି, ହେ ବିହଙ୍ଗ, ମୋ' ବିହଙ୍ଗ,
ତୁ ଅନ୍ଧ, ତଥାପି ଉଡ଼ି ଚାଲିଆ',
ଡେଣାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରନା ॥

ତଥାପି ରହିଛି ସମ୍ମୁଖେ ସୁଚିର ଶର୍ବରୀ,
ସୁପ୍ତ ଅରୁଣ ସୁଦୂର ଅସ୍ତ-ଅଚଳେ ।
ବିଶ୍ୱଜଗତ ନିଶ୍ୱାସବାୟୁ ସମ୍ବରି
ନିଶିଥର ଏହି ଆକାଶଟି ମଧ୍ୟ କିଭଳି ମୋ' ଆଡ଼େ
ଚାହିଁଛି । ଲକ୍ଷଯୋଜନ ଦୂରର ସେହି ତାରକାଟି,

ସିଏ ବି କ'ଣ ମୋ' ନାଆଁଟିକୁ ଜାଣିଛି ! ଏବଂ-
ସେହି ତାରାଟି ଯେଉଁ ଭାଷାରେ କଥା କହିବାରେ ଲାଗିଛି
ମୋ'ର ସାଧ୍ୟ କାହିଁ ସେହି ଭାଷାଟିକୁ ଜାଣିବି ?
ଯେଉଁ ଚିରଦିବସର ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିବା ବାଣୀକୁ
ଅନାଦି ଉଷାର ମୋ'ର ସେହି ବନ୍ଧୁଟି ମନେ ପକାଇ
ମୋ' ଆଡ଼େ ଅନାଇ ରହିଛି ।

ସାତ ମହଲାର ମୋ'ର ଏହି ଚିରଜନମର ଭିଟାଟି ଉପରେ
ମୁଁ ଜଳରେ ସ୍ଥଳରେ ସହସ୍ର ବନ୍ଧନରେ
ଗଣ୍ଠିକୁ ଗଣ୍ଠି ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିଛି ।
ତଥାପି ବାରମ୍ବାର ଭୁଲି ଯାଉଛି ଓ ଦୂରକୁ ଆସି
ଘରଟିଏ ବାନ୍ଧିବାଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରୁଛି,- ମାତ୍ର,
ଏହି ନିଜ ହାତରେ ତିଆରି ଘରଟିରେ
କେହି ପ୍ରକୃତରେ ଘରର ବାସନାକୁ
ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିବ କି ? ତେଣୁ ହାୟ,
ଚିରଜନମର ଏହି ଘରଟିରେ ମୁଁ କାହିଁ
ଏପରି ପ୍ରବାସୀଟିଏ ହୋଇ ବୁଲୁଛି କେଜାଣି ?

ଯଦି ଧୂଳିଟିକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର ବୋଲି
ଚିହ୍ନିବି ଓ ଜାଣିପାରିବି, ଛୋଟ ବଡ଼ ଏହି
ସବୁଟିରେ ଯଦି ଚିତ୍ତକୁ ବସାଇରଖି ପାରିବି,
ଯଦି ମାଟି, ଜଳ, ତୃଣ, ଫୁଲଫଳ
ସବୁକିଛି ହୋଇ ପାରିବି, କୌଣସି ଭାବନା ନରଖି
ଜୀବମାନଙ୍କ ସହିତ ଯଦି ଏହି ଧରାତଳେ
ବିଚରଣ କରିପାରିବି, ଆଦୌ କୌଣସି
ଅନ୍ୟ ଭାବନା ନରଖି,- ଯେଉଁଠାକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ
ତେବେ ଅନ୍ତବିହୀନ ଆପଣାତତ୍ତ୍ୱରେ ବାନ୍ଧି
ହୋଇଯାଇ ପାରୁଥିବି ।

ଏହି ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱରେ ସବୁକିଛି
ସ୍ତବ୍ଧ ଆସନେ ଗଣଇ ପ୍ରହର ବିରଳେ ।

ସଂପ୍ରତି ଦିଶିଲା ଅକୂଳ ତିମିର ସନ୍ତରି
ଦୂର ଦିଗନ୍ତେ କ୍ଷୀଣ ଶଶାଙ୍କ ରେଖା ।
ତଥାପି ହେ ବିହଙ୍ଗ, ହେ ମୋ'ର ବିହଙ୍ଗ,
ରେ ଅନ୍ଧ, ଉଡି ଯା', ଉଡି ଚାଲୁଥା'
ଡେଣାମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରନା ।।

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆକାଶେ ତାରାମାନେ ମେଲି ଅଙ୍ଗୁଳି,
ଇଙ୍ଗିତ କରି ତୁମ୍ଆଡ଼େ ଛନ୍ତି ଅନାଇ
ଗଭୀର ଅଧୀର ମରଣକୁ ନେଇ ଉଛୁଳି
ଶତ ତରଙ୍ଗେ ତୁମଆଡ଼େ ଧାଇଁ ଉଠଇ ।
ବହୁଦୂର ତୀରେ କେ ଡାକନ୍ତି ବନ୍ଧ-ଅଞ୍ଜଳି-
'ଆସ ଆସ' ବୋଲି କରୁଣମିନତି-ମଖା ।
ତେଣୁ ହେ ବିହଙ୍ଗ, ତୁହି ବିହଙ୍ଗ ମୋ'ର,
ହେ ଅନ୍ଧ, ଉଡି ଚାଲିଯା', ତଥାପି
ଡେଣାକୁ ବନ୍ଦ କରନା ।।

ନାହିଁ, ମୋତେ ଭୟ୍ ନାହିଁ, ନାହିଁ ସ୍ନେହମୋହବନ୍ଧନ-
ଆଶା ନାହିଁ ନାହିଁ, ଆଶା ଖାଲି ବୃଥା ଛଳନା ।
ଭାଷା ନାହିଁ ଆରେ, ନାହିଁ ବୃଥା ବସି କ୍ରନ୍ଦନ-
ଗୃହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ, ନାହିଁ ଫୁଲଶେଯ-ରଚନା ।
ଖାଲି ଅଛି ଡେଣା, ଅଛି ମହାନଭ-ଅଙ୍ଗନ
ଦିଗହରା ଉଷା ନିବିଡ଼-ତିମିର-ଅଙ୍କା ।
ତେଣୁ ହେ ବିହଙ୍ଗ, ଆରେ ବିହଙ୍ଗ ମୋ'ର,
ହେ ଅନ୍ଧ, ଉଡିଯାଆ, ଉଡି ଚାଲିଯା' ଏବଂ
ଡେଣା ବନ୍ଦ କରନା'।।

- କଳ୍ପନା
କଲିକତା, ୧୫ ବୈଶାଖ, ୧୩୦୫

ପ୍ରବାସୀ

ମୋ' ଘର ସବୁଠାରେ ରହିଛି, ତଥାପି ମୁଁ-
ସେହି ଘରଟିକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ ।
ମୋ'ର ଦେଶ ସବୁ ଦେଶରେ ଅଛି,
ମୁଁ ଯୁଝିନେବି ସେହି ଦେଶଟିକୁ ।
ପ୍ରବାସୀ ମୁଁ ଯେଉଁ ଦୁଆରେ ଇଚ୍ଛା କରିବି-
ଯେପରି ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ମୋ'ଲାଗି ଥାନ ରହିଛି;
ମୁଁ,
ସେହିଠାରେ ହିଁ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ପଥଟିକୁ ବୁଝିନେବି ।
ଘରେ ଘରେ ମୋ'ର ପରମାତ୍ମୀୟ, ମୁଁ
ତାହାଙ୍କୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ॥

ରହି ରହି କେତେ ନବବସନ୍ତେ ଫୁଲସୁଗନ୍ଧ ଗଗନେ
ବୁକୁ ଝୁରି ବୁଲେ ମିଳନବିହୀନ ମିଳନର ସେହି
ଶୁଭ ଲଗ୍ନଟିକୁ ।
ମୋ' ଚଉପାଶରେ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ
ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର କରି ପାରିନାହିଁ,
ଏବଂ ସେମାନେ ମୋ' ଚିତ୍ତରେ ଅହର୍ନିଶ ଏହି
ବିରହବେଦନା ଜାଗ୍ରତ କରି ଆଣୁଛନ୍ତି,-ହଁ,
ଯେଉଁମାନେ ପାଖରେ ଅଛନ୍ତି, ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିଁ ହରାଇ
ପ୍ରାଣଟା ଏହି ସକଳ ଗଗନରେ ଲୋଡ଼ି ବୁଲୁଛି ॥
ମୋ' ଆଖି ଆଗରେ
ଯେଉଁ ମାଟିର ଏହି ଧରଣୀଟି ବିସ୍ତାରିତ ରହିଛି,
ସିଏ ଯେପରି ଆକୁଳ ହୋଇ ଡ଼ାକିବାରେ ଲାଗିଛି
ମୁଁ କିପରି କହିବି ! ମନେ ହେଉଛି,
ସେହି ଧୂଳିର ତଳେ ହିଁ ତୃଣେ ତୃଣେ ମୁଁ
ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ରହିଥିଲି ଏବଂ ସେହି ଦୁଆରଟିକୁ

ଖୋଲି କ'ଣ ଏକ ଛଳରେ ମୁଁ ସେଠାରୁ ଭ୍ରମଣରେ
ବାହାରି ଆସିଛି ଏବଂ ସେହି ମୂକ ମାଟି ମୋ' ଆଗରେ
ମୋ'ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ପ୍ରଲମ୍ବିତ ରହିଛି ।।
ମୋତେ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ନିଖିଳ ଜଗତ
ମୋ' ଦୁଆରେ ଆସି ଶତକୋଟି କର ହିଁ ହାଣୁଛି ।
ତେବେ କହିଲୁ ମାଟି, ତୁ ବି ମୋତେ ଚାହୁଁଛୁ,
କହିଲୁ ଜଳ, ମୋ' ଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢାଉଛୁ ?
ପବନ ମଧ୍ୟ ବୁକୁମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି
ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ ଦେବାରେ ଲାଗିଛି କି ? ଏବଂ,
ମୁଁ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପର ବୋଲି ଭାବୁଛି, ସେମାନେ
ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ମୋତେ ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି କି ?
ହଁ, ଧୂଳିର ଏହି କଣାରେ କଣାରେ ପ୍ରେମ ରହିଛି,
ନିଖିଳଯାକ ଆନନ୍ଦରେ ଭରିଛି ଏବଂ,
ତୁଛ କରି ଦେଖିଲେ ହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କଣାଟିରେ
ମିଥ୍ୟା ଆସି ଭରିଯାଉଛି ।

ଜଗତର ଯେତେ ଅଣୁ ପ୍ରତିଅଣୁ
ନିଜମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଅଚଳ ଓ ନୀରବ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି,
ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକ ଚିରଗୌରବକୁ
ବହନ କରୁଛନ୍ତି,-ଏହି କଥାଟିକୁ ଶିକ୍ଷା ନକଲେ,
ପ୍ରବାସୀ ହୋଇ ବୁଲୁଥିବ,
ଜୀବନରେ ଓ ମରଣରେ, ଭୟଶଙ୍କିତ ଭାବରେ ।।

ସେହି ଗୌରବର ଚରଣମୂଳରେ
ମୁଁ ଧୂଳି ସହିତ ଧୂଳି ହୋଇ ରହିବି
ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ଫୁଲଦଳ ହୋଇ ତାହାରି
ପୂଜା ଓ ଆରତି କରୁଥିବି । ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବି,
ଯାହା ଇଛା କରିବି - ତା' ବାହାରେ ମୋ'ଲାଗି
ଆଉ କେଉଁଠିହେଲେ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନଥିବ ।
ପ୍ରବାସ କେଉଁଠାରେ ହେଲେ ନାହିଁ-
ଜନମ ମରଣ କେଉଁଠାରେ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ କେବଳ ଧନ୍ୟ ଅନନ୍ତକାଳ ସକାଶେ,
ହୀରାରଙ୍ଗର ସୁଦୂର ତାରାଟି ଯେଉଁଠି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ
ଏଇଟି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ତ୍ରାଣ ଆଉ
କାହିଁକି କାହାକୁ କହିବ ?
ତାହାରି ତଟରେ ତାହାରି ପାରାବାରରେ ବିପୁଳ ଭୁବନତରଣୀଟି ।
ତେଣୁ ଯାହା ହୋଇଛି ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି, ମୋ' ଧରଣୀ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି ।

୩ ଫାଲଗୁନ, ୧୩୦୬ (ଉତ୍ସର୍ଗ)

ବଙ୍ଗମାତା

ପୁଣ୍ୟେ ପାପେ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ପତନେ ଉତ୍‌ଥାନେ
ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ଦିଅ ତୁମ ସନ୍ତାନରେ ।
        ହେ ସ୍ନେହାର୍ତ୍ତ ବଙ୍ଗଭୂମି, ତବ ଗୃହକ୍ରୋଡ଼େ
        ଚିରଶିଶୁ କରି ତାକୁ ରଖନାହିଁ ଧରି ।
ଦେଶଦେଶାନ୍ତର ମଧ୍ୟେ ଯେଉଁଠି ଯା' ସ୍ଥାନ
ଖୋଜି ହିଁ ନେବାକୁ ଦିଅ ନିଜ ଅନ୍ୱେଷଣେ ।
        ପଦେ ପଦେ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ନିଷେଧର ଡ଼ୋରେ
        ବାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି ରଖନାହିଁ ସୁନାପୁଅ କରି ।
ପ୍ରାଣ ପାତି, ସହି ଦୁଃଖ, ଆପଣା ହାତରେ
ସଂଗ୍ରାମ ସେ କରୁ ସଦା ଭଲମନ୍ଦ ସହ ।
        ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତ ସାଧୁ ଯେତେ ତବ ପୁତ୍ରବର୍ଗେ
        ଗୃହଛଡ଼ା ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା କରି ରଖ ସର୍ବେ ।
ସାତ କୋଟି ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ହେ ମୁଗ୍ଧ ଜନନୀ
ରଖିଛ ବଙ୍ଗାଳି କରି ମନୁଷ୍ୟ କଲନି ।।

୧୩୧୦   - ସ୍ୱଦେଶ

ନମସ୍କାର

ଅରବିନ୍ଦ, ରବୀନ୍ଦ୍ରର ଘେନ ନମସ୍କାର ।
ହେ ବନ୍ଧୁ, ହେ ଦେଶବନ୍ଧୁ, ସ୍ୱଦେଶ-ଆତ୍ମାର
ତୁମେ ବାଣୀମୂର୍ତ୍ତି । ତୁମ ଲାଗି ନୁହେଁ ମାନ,
ନୁହେ ଧନ, ନୁହେଁ ସୁଖ, କେବେ ଚାହିନାହଁ
କିଛି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦାନ ଅବା କ୍ଷୁଦ୍ର କୃପା ।
ଭିକ୍ଷା ପାଇଁ ପାତିନାହଁ ଆତୁର ଅଞ୍ଜଳି ।
ଅଛ ଜାଗି ସେହି ସର୍ବବାଧାହୀନ
ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ନିମନ୍ତେ,- ଯାହାପାଇଁ ନର-ଦେବ
ଚିରରାତ୍ରିଦିନ ତପୋମଗ୍ନ, ଯାହାପାଇଁ
କବି ବଜ୍ରରବେ ଗାଇଛନ୍ତି ମହାଗୀତ,
ମହାବୀରମାନେ ଯାଇଛନ୍ତି ସଙ୍କଟଯାତ୍ରାରେ,
ଯା' ସମ୍ମୁଖେ ଆରାମ ଲଜ୍ଜିତ ନତଶିର,
ମୃତ୍ୟୁ ପାସୋରିଛି ଭୟ- ସେହି ବିଧାତାର
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ ଆପଣାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର
ତୁମେ ହିଁ ଚାହିଛ, ଦେଶ ପାଇଁ ଅକୁଣ୍ଠ ଆଶାରେ
ସତ୍ୟର ଗୌରବଦୃପ୍ତ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଭାଷାରେ
ଅଖଣ୍ଡ ବିଶ୍ୱାସ । ବିଧାତା କି ଶୁଣିଛନ୍ତି
ତୁମର ପ୍ରାର୍ଥନା ? ତେଣୁ ଆଜି ବାଜିଉଠେ
ତାଙ୍କ ଶଙ୍ଖ ? ତୁମର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତେ ସିଏ
ସେଥିଲାଗି ଦେଲେ ସିଏ କଠୋର ଆଦରେ
ଦୁଃଖର ଦାରୁଣ ଦୀପ, ଆଲୋକ ଯାହାର
ଦେଶର ଏ ଅନ୍ଧାରକୁ ଭେଦ କରି ଜଳୁଅଛି
ଧ୍ରୁବତାରକା ସମାନ ? ଜୟ ତବ ଜୟ !
ତେଣୁ, କିଏ ଆଜି ଅଶ୍ରୁ ବିସରିବ,
କେ ଭୟ କରିବ, କେଉଁ କାପୁରୁଷ
ସତ୍ୟକୁ କରିବ ଖର୍ବ - ଆପଣାର ରକ୍ଷା ପାଇଁ !
କେଉଁ ଅମନୁଷ୍ୟ, ତୁମର ଏ ବେଦନାରୁ

ନପାଇବ ବଳ ! ହେ ଦୁର୍ବଳ, ଆଖି ପୋଛ,
ପୋଛ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।।

ଦେବତାର ଦୀପ ହସ୍ତେ ଭବେ ଯେ ଆସିଛି,-
ସେହି ରୁଦ୍ରଦୂତେ, କହ, କେଉଁ ରାଜା କେବେ
ଶାସ୍ତି ଦେଇ ପାରିବ କି ! ବନ୍ଧନଶୃଙ୍ଖଳ ତା'ର
ଚରଣବନ୍ଦନା କରି କରେ ନମସ୍କାର-
କାରାଗାର କରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା । ରୁଷ୍ଟ ରାହୁ
ବିଧାତାଙ୍କ ସୂର୍ଯ୍ୟଆଡ଼େ ପ୍ରସାରିଣ ବାହୁ,
ଆପେ ହିଁ ବିଲୁପ୍ତ ହୁଏ ନିମେଷ ମଧ୍ୟରେ
ଛାଇଟିଏ ପରି । ଶାସ୍ତି ! ଶାସ୍ତି ସେଇ ପାଏ
ଯେ ନଯାଏ ଶାସ୍ତିଭୟେ ଘର ବାହାରକୁ
ନିଜ ବାଡାଟିକୁ ଲଂଘି,-ମିଥ୍ୟା ସେ ପ୍ରାଚୀରଟିକୁ-
କପଟ ବେଷ୍ଟନ,-ସେହି ଅପୁରୁଷ କେବେହେଲେ
ଧର୍ମଆଡ଼େ ଚାହିଁ ନିର୍ଭୀକ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ
ଅନ୍ୟାୟକୁ ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି କହିନାହିଁ, ଆପଣାର
ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ, ବିଧିଦତ୍ତ ନିତ୍ୟ-ଅଧିକାର
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଯେ ଭୟେ ଲୋଭେ ଅସ୍ୱୀକାର କରେ
ସଭାମଧ୍ୟେ, ଦୁର୍ଗତିର କରେ ଅହଙ୍କାର,
ଦେଶର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନେଇ ଯାର ବ୍ୟବସାୟ,
ଅନ୍ନ ଯାର ଅକଲ୍ୟାଣ ମାତୃରକ୍ତ ପ୍ରାୟ-
ସେହି ଭୀରୁ ନତଶିର ଚିରଶାସ୍ତିଭାରେ
କାରାଗାର ବାହାରେ ସେ ନିତ୍ୟକାରାଗାରେ ।।
ବନ୍ଧନ-ପୀଡ଼ନ-ଦୁଃଖ-ଅପମାନ ମଧ୍ୟେ
ହେରି ଏ ତୁମର ମୂର୍ତ୍ତି ମୋ'ର କର୍ଣ୍ଣେ ବାଜେ
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନହୀନ ଆନନ୍ଦର ଗାନ-
ମହାତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀର ସଂଗୀତ, ଚିରପ୍ରାଣ
ଆଶାର ଉଲ୍ଲାସ, ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଭୟ ବାଣୀ
ଉଦାର ମୃତ୍ୟୁର । ଭାରତର ବୀଣାପାଣି,

ହେ ଋଷି, ତୁମ ମୁଖେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି, ତାରେ ତାରେ
ଦେଇଛନ୍ତି ବିପୁଳ ଝଙ୍କାର-ସେଥି ନାହିଁ
ଦୁଃଖତାନ, ନାହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲାଜ, ନାହିଁ ଦୈନ୍ୟ,
ନାହିଁ ତ୍ରାସ। ସେଥିପାଇଁ ଶୁଣେ ଆଜି
ସତେଅବା କେଉଁଠାରୁ ଝଞ୍ଜା ସହ
ସିନ୍ଧୁର ଗର୍ଜନ, ଅନ୍ଧ ବେଗେ ନିର୍ଝରର
ଉନ୍ମତ୍ତ ନର୍ତ୍ତନ, ପାଷାଣପିଞ୍ଜର ଭାଙ୍ଗି
ବଜ୍ରନାଦ, ଭେରୀମନ୍ଦ୍ରେ ମେଘପୁଞ୍ଜ
ଭୈରବର ଜାଗୃତି କରାନ୍ତି।
ଏ ଉଦାର ସଂଗୀତର ତରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ,
ଅରବିନ୍ଦ, ରବୀନ୍ଦ୍ରର ନିଅ ନମସ୍କାର ।।

ତା'ପରେ ମୁଁ ନମେ ତା'ରେ ଯିଏ କ୍ରୀଡ଼ାଛଳେ
ଗଢନ୍ତି ନୂତନ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ-ଅନଳେ,
ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟୁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରଦାନନ୍ତି,-ବିପଦ ବୁକୁରେ
ସମ୍ପଦର ଲାଳନ କରନ୍ତି, ହସି ହସି
ଭକ୍ତକୁ ପଠାନ୍ତି ପୁଣି କଣ୍ଟକକାନ୍ତାରେ
ରିକ୍ତ ହାତେ ଶତ୍ରୁତୁଲେ ରାତ୍ରି-ଅନ୍ଧକାରେ।
ଯିଏ, ନାନା କଣ୍ଠେ କଥା ବି କହନ୍ତି-ନାନା ଇତିହାସେ,
ସକଳ ମହତ କର୍ମେ, ପରମ ପ୍ରୟାସେ,
ସକଳ ଚରମ ଲାଭେ,- 'ଲେଶ ଦୁଃଖ ନାହିଁ-
କ୍ଷତ ମିଥ୍ୟା, କ୍ଷତି ମିଥ୍ୟା, ମିଥ୍ୟା ସର୍ବ ଭୟ।
କାହିଁ ମିଥ୍ୟା ରାଜା, ମିଥ୍ୟା ରାଜଦଣ୍ଡ ତା'ର !
କାହିଁ ମୃତ୍ୟୁ, ଅନ୍ୟାୟର କାହିଁ ଅତ୍ୟାଚାର !
ଆରେ ଭୀରୁ, ଆରେ ମୂଢ଼, ଟେକ ତୋ'ର ଶିର।
ମୁଁ ରହିଛି, ତୁ ବି ଅଛୁ, ସତ୍ୟ ଅଛି ସ୍ଥିର।'

(ଖେୟା)

- ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ୭ ଭାଦ୍ର, ୧୩୧୪

ମୁକ୍ତି

ବୈରାଗ୍ୟସାଧନେ ମୁକ୍ତି, ମୋ' ପଥ ସେ ନୁହେଁ ॥

ଅସଂଖ୍ୟ ବନ୍ଧନ-ମଧ୍ୟେ ମହାନନ୍ଦମୟ
ପାଇବି ମୁକ୍ତିର ସ୍ୱାଦ ! ଏହି ପୃଥିବୀର
ମୃତ୍ତିକାର ପାତ୍ରଟିକୁ ଭରି ବାରମ୍ବାର
ତୁମରି ଅମୃତ ଢାଳିଦେବ ଅବିରତ
ନାନାବର୍ଣ୍ଣଗନ୍ଧମୟ । ପ୍ରଦୀପ ସଦୃଶ
ସମଗ୍ର ସଂସାର ମୋ'ର ଲକ୍ଷ ବର୍ତ୍ତିକାରେ
ଜାଳି ବାଡ଼ିଦେବ ଯେ ଆଲୋକ-
ତୁମରି ଶିଖାରେ ତୁମରି ମନ୍ଦିରମଧ୍ୟେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଦ୍ୱାର
ରୁଦ୍ଧ କରି ଯୋଗାସନ, ମୋ' ବାଟ ସେ ନୁହେଁ ।
ଯା' କିଛି ଆନନ୍ଦ ଅଛି ଦୃଶ୍ୟେ ଗନ୍ଧେ ଗାନେ
ତୁମ ଆନନ୍ଦ ଲଭିବି ତାହାରି ମାଧ୍ୟମେ ॥

ମୋ'ର ମୋହ ମୁକ୍ତିରୂପେ ଜଳି ଯେ ଉଠିବ,
ମୋ'ର ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିରୂପେ ଫଳବତୀ ହେବ ॥
- ନୈବେଦ୍ୟ

ବର୍ଷାର ରୂପ

ଆଜି ହେରେ ବରଷାର ରୂପ ମାନବମଧ୍ୟରେ
ଚାଲିଛି ଗରଜି, ଚାଲିଛି ନିବିଡ଼ ସାଜେ।

ହୃଦୟେ ତାହାର ନାଚି ଉଠୁଅଛି ଭୀମା
ଧାଇ ଧାଇଁ ଅବା ଲୋପ କରି ଚାଲେ ସୀମା,
କେଉଁ ତାଡ଼ନାରେ ମେଘ ସହିତ ଯେ ମେଘେ
ବକ୍ଷେ ବକ୍ଷେ ମିଳିଣ ବଜ୍ର ବାଜେ ।।

ପୁଞ୍ଜେ ପୁଞ୍ଜେ ଦୂର ସୁଦୂରର ଦିଗେ
ଦଳେ ଦଳେ ଚାଲେ, କାହିଁକି ତ ନାହିଁ ଜାଣେ।
ଜାଣେନାହିଁ କିଛି କେଉଁ ମହାଦ୍ରିତଳେ
ଗଭୀର ଶ୍ରାବଣେ ଝରି ଯେ ପଡ଼ିବ ଜଳେ;
ସେ ନଜାଣେ ତା'ର ଘନଘୋର ସମାରୋହେ
ଭୀଷଣ ସେ କେଉଁ ଜୀବନ ମରଣେ ବାଜେ ।।
ଈଶାନ କୋଣରେ ସେହି-ଯେ ଝଡ଼ର ବାଣୀ
କି ଆକୁଳ ରବେ କରେ ଗୁରୁଗୁରୁ ଧ୍ୱନି !
ଦିଗ-ଅନ୍ତରାଳେ କେଉଁ ଯେ ଭବିତବ୍ୟତା
ସ୍ତବ୍ଧ ତିମିରେ ବହେ ଭାଷାହୀନ ବ୍ୟଥା,
କାଳିମ କଳ୍ପନା ନିବିଡ଼ ଛାୟାର ତଳେ
ଘନାଇ ଉଠୁଛି କେଉଁ ଆସନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟେ ।।

- ଗୀତାଞ୍ଜଳି

୧୧ ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୭

ଧୂଳିମନ୍ଦିର

ଭଜନ ପୂଜନ ସାଧନ ଆରାଧନା,-ସବୁକିଛି
ପଡ଼ି ହିଁ ରହୁ,
ଦୁଆର ବନ୍ଦ କରି କେଉଁ ଦେବାଳୟର କୋଣରେ
ତୁ କାହିଁକି ଯାଇ ରହିଛୁ ?
ନିଜର ମନଭିତରେ କେଉଁଠାରେ ଲୁଚି ଲୁଚି
ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଗୋପନଭାବେ କାହାର ପୂଜା କରୁଛୁ ?
ଆଖି ଖୋଲିବା ମାତ୍ରକେ ଦେଖିପାରିବୁ ଯେ,
ଦେବତା ସେଠାରେ ମୋଟେ ନାହାନ୍ତି ।
ସିଏ ତ ଯାଇ ସେଠି ରହିଛନ୍ତି, ଯେଉଁଠାରେ
ମାଟିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଜଣେ ଚାଷୀ ଚାଷ କରୁଛି-
ବାରମାସଯାକ ଖଟି, ଆଉକିଏ
ପଥରକୁ ଭାଙ୍ଗି ରାସ୍ତା ବାହାର କରୁଛି ।
ଖରାରେ, ବର୍ଷାରେ
ସିଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଥୀରେ ଯାଇ ରହିଛନ୍ତି,
ଦୁଇଟିଯାକ ହାତକୁ ଧୂଳିରେ ଧୂସର କରି । ଏବଂ-
ତୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କରି ପରି ଶୁଚି ବସନକୁ ଛାଡ଼ି
ଚାଲିଆ' ସେହି ଧୂଳି ଉପରକୁ ।

ମୁକ୍ତି ? ମୁକ୍ତି କୋଉଠି ଅଛି ଯେ ତୁ ତାକୁ ପାଇବୁ !
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସୃଷ୍ଟିର ନାନା ବନ୍ଧନରେ
ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ତେଣୁ,
ଧ୍ୟାନ ଥାଉ, ଫୁଲଡାଲା ମଧ୍ୟ ଥାଉ
ବସନ ଛିଣ୍ଡିଯାଉ, ବାଲିଧୂଳିମାନେ ଲାଗନ୍ତୁ,
କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କରି ସହିତ ଏକ ହୋଇ
ଦେହରୁ ଘର୍ମ ଝରିପଡୁ ।

- ଗୀତାଞ୍ଜଳି

୨୭ ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୭ (୧୯୧୦)

ଅପମାନିତ

ହେ ମୋ'ର ଦୁର୍ଭାଗା ଦେଶ
ଯାହାର କରିଛ ଅପମାନ
ଅପମାନ ହେତୁ ହେବ
ସେମାନଙ୍କ ସଭିଙ୍କ ସମାନ ।
ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଛ ଯାରେ,
ଛିଡ଼ା କରି ନିଜ ଆଗେ କୋଳେ କେବେ
ଦେଇନାହଁ ସ୍ଥାନ,
ସେହି ଅପମାନ ପାଇଁ ହେବ
ସେମାନଙ୍କ ସଭିଙ୍କ ସମାନ ॥
ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ପର୍ଶଠାରୁ ପ୍ରତିଦିନ ବହୁଦୂର ରଖି
ଘୃଣା କରିଅଛ ତୁମେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣ-ଠାକୁରଙ୍କୁ ।
ବିଧାତାର ରୁଦ୍ରରୋଷେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଦ୍ୱାରେ ବସି
ଭାଗ କରି ଖାଇବାକୁ ହେବ ତେଣୁ
ସଭିଙ୍କ ସହିତ ଖାଦ୍ୟ-ଅନ୍ନ ।
ସେହି ଅପମାନରୁ ହିଁ ହେବ
ସେମାନଙ୍କ ସବୁରି ସମାନ ।
ତୁମ ଆସନରୁ ଯହିଁ
ସେମାନଙ୍କୁ ଠେଲି ଦେଲ
ସେଠାରେ ବି ଆପଣା ଶକ୍ତିକୁ
ନିର୍ବାସିତ କଲ ଅବହେଳେ ।
ଚରଣେ ଦଳିତ ହୋଇ ଧୂଳିରେ ସେ ଦୂରେ ରହେ
ତୁମେ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସ,
ନହେଲେ ନାହିଁ ଯେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଅପମାନେ ତୁମକୁ ବି ହେବ
ସେମାନଙ୍କ ସଭିଙ୍କ ସମାନ ॥
ଯାହାକୁ ନିକାଲ ନିମ୍ନେ
ସେ ତୁମକୁ ବାନ୍ଧିରଖେ ନିମ୍ନେ,

ପଛରେ ରଖିଛ ଯାକୁ
ତୁମକୁ ସେ ପଶ୍ଚାତେ ଟାଣୁଛି ।
ଅଜ୍ଞାନର ଅନ୍ଧାରରେ ଅନ୍ତରାଳେ ତାଙ୍କ ଯାରେ
ତୁମ ମଙ୍ଗଳକୁ ଢ଼ାଙ୍କି ଗଢୁଛି ସେ ଘୋର ବ୍ୟବଧାନ ।
ସେହି ଅପମାନ ହେତୁ ହେବ
ସେମାନଙ୍କ ସଭିଙ୍କ ସମାନ ।।

ଶତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ମସ୍ତକରେ ଅସମ୍ମାନଭାର
ସେ ମନୁଷ୍ୟ-ନାରାୟଣେ ତଥାପି ନକର ନମସ୍କାର ।
ଦୁଇ ଆଖି ନତ କରି ଦେଖିବାକୁ ପାଅନା କି
ଧୂଳିକୁ ଓହ୍ଲାଉଛନ୍ତି ହୀନପତିତର ଭଗବାନ ।
ସେ ଅପମାନ କାରଣୁ ହେବ ତୁମେ
ସେମାନଙ୍କ ସଭିଙ୍କ ସମାନ ।।
ଦେଖି ତ ପାରନା ତୁମେ
ମୃତ୍ୟୁଦୂତ ଠିଆ ଆଜି ଦ୍ୱାରେ-
ଅଭିଶାପ ଆଙ୍କିଦେଇ
ତୁମର ଜାତିର ଅହଙ୍କାରେ ।
ଯଦି ସଭିଙ୍କୁ ନଡାକ,
(ତେବେ) ଏବେବି ଦୂରରେ ରହ,
ନିଜକୁ ବାନ୍ଧି ହିଁ ରଖ
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଲଦି ଅଭିମାନ
ମୃତ୍ୟୁରେ ହିଁ ହେବ ତେବେ
ଚିତାନଳେ ସବୁରି ସମନ ।।

- ଗୀତାଞ୍ଜଳି

୨୦ ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୭

ଚିଠି

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଦିନେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର କଲ୍ୟାଣୀୟେଷୁ,
ଦୂର ପ୍ରବାସରେ ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାସମୟରେ ମୋ' ରହିବା ସ୍ଥାନଟିକୁ
ଯେତେବେଳେ ଫେରି ଆସିଲି, ସେତେବେଳେ ହଠାତ୍ ଯେପରି ଲାଗିଲା,
କୋଉଠି କୋଉ ଫୁଲର ବୁକୁତଳେ ଥିବା ବଇଂଶୀଟିଏ ବାଜି ଉଠିଥିଲା ।
ଆଖପାଖ କେତେ ଖୋଜି ତା'ପରେ ଯାଇ ବୁଝିଲି, ବଗିଚା ଭିତରେ
କୁଇ ଗଛରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି । ହଁ,-
ସବୁଦିନର କେଡ଼େ ଚିହ୍ନା ସେଇ କୁଇ ଫୁଲ,- ବାସନାଟି ଏକେବେଳେକେ
ମୋ' ନିଜର ସେହି ବଙ୍ଗଦେଶର ଯୂଇଫୁଲର ବାସନା ପରି,- କେବଳ
ଏହି ବିଦେଶର ବୋଲି ମୋତେ ମନେ ହେଉନଥିଲା !

ବାହାରକୁ ସିନା ଧଳା ରଙ୍ଗଟା,- ମାତ୍ର କୋମଳତାରେ
ଏକ ଶ୍ୟାମଳ ଛାତିତଳର ରଙ୍ଗ ହିଁ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।
ଏଠି ଫୁଲହାଟର ହୋ' ହା' ରେ ତା' ମୂଲଟିକୁ କିଏ ବା ବୁଝୁଛି,-
କିଏ ବା ଆଦର କରୁଛି ? ଏଣୁ, ଶେଷରେ ସିଏ
ଧୂଳିଉପରକୁ ହିଁ ଝରି ପଡ଼ିବ ।

ଯୂଇଫୁଲଟି ମୋତେ ଡ଼ାକିଲା ଓ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କହିଲା :
କହିଲା, ଟିକିଏ ବସ, ଏବଂ ମୁଁ ଚମକି ଉଠି ତାକୁ 'ରହ, ରହ' ବୋଲି
ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲି ।
ବାସନାଟା ଜିତିବ ଆଉ ଗୀତ ହାରିଯିବ,- ଆଦୌ ନୁହେଁ- ତେଣୁ ମୁଁ
ଗୋଟିଏ କବିତା ରଚନା କଲି; ଏବଂ, କିଏ ଜିତିଲା କେଜାଣି ?
ମୋ'ର ଏହି ଗୀତଟି ତିନୋଟିଯାକ ସାଗରକୁ ପାରି ହୋଇ
ତୁମର ସେଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଯିବ । ଏବଂ, ଦିନେନ୍ଦ୍ରନାଥ, ତୁମେ ସେଠାରେ
ମୁଁ ରଚିଥିବା ଗୀତଟିକୁ ସେଠି ମଧ୍ୟ ଗାଇବ- ଏହି ଯୂଇବଗିଚାର ଗୀତଟିକୁ ।

ଏଠାରେ ଏତେ ଦୂରରେ ଘରର ଖବର କିଛି ପାଏନାହିଁ-
ଗୋଟାଏ ଗୁଜବ ହିଁ ଶୁଣୁଛି ଯେ, ସେଠାରେ
କୁଳିଶପାଣି ପୁଲିସ୍‌ର ଖୁବ୍ ଧମକାଧମକି ଏବେ ଲାଗିଛି ।

ଶୁଣିଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଗୀତ ଗାଇବା ଏବଂ ହସିବା
ପୂରା ମନା,-ଏବଂ, ଯିଏ ନମାନୁଛି, ତାକୁ ଆଲିପୁର ଜେଲଖାନାରେ
କୋଲପ ପକାଇ ରଖି ଦିଆଯାଉଛି;
ହଁ, ମୋତେ ଅବଶ୍ୟ ଜଣାଅଛି ଯେ, ହିମାଳୟ ପର୍ବତରେ
ଯୋଗୀଶ୍ୱର ମହାଦେବ ଏକଦା ରୋଷଭର ହୋଇ, ନିଜ ଆଖିର
ନିଆଁରେ-
ଅନଙ୍ଗଦେବତାଙ୍କୁ ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ କରି ଦେଇଥିଲେ,-ଏବଂ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଆଡ଼େ ସେହି ପର୍ବତରେ ହିଁ କଳିର ଭୂଦେବମାନେ
ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ଯୌବନକୁ ସେହିପରି ପୋଡି ପାଉଁଶ କରିଦେବେ !
ସିମଳାରେ ଖୁବ୍ ଗରମ ହେବାରୁ ଏଥର ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍‌ରେ
ନକଲି ଶିବତାଣ୍ଡବମାନ ନାଚି ପୁଲିଶ ଶିଙ୍ଗା ବଜାଇବାରେ ଲାଗିଛି ।

ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମେ ମୋତେ 'ରହ, ଟିକିଏ ରହ' ବୋଲି କହିବ, କହିବ-
ଏହି ସମୟଟା ଆଦୌ ବୀଣା ବା ବଇଁଶୀ ବଜାଇବାର ସମୟ ନୁହେଁ,
କହିବ,
ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଏଠାରେ ଖାଲି ଜଞ୍ଜିରଗୁଡାକର ଝଣଝଣ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଉଛି ।
ତୁମର ଏକଥା ଶୁଣି ମୁଁ ମନେ ମନେ ରାଗିଯିବି ବୋଲି
ତୁମେ ମୋଟେ ଭୟ କରିବନାହିଁ । ଭାବିବନାହିଁ ଯେ ମୋ' ହାତରେ
ସମୟ ରହିଛି ବୋଲି, ମୁଁ ସମୟ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି କହୁଛି ।
ମୋ'ର କାରବାର ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ନେଇ, ସେମାନେ ମୋଟେ ଫାଙ୍କି ନୁହନ୍ତି-
ସେମାନେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଖାକି ପୋଷାକରେ କୌଣସି
ଗିଲ୍‌ଟି କରା ହୋଇଥିବା ହାଉଦା ପଡିନାହିଁ,-ସେମାନଙ୍କର କପାଳ ଉପରେ
ସେମାନେ କୌଣସି ପହିଲିମାନର ଟୀକା ଲଗାଇ ନାହାନ୍ତି,-ନାଇଁ, ନାଇଁ,
ସେମାନଙ୍କର ମଥାର ତିଳକଟି ନିତ୍ୟକାଳର ସୁନାରଙ୍ଗରେ ହିଁ
ଲେଖା ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ, ଯେଉଁଦିନ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଏହି
ଯାବତୀୟ ପହିଲିମାନ-ପଣିଆର ସମୟଟା ସାଙ୍ଗ ହୋଇଯିବ,-ଜାଣି ରଖ,
ସେମାନଙ୍କର ଦେବତା-ଅର୍ଚ୍ଚନର ଥାଳୀଟି ସତେବେଳେ
ଏହି ଯୂଇଫୁଲରେ ହିଁ ସଜା ହେବ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁମାନେ
ସେହି ଥାଳୀରେ ନିଜ ଭାଇମାନଙ୍କର ରକ୍ତଛିଟିକା ନେଇ ପକାଉଛନ୍ତି,

ସେମାନେ କ'ଣ ଏହିପରି କାଳକାଳ ଯାଏ ଲଢ଼ାଇ କରୁଥିବେ,
ପଥରର କାରାଗାରମାନ ଗଢୁଥିବେ ?...
ରାଜପ୍ରତାପର ଦମ୍ଭ-ସେଇଟା ତ କେବଳ ଦଲକାଏ ପବନ ପରି
ସେମାନେ ମୋଟେ ସବୁର୍ କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ,-ଆୟୁଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ;-
ଏବଂ, ସେଥିଲାଗି ସେମାନେ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷମା ଦୟା ଓ ନ୍ୟାୟର
ବାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗି, ଲୋଭ କ୍ଷୋଭ ଓ କ୍ରୋଧର ତାଡ଼ନାରେ
ନିତ୍ୟ ତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଦଉଡ଼ିବାରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଆଜି ଅଛନ୍ତି,
କାଲି ନଥିବେ ବୋଲି ତ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଯାହାକିଛି ଦଉଡ଼,
ମିଜାଜମାନେ କଡ଼ା, ସଦା ଦପଦପ ଯାବତୀୟ ଅତିରିକ୍ତତା ।
ଦୁଃଖୀ, ମଣିଷଙ୍କର ଛାତି ଉପରେ ପକ୍କା ରାସ୍ତାମାନ ତିଆରି କରନ୍ତି
ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କୁ ବ୍ୟଥା ଦେଇ ଚାରିଘୋଡ଼ା-ଯୋଚା ଗାଡ଼ୀ ଚଲାଇ ନିଅନ୍ତି ।
ସେଇଥିପାଇଁ ତ - ସେମାନଙ୍କର
ଭଲ ପାଇବାର ମାଳଟିଏ ଗୁନ୍ଥିବାପାଇଁ ଆଦୌ ଅବକାଶ ନଥାଏ,
ହାତରେ ଧରିଥାନ୍ତି ବାନ୍ଧି ପକାଇବାର କଡ଼ା ଓ ଦଉଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ।
ଶାନ୍ତ ହେବାର ମନ ନଥାଏ, କଳର ରଥରେ ବସି ଚାଲି ଯାଉଥାଆନ୍ତି ଏବଂ
ତେଣୁ ଓଲଟା ରାସ୍ତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରହିଲାମାତ୍ରେ ଶାନ୍ତି ଖୋଜୁଥାନ୍ତି ।
ସେଇଟି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିଷିଦ୍ଧ ବୋଲି ଜାଣି ମଧ୍ୟ
ତଥାପି ଧାଇଁଥାଆନ୍ତି । ଧର୍ମକୁ ଠେଲି ଦେଇ ଏହି ଶରୀରବଳର ପ୍ରଭୁମାନେ ।
ସେହି ଟାଉଟାଉର ବୀଜରୁ ରକତରଙ୍ଗର ହିଁ ଫସଲମାଳ ଫଳେ ଏବଂ
ତେଣୁ, ବିନାଶ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସାଉଟି ନେଉଥାଏ ।
ବାହୁର ସେହି ଦମ୍ଭ,-ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ରାହୁ ସଦୃଶ,-ଏବଂ ଟିକିଏ ସମୟ
ସେମାନେ ଗୋଟାଏ ଗାଉଁରେ ହିଁ ନିତ୍ୟକାଳର ସୂର୍ଯ୍ୟଟାକୁ ପାଇଲେ ହିଁ ମଧ୍ୟ
ଗିଳିପକାନ୍ତି ।
ପୁଣି ନିମିଷକ ପରେ ବାନ୍ତି କରି ବି ପକାନ୍ତି ! ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଗାତ୍ରରେ
କୌଣସି କ୍ଷତ ମୋଟେ ଘଟାଇ ପାରନ୍ତିନାହିଁ ।
ବାରମ୍ବାର ସହସ୍ରବାର ତ ଏହି ଖେଳଟା ହିଁ ହୋଇଆସିଛି, ତଥାପି
'ମୋ' ବେଳଟା ଆଉ କେବେ ଆସିବ ବୋଲି ନୂଆ ରାହୁଟା ମୋଟେ ଭାବି
ପାରେନାହିଁ ।

ପଶୁପକ୍ଷୀ ଭୟରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠନ୍ତି,-ଏବଂ
ଏହି କ୍ଷଣିକ ଅପଚୟରେ ଅନନ୍ତଦେବ ତଥାପି ଶାନ୍ତ ରହିଥାନ୍ତି ।
ତେଣୁ, ବିଜୟ ଓ ମହାବିଜୟର କେତେ ତୋରଣ ଭାଙ୍ଗି ନପଡିଲା ।
ପ୍ରାସାଦର ଚୂଡ଼ାମାନେ ଭୂଲୁଣ୍ଠିତ ନହେଲେ,-କେତେ କେତେ ରାଜାଙ୍କର
ଗାରଦମାନେ ଧୂଳିରେ ନଲୋଟିଲେ ଗୁଣ୍ଡ ହୋଇ !
ତେଣୁ, ଆଲିପୁରର ଏହି ଜେଲଖାନାଟା ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ମିଳାଇ ବି
ଯିବ,
ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଶ୍ୱ-ଅଳିଅଳ ଫୁଲଟି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବ ।
ଏହି ରଙ୍ଗୀନ୍ କୁର୍ତ୍ତାଧାରୀ ସଙ୍ଗୀନ୍‌ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ କେହି ରହି ନଥିବେ, ଏବଂ
ସେତେବେଳେ ଏହି ବଗିଚାକଣଟିରେ ଏଇ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ଯୂଇଟି ତଥାପି
ଫୁଟୁଥିବ ।
ହଁ, ଶିଙ୍କୁଳିମାନେ ଭାଙ୍ଗିବେ, ନାଲିରଙ୍ଗର ପଗଡ଼ିଟା ଛିଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ
ହୋଇଯିବ ।
ଭାଙ୍ଗିରୁଜି ପକାଇବାର ଦର୍ପରେ ମରଣଟା ମଧ୍ୟ ହୋଲି ଖେଳୁଥିବ ।
ପାଗଳା ଆଇନ୍‌ଟା କାଳର ପ୍ରହସନରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହସାଇବାରେ
ଲାଗିଥିବ,
ତଥାପି ଏଡ଼େ ମଧୁର ମୋ'ର ଏହି ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ କାବ୍ୟର ସିଂହାସନ ଉପରେ
ବିରାଜି ରହିଥିବେ ।
ଯଦି ତୁମେ ସମୟକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଆଣିବ ବୋଲି ବାହାରିବ, ତେବେ
ସେହି ସମୟଟି ଏକ ଅସମୟରେ ହିଁ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ ।
କ୍ରୁଦ୍ଧ ପ୍ରଭୁ କଦାପି ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରିବନାହିଁ,-
ଭଲ ପାଇବା ନିଶ୍ଚୟ ପାରିବ,-ସର୍ବଦା ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରୁଥିବ ।
ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତାପ ଓ ପରାକ୍ରମମାନେ କେଡ଼େ ଚିତ୍କାର କରି
ଦୁଃଖ ଦେବାର ବଡ଼େଇ କରୁଥିବେ,-ମନେ ରଖିଥାଅ,
ସିଏ ସେତେବେଳେ ବିଧାତାଙ୍କ ସହିତ ହିଁ ଲଢ଼ାଇ କରୁଥିବ ।

ତେଣୁ, ଦୁଃଖକୁ ସହ୍ୟ କରିବାର ଏହି ତପସ୍ୟାରେ
ଏହି ଭୂଇଁରେ ବାସ କରୁଥିବା ସେଇ
ମନୁଷ୍ୟଗଣଙ୍କର ହିଁ ଜୟ ହେଉ !

ଯେଉଁମାନେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଏଡ଼ି ଏଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ
ଭୟକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଥାନ୍ତି; ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ
ଛାତି ପାତି ଦେଇ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରନ୍ତି, ସେହିମାନେ ହିଁ
ବଞ୍ଚି ଜାଣନ୍ତି ।

ପୁଣି, ପହିଲିମାନର ଚେଲାମାନେ ଯେତେବେଳେ କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ
ସମଗ୍ର ଏହି ପୃଥିବୀରେ ହିଂସା ଓ ଦର୍ପର ସର୍ପଟାକୁ ଆଣି
ଛାଡିଦେବାକୁ ମନ କରନ୍ତି, ସେଦିନ
ତାହାରି କ୍ଷୁଧାର ବୀଭତ୍ସ ଜ୍ୱାଳାରେ ଦାନବଭାୟାଟା ହିଁ ଜାଗିଉଠେ
ଏବଂ ଗର୍ଜନ କରି କହେ,-ଶୁଣ, ମୁଇଁ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ,-
ଦେବତା କେବଳ ଏକ ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ମାୟା;
ଏବଂ, ସେଦିନ ମୋତେ ଭଗବାନ୍ ଯେପରି କୃପା ହିଁ କରନ୍ତି
ଏବଂ, ମେସିନ୍‌ଗନ୍ ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମୁଁ ଯେପରି-
ଏଇ ଯୂଇଫୁଲଟିର ଗୀତଟିକୁ ହିଁ ଗାଇପାରେ !!

ବୁୟେନୋସ୍ ଏୟାରିସ୍ (ଆର୍ଜେଣ୍ଟିଇନା)
୨୦ ଡ଼ିସେମ୍ବର, ୧୯୨୪

['ପୁରବୀ' କବିତା ସଂଗ୍ରହରୁ]

ଶଙ୍ଖ

ତୁମ ଶଙ୍ଖ ଧୂଳିରେ ପଡି ଲୋଟୁଛି,
ମୁଁ ସହିବି କିପରି ?
ହେ ମନ୍ଦ ଦଇବ - ପବନ ଆଉ ଆଲୋକ,
ସେମାନେ କ'ଣ ଏକାବେଳେକେ ଚାଲିଗଲେ ?
ଆସ କିଏ ଲଢିବାର ଲୋକ, ଧ୍ୱଜାକୁ ଉଡାଇ
ଯଦି ଭିତରେ ସଂଗୀତ ଅଛି - ତେବେ
ଗାଇଉଠୁନା କ'ଣ ପାଇଁ ?
ଆସ ବାହାରି ଆସ । ସେହି ଅଭୟ ଶଙ୍ଖଟି ପରା
ଧୂଳିରେ ଯାଇ ପଡିଛି ।
ମୁଁ ପୁଣି ପୂଜା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି,
ଫୁଲର ଅର୍ଘ୍ୟ ସଜାଇ- ଏବଂ ଦିନସାରା ହିଁ
ଶାନ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଗ କେଉଁଠାରେ ବୋଲି ଖୋଜି ହେଉଥିଲି ।
ଭାବୁଥିଲି, ଏଥର ମୋ ହୃଦୟର ଯେତେ ଯାହା କ୍ଷତ
ସବୁ ଭଲ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ମୁଁ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ହେବି ।
କିନ୍ତୁ ବାଟରେ ଦେଖିଲି, ତୁମର ମହାଶଙ୍ଖଟି
ନତ ହୋଇ ଧୂଳି ଉପରେ ହିଁ ପଡିଛି ।
କେତେ କେତେ ଜ୍ୱାଳାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋର ଏହି ଆରତିର ଦୀପ,
ମୋର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାଟା- ପୁଣି ମନ୍ଦାର ଫୁଲରେ
ହାର ବି ଗୁନ୍ଥିଥିଲି- ଏବଂ ହାୟ ପୁଣି ଏହି ରଜନୀଗନ୍ଧା !
ଭାବିଥିଲି, ଏଥର ବିରାମଟିଏ ଖୋଜିବି ଓ
ସକଳ ଯୁଝାଯୁଝିର ଅନ୍ତହେବ-ଚିରଋଣର
ଶୋଧ ହୋଇଯିବ,
ଏବଂ ତୁମରି ଅଙ୍କରେ ଥାନଟିଏ ପାଇବି
ମାତ୍ର ସେତିକିବେଳେ ହୁଏତ
ତୁମର ନୀରବ ଶଙ୍ଖଟି ନିନାଦିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।
ତେବେ ମୋତେ ଯୌବନର ପରଶମଣିର
ସ୍ପର୍ଶ ଦିଅ, ଦୀପକ ରାଗରେ ମୋ'ର
ଦୀପ୍ତ ପ୍ରାଣର ହରଷ ହିଁ ଧ୍ୱନିତ ହୋଇ ଉଠୁ;

ଏହି ନିଶାର ବକ୍ଷକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଏବଂ
ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦ୍ୱାରା ଗଗନକୁ ଭରି ଦେଇ ଏହି
ଅନ୍ଧବତ୍ ଦିଗ ଓ ଦିଗନ୍ତରେ ଆତଙ୍କ ଜାଗି ଉଠୁ-ମୁଁ
ମୋ'ର ଦୁଇଟିଯାକ ହାତ ଦେଇ
ତୁମର ଜୟଶଙ୍ଖଟିକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଆଣିବି ।
ମୋ'ର ଆଖିରେ ଆଉ ତନ୍ଦ୍ରା ହିଁ ରହିବ ନାହିଁ ।
ଶ୍ରାବଣଧାରା ସମ ବାଣମାନେ
ମୋ'ର ବକ୍ଷରେ ଆସି ବାଜିବେ- କେହି କେହି
ହୁଏତ ଦଉଡି ଆସିବେ- ହୁଏତ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରି
କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବେ-ଏବଂ
ସୁପ୍ତିର ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କଟି ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ କମ୍ପୁଥିବ;
ଏବଂ ତୁମର ମହାଶଙ୍ଖଟି ମହୋଲ୍ଲାସରେ
ବାଜି ଉଠୁଥିବ ।
ତୁମଠାରୁ ଆରାମ ଚାହୁଥିଲି ନା-କେବଳ ଲଜ୍ଜା ହିଁ ପାଇଲି;
ଏଥର ତୁମେ ମୋ'ର ସକଳ ଅଙ୍ଗକୁ ଆବୃତ କରି
ରଣସଜ୍ଜା ପିନ୍ଧାଇଦିଅ ।
ନୂଆ ନୂଆ ବ୍ୟାଘାତ ଆସୁ-ମୁଁ ସକଳ ଆଘାତ ପାଇ ମଧ୍ୟ
ଅଟଳ ହିଁ ରହିଥିବି : ମୋ ବକ୍ଷରେ ତୁମରି ଦୁଃଖର ହିଁ
ଜୟଡଙ୍କ ବାଜି ଉଠିବ - ମୋ'ର ସବୁଯାକ ଶକ୍ତି ଦେଇ
ମୁଁ ତୁମର ସେହି ଅଭୟ ଶଙ୍ଖଟିକୁ ଧୂଳି ଉପରୁ
ଉଠାଇ ଆଣିବି ॥

ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ୧୨, ୧୩୨୧ (୧୯୧୩)

କବିତାଟି ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏହି ମନ୍ତବ୍ୟଟି ଦେଇଥିଲେ : 'ବଳାକା'ର 'ଶଙ୍ଖ' ହେଉଛି ବିଧାତାଙ୍କର ଆହ୍ୱାନ ଶଙ୍ଖ, ଏହା ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧର ନିମନ୍ତ୍ରଣଟିକୁ ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ଯୁଦ୍ଧ-ଅକଲ୍ୟାଣ ସହିତ, ପାପ ସହିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ସହିତ । ନିତାନ୍ତ ଉଦାସୀନ ଭାବରେ ଏହି ଶଙ୍ଖକୁ ମାଟି ଉପରେ ପଡି ରହିବାକୁ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ସମୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ହିଁ ଦୁଃଖସ୍ୱୀକାରର ଆଦେଶକୁ ବହନ କରିବାକୁ ହେବ, ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

(ରବୀନ୍ଦ୍ର ରଚନାବଳୀ ଦ୍ୱାଦଶ ଖଣ୍ଡ, ପୃଷ୍ଠା-୫୯)

ବଳାକା

ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗେ ଝଲମଲ ଝେଲମ୍‌ର ସ୍ରୋତ ଅଙ୍କାବଙ୍କା
ମ୍ଳାନ ହେଲା ଅନ୍ଧାରରେ, ଯେହ୍ନେ କୋଷେ ଢଙ୍କା
ବଙ୍କା ତରବାରୀଟିଏ !
ଦିନଯାକ ଭଟ୍ଟାପରେ ରାତ୍ରିର କୁଆର
ଆସିଲା ଯେ ଭାସମାନ ତାରାଫୁଲ ନିଜ କଳା ଦେହେ;
ଅନ୍ଧକାର ଗିରିତଟତଳେ
ଦେବଦାରୁ ତରୁ ପଂକ୍ତି ପଂକ୍ତି;
ହେଲା ମନେ, ସୃଷ୍ଟି ଯେହ୍ନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ଚାହେ କଥା କହିବାକୁ,
ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ କହି ପାରେନାହିଁ-
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦର ପୁଞ୍ଜ ଅନ୍ଧକାରେ ଉଠୁଛି ଗୁମରି ॥

ସହସା ଶୁଣିଲି ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ସେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଗଗନେ
ଶବ୍ଦର ବିଦ୍ୟୁତଛଟା ଶୂନ୍ୟର ପ୍ରାନ୍ତରେ
ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଛୁଟିଗଲା ଦୂର ଡେ଼ଇଁ ଆହୁରି ଦୂରକୁ ।
ହେ ହଂସବଳାକା,
ଝଞ୍ଜାମଦରସେ-ମତ୍ତ ତୁମ ଯେତେ ଡେ଼ଣା
ରାଶି ରାଶି ଆନନ୍ଦର ଅଟ୍ଟହାସେ
ବିସ୍ମୟର ଜାଗରଣ ତରଙ୍ଗି ଯେ ଉଠିଲା ଆକାଶେ ।
ସେହି ପକ୍ଷଧ୍ୱନି,
ଶବ୍ଦମୟୀ ଅପ୍ସରରମଣୀ,
ଗଲା ଚାଲି ସ୍ତବ୍ଧତାର ତପୋଭଙ୍ଗ କରି ।
ଉଠିଲା ଶିହରି
ଗିରିଶ୍ରେଣୀ ତିମିରରେ ମଗ୍ନ,
ଶିହରିଲା ଦେବଦାରୁ-ବନ ॥

ମନେ ହେଲା ସେ ଡ଼େଣାର ଶବ୍ଦ
ଦେଲା ଆଣି
ପଳମାତ୍ରକ ପାଇଁ
ପୁଲକିତ ନଷ୍ଟଳର ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ
ବେଗରେ ଆବେଗ ।
ପର୍ବତ ଇଚ୍ଛିଲା ହେବ ବୈଶାଖର ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମେଘ,
ତରୁଶ୍ରେଣୀ ଡ଼େଣା ମେଲିଦେଲା, ଅନାଇଲା
ମାଟିର ବନ୍ଧନ ତେଜି
ସେହି ଶବ୍ଦରେଖା ଧରି ଚ଼କିତେ ହେବାକୁ ଦିଗହରା,
ଆକାଶର ପାଇବ କିନାରା ।
ଏ ସନ୍ଧ୍ୟାର ସ୍ୱପ୍ନ ତୁଟେ ବେଦନାର ଢେଉ ଜାଗିଉଠେ
ସୁଦୂର ନିମନ୍ତେ,
ହେ ଆକୁଳ ଡ଼େଣା !
ବାଜିଲା ବ୍ୟାକୁଳ ବାଣୀ ନିଖିଳର ପ୍ରାଣେ-
'ନୁହେଁ ଏଠି, ଏଠି ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥାନେ !'

ହେ ହଂସବଳାକା,
ଆଜି ଏ ରାତ୍ରିରେ ମୋ' ସକାଶେ ଖୋଲି ଦେଲ
ସ୍ତବ୍ଧତା-ଢାଙ୍କୁଣି ।
ଏହି ନିଃଶବ୍ଦର ଗର୍ଭେ ଶୁଣୁଛି ମୁଁ
ଶୂନ୍ୟେ, ଜଳେ ସ୍ଥଳେ
ସେହି ଡ଼େଣାର ହିଁ ଶବ୍ଦ ଉଦ୍ଦାମ ଚ଼ଞ୍ଚଳ ।
ତୃଣଦଳ
ମାଟିର ଆକାଶ ପରେ ଡ଼େଣା କରେ ଫଡ଼ଫଡ଼,
ମାଟିର ଅନ୍ଧାର-ତଳେ, ଠିକଣା କେ ଜାଣେ,
ମେଲୁଛି ସେ ଅଙ୍କୁରର ପର
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୀଜର ବଳାକା ।
ଦେଖି ମୁଁ ପାରୁଛି ଆଜି-
ଏହି ଗିରିରାଜି

ଏ ଅରଣ୍ୟ ଚାଲିଛି ସେ ଡ଼େଣା ମେଲି ଦେଇ
ଦ୍ୱୀପ-ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରେ, ଅଜଣାରୁ ଅଜଣାର ଗର୍ଭେ ।
ଚମକଇ ଅନ୍ଧାର ଓ ଆଲୋକ-କ୍ରନ୍ଦନେ ।।
ଶୁଣିଲି ମୁଁ ମାନବର କେତେ କେତେ ବାଣୀ
ଦଳେ ଦଳେ
ଅଲକ୍ଷିତ ପଥେ ଉଡିଚାଲେ
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଅତୀତମଧ୍ୟୁ ଅସ୍ଫୁଟ ସୁଦୂର ଯୁଗାନ୍ତରେ ।
ଶୁଣିଲି ମୁଁ ଆପଣା ଅନ୍ତରେ
ଅସଂଖ୍ୟ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ସହ
ରାତ୍ରି ଓ ଦିନ
ଏହି ନୀଡ଼ଛଡ଼ା ପକ୍ଷୀ ଧାଏଁ ଆଲୁଅ-ଅନ୍ଧାରେ
କେଉଁ ପାରୁ ଆଉ କେଉଁ ପାରେ ।
ଧ୍ୱନି ଯେ ଉଠୁଛି ଶୂନ୍ୟ ନିଖିଳର ଡ଼େଣାର ସେ ଗାନେ-
'ଏଠି ନୁହେଁ, ନୁହେଁ ନୁହେଁ, କେଉଁଠି ଯେ
ଅନ୍ୟ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ' ।
- ବଲାକା

ଶ୍ରୀନଗର, କାର୍ତ୍ତିକ ୧୩୨୨

ଧର୍ମମୋହ

ଯାହାକୁ ଧର୍ମର ବେଶରେ
ମୋହ ଆସି ଗ୍ରାସ କରେ,
ସିଏ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ,-ଖାଲି ମାରେ ଏବଂ ମରେ ।
କିନ୍ତୁ-
ଜଣେ ନାସ୍ତିକ,-ସିଏ ବିଧାତାଙ୍କର ବର ପାଇଥାଏ, ଏବଂ ତେଣୁ
ଧାର୍ମିକତାର କୌଣସି ଆଡ଼ମ୍ବର କରେନାହିଁ,
ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ମାନେନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରେ ।।
ଧର୍ମମୋହ-
ବିଧର୍ମ ବୋଲି କହି ଅନ୍ୟର ଧର୍ମକୁ ହତ୍ୟା କରେ,
ନିଜ ଧର୍ମର ଅପମାନ କରୁଥାଏ,-ପରମପିତାଙ୍କ ନାମରେ
ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ହାଣେ ।
ଆଚାରକୁ ଯାବୁଡି ଧରି ବିଚାରରୁ ବର୍ଜିତ ରହିଥାଏ ।
ପୂଜା ଓ ଉପାସନାର ଗୃହରେ ରକ୍ତରେ ବୋଳା ହୋଇଥିବା
ପତାକା ଉଡ଼ାଏ,-ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ଶଇତାନକୁ ଭଜୁଥାଏ ।
ବହୁ ବହୁ ଯୁଗର ଲଜ୍ଜା ଏବଂ ଲାଞ୍ଛନାକୁ
ଯେତେ ଯେତେ ବର୍ବରତା, ବିକାର ଓ ବିଡ଼ମ୍ବନାକୁ
ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମ ଭିତରକୁ ଆଣି ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି,
ସେମାନେ ତ ବହୁ ଆବର୍ଜନାରେ ନିଜପାଇଁ ହିଁ
ନାନା କାରାଗାରର ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।-ସେଇମାନଙ୍କ ସକାଶେ
ପ୍ରଳୟ କିପରି ଶିଙ୍ଗା ବଜାଇ ଆସୁଛି, ମୁଁ ଶୁଣିପାରୁଛି ।
ମହାକାଳ ଆସୁଛି ହାତରେ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ ଧରି ।
ଯିଏ ମୁକ୍ତି ଦିଅନ୍ତା- ତୁ ତାକୁ
ଗାଡ଼ ଭିତରେ ଖୁଣ୍ଟ କରି ପୋତିଲୁ;
ଯିଏ ଏକତ୍ର କରି ଆଣିପାରନ୍ତା, ତାକୁ ତୁ
ଭେଦସୃଷ୍ଟିର ଖଣ୍ଡାରେ ପରିଣତ କଲୁ !

ଯିଏ ଅମୃତର ଉତ୍ସରୁ ପ୍ରେମକୁ ବହନ କରି ଆଣିବ,
ତାହାରି ନାମରେ ତୁ ଏହି ଧରାକୁ-
ବିଷର ସୁଅରେ ନେଇ ପକାଇଦେଲୁ !
ପାରି ହେବାର ଡଙ୍ଗାଟି ହିଁ ତ କଣା,-ଅବଶ୍ୟ ବୁଡ଼ିଯିବ,
ତଥାପି ଏମାନେ ସେଥିପାଇଁ ବହୁ କ୍ଷୋଭରେ
କାହାକୁ ଅପବାଦ ଦେଉଥାନ୍ତି କେଜାଣି ?
ହେ ଧର୍ମରାଜ, ଧର୍ମବିକାରକୁ ବିନାଶ କରି
ତୁମେ ଆସ, ଏହି ଧର୍ମମୂଢ଼ମାନଙ୍କୁ ନାଶ କର।
ରକ୍ତରେ ଭାସୁଥିବା ପୂଜାର ଏହି ବେଦୀକୁ
ଭାଙ୍ଗ, ଭାଙ୍ଗି ନିଃଶେଷିତ କରିଦିଅ।
ଧର୍ମର ଏହି କାରାପ୍ରାଚୀର ମାନଙ୍କ ଉପରେ-
ତୁମେ ବଜ୍ରାଘାତ କର ଏବଂ, ଏହି ଅଭାଗା ଦେଶକୁ
ଜ୍ଞାନର ଆଲୋକକୁ ବାହି ଆଣ ।।

[ପରିଶେଷ]

ରେଲପଥରେ-
୩୧ ବୈଶାଖ, ୧୩୩୩ (୧୯୨୬)

ପ୍ରଶ୍ନ

ଭଗବାନ୍ ତୁମେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଦୂତ ପଠାଇଛ ବାରେବାରେ
କ୍ଷମାହୀନ ସଂସାରେ
ସେମାନେ କହିଗଲେ, 'କ୍ଷମା କର ସମସ୍ତଙ୍କୁ,
କହିଗଲେ 'ଭଲ ପାଅ-
ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱେଷବିଷକୁ ନାଶ କର'।
ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ବରଣୀୟ ଏବଂ ସ୍ମରଣୀୟ,-
ତଥାପି, ଆଜିର ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଫେରାଉଛି
ସେହି ବାହାର ଦୁଆରରୁ ହିଁ
ବ୍ୟର୍ଥ ନମସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ॥
ମୁଁ ଦେଖିଛି ଏଠି କପଟରାତ୍ରିର ଛାୟା-ଅନ୍ତରାଳେ
କେତେ ଗୋପନ ହିଂସା
ନିଃସହାୟକୁ ହାଣିବାର।
ମୁଁ ଦେଖିଛି-ପ୍ରତିକାରହୀନ, ବଳବାନ୍‌ର ଅପରାଧ ହେତୁ
ବିଚାର ଓ ନ୍ୟାୟ ନୀରବ ଓ ନିଭୃତରେ କାନ୍ଦୁଥିବାର।
ତରୁଣ ବାଳକଟିଏ ଉନ୍ମାଦ ହୋଇ ଧାଉଁଥିବା ଦେଖିଛି,
କେତେ କେତେ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପଥର ଉପରେ
ନିଷ୍ଫଳ ମଥାଟାକୁ ବାଡ଼େଇ ମରିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି।
ମୋ'ର କଣ୍ଠ ଆଜି ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଇଛି,
ବଇଁଶୀରେ ସଂଗୀତ ନାହିଁ,
ଅମାବାସ୍ୟାର କାରା ମୋ'ର ଭୁବନଟିକୁ
ଦୁଃସପନ ମଧ୍ୟରେ ଲୁପ୍ତ କରିଦେଇଛି।
ତେଣୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଢାଳି ତମକୁ ପଚାରୁଛି-
ଯେଉଁମାନେ ତୁମର ବାୟୁକୁ ବିଷାକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି
ତୁମର ଆଲୋକକୁ ନିଭାଇ ଦେଉଛନ୍ତି,
ତୁମେ କ'ଣ ସତରେ କ୍ଷମା କରିଛ ସେମାନଙ୍କୁ
ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇଛ ?

ପୌଷ, ୧୩୩୮

ପୃଥିବୀ

ଆଜି ମୋ'ର ପ୍ରଣତି ଗ୍ରହଣ କର, ହେ ପୃଥିବୀ,
ଶେଷ ନମସ୍କାରେ ଅବନତ
ଦିନାବସାନର ବେଦୀତଳେ ।।

ତୁମେ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟବତୀ ବୀରଭୋଗ୍ୟା,
ତୁମେ ବିପରୀତ ନାନାଭାବେ ଲଳିତେ କଠୋରେ,
ମିଶ୍ରିତ ଯେ ପ୍ରକୃତି ତୁମର ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀମଧ୍ୟେ,
ନାନା ଦୁଃସହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ, ତୁମେ
ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନକୁ ଦୋଳାୟିତ କର ।
ଡାହାଣ ହାତରେ ସୁଧାଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର,
ବାମ ହସ୍ତେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ପାତ୍ର,
ଆପଣାର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ରଟିକୁ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ ବିଦ୍ରୂପରେ
ମୁଖରିତ କର;
ଦୁଃସାଧ୍ୟ କର ବୀରର ଜୀବନକୁ ମହତ ଜୀବନେ ଯା'ର
ଥାଏ ଅଧିକାର ।
ଶ୍ରେୟକୁ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ କର, କୃପାର ପାତ୍ରକୁ
ମୋଟେ କୃପା କରନାହିଁ ।
ତୁମରି ପଛେ ପଛେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଅଛ
ଏକ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ସଂଗ୍ରାମ,
ଫଳରେ ଫସଲରେ ହିଁ ତା'ର
ଜୟମାଲ୍ୟ ସାର୍ଥକତା ଲଭେ ।
ଜଳରେ ସ୍ଥଳରେ ତୁମର କ୍ଷମାହୀନ ରଣରଙ୍ଗଭୂମି-
ସେଠାରେ ମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାରା ହିଁ ଘୋଷିତ ହୁଏ
ବିଜୟୀ ପ୍ରାଣର ଜୟବାର୍ତ୍ତା ।
ତୁମ ନିର୍ଦ୍ଦୟତାର ଭିତ୍ତିଉପରେ
ଗଢା ହୋଇଛି ସଭ୍ୟତାର ଜୟତୋରଣ,

ଯଦି ତ୍ରୁଟି ଘଟେ, ତେବେ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂଲ୍ୟ ଶୋଧ ହୁଏ କେବଳ ବିନାଶଦ୍ୱାରା ।।

ତୁମ ଇତିହାସର ଆଦିପର୍ବରେ
ଦାନବର ପ୍ରତାପ ହିଁ ଦୁର୍ଜୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା-
ସେହି କୁପୁରୁଷ, ବର୍ବର ଓ ମୂଢ଼ ।
ଅଙ୍ଗୁଳି ବହୁତ ସ୍ଥୂଳ, କଳାକୌଶଳବର୍ଜିତ;
ଗଦା ଓ ମୂଷଳହାତେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କରୁଥିଲା
ସମୁଦ୍ର ପର୍ବତ;
ଅଗ୍ନିରେ ଓ ବାଷ୍ପରେ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନମାନ ଗୋଳି ଘୋଳିଥିଲା
ସିଏ ଆକାଶଟାଯାକ ।
ଜଡ଼ର ରାଜତ୍ୱରେ ଏକାଧିପତି ହୋଇ ରହିଥିଲା,
ପ୍ରାଣ ପ୍ରତି ଥିଲା ଅନ୍ଧ ଈର୍ଷା ।।

ପରଯୁଗେ ଦେବତା ଆସିଲେ, ଦାନବମନର ମନ୍ତ୍ର ପଢିଥିଲେ-
ଜଡ଼ର ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ହେଲା ଅଭିଭୂତ;
ଜୀବଧାତ୍ରୀ ଉପବିଷ୍ଟ ହେଲେ
ପାତି ଦେଇ ଶ୍ୟାମଳ ଆସନ ।
ଉଷା ଆସି ଠିଆ ହେଲେ ପୂର୍ବାଚଳ-ଶିଖରଚୂଡାରେ,
ମସ୍ତକରେ ଶାନ୍ତିଘଟ ଧରି ପଶ୍ଚିମସାଗରତୀରେ
ସନ୍ଧ୍ୟା ସମାଗତ ହେଲେ ।।

ନମ୍ର ହେଲା ଶୃଙ୍ଖଳରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦାନବ,
ତଥାପି, ଆଦିମ ବର୍ବରଟା ହିଁ
ତୁମର ଇତିହାସଟାକୁ ଯାବୁଡ଼ି ରହିଲା ।
ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ସିଏ ହଠାତ୍
ବିଶୃଙ୍ଖଳତାକୁ ବହିଆଣେ-
ତୁମ ସ୍ୱଭାବର କୃଷ୍ଣ ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟୁ ହଠାତ୍
ବାହାରି ଆସେ ଅଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇ !

ତୁମରି ନାଡୀରେ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି ରହିଛି
ତାହାରି ପାଗଳାମିଟା ।
ଆଜି ଦେବତାର ମନ୍ତ୍ର ଉତ୍‌ଥିତ ହେଉଛି
ଆକାଶରେ, ପବନରେ ଓ ଅରଣ୍ୟରେ
ଦିବସରାତ୍ରିରେ ଉଦାତ୍ତ ଓ ଅନୁଦାତ୍ତ ମନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରେ ।
ତଥାପି, ତୁମ ବକ୍ଷର ସେହି ପାତାଳ ଭିତରୁ
ସେହି ଦରପୋଷ ନାଗଦାନବଟା
କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଫଣା ଟେକେ-ଏବଂ,
ତୁମେ ତାହାରି ତାଡ଼ନାରେ ହିଁ ଆପଣାର ଜୀବସଂସାରକୁ
କରୁଛ ଆଘାତ,
ଛାରଖାର କରୁଅଛ ନିଜ ସୃଷ୍ଟିଟିକୁ ।।

ଶୁଭ ଏବଂ ଅଶୁଭ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ
ତୁମର ଏହି ପାଦପୀଠରେ
ତୁମର ସେହି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଓ ସୁନ୍ଦର ମହିମାଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ମୁଁ ଆଜି ରଖିଯିବି
ମୋ'ର ଏହି କ୍ଷତଚିହ୍ନଲାଞ୍ଛିତ ଜୀବନର ପ୍ରଣତି ।
ବିରାଟ ପ୍ରାଣର, ବିରାଟ ମୃତ୍ୟୁର,
ତୁମରି ଗୁପ୍ତସଞ୍ଚାର ଯେଉଁ ମାଟିତଳେ,
ଆଜି ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି,-ସର୍ବ ଦେହେ ମନେ
ଉପଲବ୍ଧି କରି ।
ଅଗଣିତ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରର ଅସଂଖ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର
ଲୁପ୍ତ ଦେହ ତାହାରି ଧୂଳିରେ ହିଁ ତ
ପୁଞ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଛି ।
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ରଖିଯିବି କେଇ ମୁଠା ଧୂଳି,
ମୋ'ର ସମସ୍ତ ସୁଖଦୁଃଖର ଶେଷ ପରିଣାମ-
ହଁ, ରଖିଯିବି ଏହି ନାମଗ୍ରାସୀ ଆକାରଗ୍ରାସୀ ଓ
ସକଳ-ପରିଚୟ-ଗ୍ରାସୀ
ନିଃଶବ୍ଦ ଧୂଳିରାଶି ମଧ୍ୟରେ ।।

ଅଚଳ ଅବରୋଧରେ ହେ ଆବଦ୍ଧ ପୃଥିବୀ,
ମେଘଲୋକର ଅନ୍ତର୍ହିତ ପୃଥିବୀ,
ନୀଳାମ୍ବୁରାଶିର ଅତନ୍ଦ୍ର ତରଙ୍ଗରେ
କଳମନ୍ଦ୍ରମୁଖରା ପୃଥିବୀ,
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ସୁନ୍ଦରୀ, ଅନ୍ନରିକ୍ତା ଭୀଷଣା।
ଗୋଟିଏ ପାଖରେ-
ଆପକ୍ୱଧାନ୍ୟଭାରନମ୍ର ତୁମର ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର-
ସେଠାରେ ପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରଭାତସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ
ପୋଛିନିଏ ଶିଶିରର ଯେତେ ବିନ୍ଦୁ
ଆପଣାର କିରଣ-ଉତ୍ତରୀୟକୁ ବୁଲାଇ ଦେଇ;
ଶ୍ୟାମଶସ୍ୟହିଲ୍ଲୋଳରେ ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ରଖିଯାଏ ଅକଥିତ ଏହି ବାଣୀ
'ମୁହିଁ ଆନନ୍ଦିତ'।
ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପାଖଟିରେ-
ତୁମର ସେ ଜଳହୀନ, ଫଳହୀନ ଆତଙ୍କପାଣ୍ଡୁର
ମରୁକ୍ଷେତ୍ରେ
ପରିକୀର୍ଣ୍ଣ ପଶୁକଙ୍କାଳ ମେଳରେ
ମରୀଚିକାର ପ୍ରେତନୃତ୍ୟ।
ଦେଖିଛି ମୁଁ ବୈଶାଖମାସରେ
ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଚଞ୍ଚୁବିଦ୍ଧ ଦିଗନ୍ତକୁ ଚିଣ୍ଡାଇ ନେଇଯିବାକୁ
ତୁମରି ସେହି ଝଡ଼ ଆସିଥିଲା
ଶ୍ୟେନପେକ୍ଷୀ ସଦୃଶ-
ସମଗ୍ର ଆକାଶ ଯେହ୍ନେ ଡାକିଉଠିଲା
କେଶର ଫୁଲାଇ ଗର୍ଜୁଥିବା ଏକ ସିଂହଭଳି;
ତା' ଲାଞ୍ଜର ଆଘାତରେ ଆଲୁଳାୟିତ ବୃକ୍ଷଶାଖା
ହତାଶ ବନସ୍ପତି ଧୂଳିରେ ଲୋଟି ଯାଉଥିଲା;
ବତାସରେ ଉଡିଗଲା ଭଙ୍ଗା କୁଡିଆର ଚାଳଟା
ଜଂଜିର ଛିଣ୍ଡାଇ ପଳାଉଥିବା କୌଣସି
ବନ୍ଦୀ-ଡ଼କାଇତ ପରି।

ପୁଣି ଫାଲ୍‌ଗୁନ ସମୟେ ଦେଖିଛି,
ତୁମର ଆତପ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ବାୟୁ
ବିରହମିଳନର ସ୍ୱଗତପ୍ରଳାପକୁ
ଆମ୍ରମୁକୁଳର ସୁଗନ୍ଧରେ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେଇଛି;
ଜହ୍ନର ପିଆଲାଟିରୁ ଉଛୁଳି ପଡି
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁରାମାଦକର ଫେଣ ବିଖରି ପଡ଼ିଛି;
ସେହି ପବନର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇଛି
ବନର ମର୍ମରଧ୍ୱନି
ଅକସ୍ମାତ୍ କଲ୍ଲୋଳ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସେ ॥

ତୁମେ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ତୁମେ ହିଂସ୍ର, ପୁରାତନୀ ନିତ୍ୟନବୀନା ଯେ,
ବାହାରି ଆସିଥିଲ
ଅନାଦି ସୃଷ୍ଟିର ଯଜ୍ଞହୁତାଗ୍ନିରୁ
ସଂଖ୍ୟାଗଣାର-ଅତୀତ ପ୍ରତ୍ୟୁଷେ;
ନିଜ ଚକ୍ରତୀର୍ଥର ପଥେ ପଥେ ବିଛାଡ଼ି ଆସିଛ
ଶତ ଶତ ଭଙ୍ଗା ଇତିହାସର ଅର୍ଥଲୁପ୍ତ ଅବଶେଷ;
ବିନା ବେଦନାର ବିଛାଇ ଆସିଛ ତୁମର ବର୍ଜିତ ସୃଷ୍ଟି
ଅଗଣ୍ୟ ବିସ୍ମୃତିର ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ॥

ହେ ଜୀବପାଳିନୀ, ଆମର ପୋଷଣ କରି ଆସିଛ
ତୁମ ଖଣ୍ଡକାଳର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପିଞ୍ଜରମାନଙ୍କରେ,
ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ ତ ସବୁଯାକ ଖେଳର ସୀମା,
ସବୁ କୀର୍ତ୍ତିର ଅବସାନ ।
ଆଜି ମୁଁ କୌଣସି ମୋହକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ
ତୁମ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସିନାହିଁ;
ଆଜିଯାଏ ବସି ବସି ଦିର୍ଘରାତ୍ରିର ଯେଉଁ ମାଳାଟିକୁ ଗୁନ୍ଥିଛି
ସେଥିପାଇଁ ଆଦୌ ଅମରତ୍ୱର ଦାବୀ କରିବିନାହିଁ ତୁମଠାରୁ ।
ତୁମର ଅୟୁତ ନିୟୁତ ବର୍ଷର ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଦକ୍ଷିଣର ପଥରେ
ଯେଉଁ ବିପୁଳ ନିମେଷଗୁଡ଼ିକ ଉନ୍ମୀଳିତ ଓ ନିମୀଳିତ ହୋଇଥାଏ

ତାହାରି ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଆସନରେ
ସତ୍ୟମୂଲ୍ୟ ଦେଇଥାଏ ଯଦି,
ଜୀବନର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଫଳବାନ୍ ଖଣ୍ଡକୁ
ଯଦି ପରମ ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ଜୟ କରିଥାଏ
ତେବେ ଦିଅ ମୋତେ ତୁମ ମାଟିର ତିଳକ ଟିପାଟିଏ
ମୋ' କପାଳପରେ;
ସେ ଚିହ୍ନ ମିଳାଇଯିବ ଯେଉଁ ରାତ୍ରେ
ମିଶିଯାଏ ସବୁ ଚିହ୍ନ
ସେ ପରମ ଅଚିହ୍ନା ଭିତରେ ।
ହେ ଉଦାସୀନ ପୃଥିବୀ,
ମୋତେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଭୁଲିଯିବା ଆଗରୁ
ରଖିଯାଉଛି ଆଜି ମୁଁ ନିଜର ପ୍ରଣତି
ତୁମର ନିର୍ମମ ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ।।

\- ପତ୍ରପୁଟ

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୬ ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୩୫
(୨୯ ଆଶ୍ୱିନ, ୧୩୪୨)

ଆଫ୍ରିକା

ସେହି ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଆଦିମ ଯୁଗରେ
ଯେବେ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜପ୍ରତି ଅସନ୍ତୋଷ ହେତୁ
ନୂତନ ସୃଷ୍ଟିକୁ ବାରମ୍ବାର ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରିଥିଲେ,
ତାଙ୍କର ସେହି ଘନ ଘନ
ମୁଣ୍ଡ ହଲାଉଥିବା ସମୟରେ
ରୁଦ୍ର ସମୁଦ୍ରର ବାହୁ
ପ୍ରାଚୀ ଧରିତ୍ରୀର ବକ୍ଷରୁ
ତୁମକୁ ଛିନ୍ନ କରି ନେଇଥିଲା, ହେ ଆଫ୍ରିକା-
ତୁମକୁ ନେଇ ବାନ୍ଧିଲା ବନସ୍ପତିର ନିଘଞ୍ଚ ପହରା ମଧ୍ୟରେ
କୃପଣ ଆଲୁଅର ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ସେହିଠାରେ ଏହି ନିଭୃତ ଅବକାଶରେ
ତୁମେ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲ ଦୁର୍ଗମର ରହସ୍ୟକୁ,
ଚିହ୍ନୁଥିଲ ଜଳସ୍ଥଳ-ଆକାଶର ଦୁର୍ବୋଧ ସଂକେତ,
ପ୍ରକୃତିର ଦୃଷ୍ଟିର ଅତୀତ ଜାଦୁ
ତୁମର ସେହି ଚେତନାହୀନ ମନରେ
ମନ୍ତ୍ରଟିଏ ଜାଗୃତ କରି ଆଣୁଥିଲା ।
ତୁମେ ଭୀଷଣକୁ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଥିଲ
ବିରୂପର ଛଦ୍ମବେଶରେ,
ଚାହୁଁଥିଲ ପରାହତ କରିବ ଶଙ୍କାକୁ
ନିଜକୁ ଉଗ୍ର କରି ବିଭୀଷିକାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମହିମାରେ
ପାଣ୍ଡବର ଦୁନ୍ଦୁଭିଶବ୍ଦରେ ।।
ହାୟ ଛାୟାବୃତା
ସେହି କଳା ଓଢ଼ଣିଟି ତଳେ
ଉପେକ୍ଷାର ଆବିଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।
ସେମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ
ଲୁହାର ହାତକଡ଼ି ନେଇ,
ସେହି ତୀକ୍ଷ୍‌ଣନଖ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ
ଧରି ନେଇଯିବାର ଲୋକମାନେ

ଦଳ ଦଳ ହୋଇ
ଗରବରେ ଅନ୍ଧ ତୁମର ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନଥିବା ଅରଣ୍ୟଠାରୁ
ଆହୁରି ଅଧିକା
ସଭ୍ୟର ବର୍ବର ଲୋଭ
ନଗ୍ନ କରିଦେଲା ଆପଣାର ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅମାନୁଷିକତାକୁ ।
ତୁମରି ଭାଷାହୀନ କ୍ରନ୍ଦନଦ୍ୱାରା ବାଷ୍ପାକୁଳ
ଅରଣ୍ୟପଥରେ
ତୁମର ଅଶ୍ରୁ ଓ ରୁଧିର ମିଶି
ଧୂଳି ପଙ୍କିଳ ହେଲା,
ଦସ୍ୟୁପାଦର ପରିହିତ ଜୋତାର କଣ୍ଟାତଳେ
ବୀଭତ୍ସ କର୍ଦ୍ଦମର ପିଣ୍ଡ
ଚିରଚିହ୍ନ ଦେଇଗଲା ତୁମ ଅପମାନିତ ଇତିହାସକୁ ।।
ସମୁଦ୍ରପାରିରେ ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ସେମାନଙ୍କର ପୁରେ ପୁରେ
ପୂଜାର ଘଣ୍ଟା ବାଜୁଥିଲା ମନ୍ଦିରରେ
ସକାଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୟାମୟ ଦେବତାର ନାମେ;
ମାଆମାନଙ୍କର କୋଳରେ ଖେଳୁଥିଲେ ଶିଶୁମାନେ;
କବିର ସଙ୍ଗୀତରେ ବାଜି ଉଠୁଥିଲା ସୁନ୍ଦରର ଆରାଧନା ।।
ଯେତେବେଳେ, ଆଜି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗନ୍ତେ
ଏହି ପ୍ରଦୋଷକାଳ ଝଞ୍ଜାବାତରେ ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସ,
ଯେତେବେଳେ ଗୁପ୍ତ ଗହ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ପଶୁମାନେ-
ଅଶୁଭ ଧ୍ୱନି ଦ୍ୱାରା ଦିବସଟିର ଅନ୍ତିମ କାଳର
ଘୋଷଣା କଲେ,
ହେ ଯୁଗାନ୍ତର କବି, ଆସ,
ଆସନ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଶେଷ ରଶ୍ମିପାତେ
ସେହି ମାନ ହରାଇଥିବା ମାନବୀର ଦ୍ୱାରେ ଛିଡ଼ା ହୁଅ;
'କ୍ଷମା କର' ବୋଲି କହ,- ହିଂସ୍ର ପ୍ରଳାପ ମଧ୍ୟରେ
ତାହା ହେଉ ତୁମ ସଭ୍ୟତାର ଶେଷ ପୁଣ୍ୟବାଣୀ ।।

- ଶ୍ୟାମଳୀ

ଶାନ୍ତିନିକେତନ, ୨୬ ମାଘ, ୧୩୪୩

ସେମାନେ କାମ କରନ୍ତି

ଅଳସ ସମୟର ଧାରାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି
ମନ ଧାଏଁ ଶୂନ୍ୟଆଡ଼େ ଚାହିଁ ।
ଏବଂ,
ସେ ମହାଶୂନ୍ୟର ପଥେ ମୋ' ଆଖିରେ
ପଡ଼େ କେତେ ଛାୟାଙ୍କିତ ଛବି ।
କେତେ କାଳ ଧରି ଯାଇଛନ୍ତି କେତେ ଲୋକ
ସୁଦୀର୍ଘ ଅତୀତେ ଦଳେ ଦଳେ
ଜୟୋଦ୍ଧତ ପ୍ରବଳ ଗତିରେ ।
ଆସିଛି ସାମ୍ରାଜ୍ୟଲୋଭୀ ପଠାଣଙ୍କ ଦଳ,
ଆସିଛି ମୋଗଲ;
ବିଜୟରଥର ଚକ୍ର
ଉଡାଇଛି ଧୂଳିରାଶି, ଉଡ଼ାଇଛି ବିଜୟର ଜୈତ୍ର ।
ଶୂନ୍ୟପଥେ ଚାହିଁ ଦେଖେ
ଆଜି ତା'ର କିଛି ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ।
ନିର୍ମଳ ସେ ନୀଳିମାକୁ, ରଙ୍ଗାଇଲେ ପ୍ରାତଃ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ-ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଆଲୋକ ।
ଅନ୍ୟ କେବେ ଆଉଥରେ ସେହି ଶୂନ୍ୟତଳେ
ଆସିଅଛି ଯୂଥେ ଯୂଥେ
ଲୁହାବନ୍ଧା ପଥେ
ଅନଳନିଶ୍ୱାସୀ ରଥେ
ପ୍ରବଳ ଇଂରେଜ;

ତା' ତେଜକୁ କରିଛି ବିକୀର୍ଣ୍ଣ।
ଜାଣେ ମୁହିଁ, ତା' ପଥକୁ ଦେଇ ମଧ୍ୟ
କାଳ ଗଡ଼ିଯିବ,
କୁଆଡ଼େ ଭସାଇ ଦେବ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
ଦେଶଯାକ ଘେରା ଏହି ଜାଲ।
ଜାଣେ ତା'ର ପଣ୍ୟବାହୀ ସେନା
ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଲୋକର ପଥେ ରଖିବନି
ଗାରେ ବୋଲି ଚିହ୍ନ ॥

ମାତ୍ର,
ଯେତେବେଳେ ମୁହିଁ ଆଖି ମେଲି ଦେଖେ
ମାଟିର ଏ ପୃଥିବୀ ଆଡ଼କୁ,
ଦେଖିବାକୁ ପାଏ କଳକଳ ରବେ
ବିପୁଳ ଜନତା ଚାଲେ
ନାନା ପଥେ, ନାନାମନ୍ତେ ଦଳେ ଦଳେ
ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ ମନୁଷ୍ୟର ନିତ୍ୟ-ପ୍ରୟୋଜନେ
ଜୀବନେ ମରଣେ।
ସେହିମାନେ ସର୍ବକାଳେ
କାତ ମାରୁଥାନ୍ତି, ମଙ୍ଗ ଧରିଥାନ୍ତି,
ପୁଣି କେହି କ୍ଷେତେ କ୍ଷେତେ
ବିହନକୁ ବୁଣେ, ଧାନର ଫସଲ କାଟେ-
ସେମାନେ କରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ
ରାଜଛତ୍ର ଭାଙ୍ଗିପଡ଼େ, ରଣଡ଼ଙ୍କା ବାଜେନାହିଁ;
ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ମୂଢବତ୍ ଅର୍ଥ ତା'ର ଭୁଲେ;
ରକ୍ତବୋଳା ଅସ୍ତ୍ରହାତେ ଯେତେ ରଙ୍ଗା ଆଖି
ଶିଶୁପାଠ-କାହାଣୀରେ ଥାଏ ମୁହଁ ଢାଙ୍କି।

ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି
ଦେଶେ ଦେଶାନ୍ତରେ,
ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗର ନଦୀ-ସମୁଦ୍ରର ଘାଟେ ଘାଟେ,
ପଞ୍ଜାବରେ, ବୋମ୍ବାଇରେ ଗୁଜୁରାଟେ ।
ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଗର୍ଜନ-ଗୁଣୁଗୁଣୁ ସ୍ୱର-
ଦିନେ, ରାତ୍ରେ ଗୁଛି ହୋଇ ଦିନଯାତ୍ରାକୁ
ମୁଖର କରନ୍ତି ।
ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦିବସରଜନୀ
ମନ୍ଦ୍ରିତ କରି ତୋଳନ୍ତି ଜୀବନର ମହାମନ୍ତ୍ରଧ୍ୱନି ।
ଶତ ଶତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଭଗ୍ନ-ଅବଶେଷ ପରେ
ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ॥
- ଆରୋଗ୍ୟ

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୧୩ ଫେବୃଆରୀ, ୧୯୪୧
(୧ ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୪୭)

ରୂପନାରାୟଣ କୂଳରେ

ରୂପନାରାୟଣ ନାମକ ସେହି ନଦୀର କୂଳରେ
ମୁଁ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲି;
ଜାଣିଲି ଯେ, ଏ ଜଗତ ମୋତେ ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ।
ଦେଖିଲି ମୁଁ ରକ୍ତର ଅକ୍ଷରେ
ଆପଣାର ରୂପକୁ-
ଚିହ୍ନିଲି ନିଜକୁ
ଆଘାତେ ଆଘାତେ
ବେଦନାରେ ବେଦନାରେ;
ସତ୍ୟ ଯେ କଠିନ,
କଠିନକୁ ଭଲ ପାଇଲି-
ସିଏ କେବେହେଲେ ବି
ବଞ୍ଚନା କରେନାହିଁ।

ଆମୃତ୍ୟୁର ଦୁଃଖର ତପସ୍ୟା ଏହି ଜୀବନ-
ସତ୍ୟର ଦାରୁଣ ମୂଲ୍ୟଟିକୁ
ଲାଭ କରିବାରେ ଏବଂ,
ମୃତ୍ୟୁରେ,
ସକଳ ଦେୟ ଶୋଧ କରି ପାରିବାକୁ ।।

- ଶେଷ ଲେଖା

ଶାନ୍ତିନିକେତନ
ରାତ୍ରି ୧୬ ମଇ, ୧୯୪୧
(୩୦ ବୈଶାଖ, '୪୯)

ଐକତାନ

ବିପୁଳା ଏ ପୃଥିବୀର କେତେ ଅଳପ ମୁଁ ଜାଣେ-
ଦେଶେ ଦେଶେ କେତେ ଯେ ନଗର ରାଜଧାନୀ
ମନୁଷ୍ୟର କେତେ କୀର୍ତ୍ତି କେତେ ନଦୀ ଗିରି ସିନ୍ଧୁ ମରୁ,
କେତେ ଯେ ଅଜଣା ଜୀବ, କେତେ ଯେ ଅପରିଚିତ ତରୁ
ରହିଗଲେ ମୋର ଅଗୋଚରେ । ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱର ଆୟୋଜନ,
ମୋ ମନ ସୀମିତ ସିନା ରହିଗଲା-ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ତାର ଏକ କୋଣେ ।
ସେ କ୍ଷୋଭରେ ପଢ଼େ ସିନା ଗ୍ରନ୍ଥ-ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ
ଅକ୍ଷୟ ଉତ୍ସାହେ
ଚିତ୍ରମୟୀ ବର୍ଣ୍ଣନାର ବାଣୀ ଯେଉଁଠି ବି ପାଏ
ସାଉଁଟି ମୁଁ ଆଣେ ।
ମୋ ଆପଣା ମନରେ
ଜ୍ଞାନର ଦୀନତା ଯେତେ ପାରେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିନିଏ ମୋର ଭିକ୍ଷାଲବ୍ଧ ଅର୍ଜନରେ ।
ମୁଁ ପୃଥିବୀର କବି - ତେଣୁ ତାର ଯେଉଁଠି ବି ଯେତେ ଧ୍ୱନି
ତାହାରି ସ୍ପନ୍ଦନ ଯେତେ ମୋ ବଂଶୀରେ ତେବେ ତ ଜାଗିବ,
ମାତ୍ର,
ସେହି ସ୍ୱର ସାଧନାରେ ସବୁ ଡାକ ପହଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ,
ରହିଗଲା ବହୁ ବହୁ ଫାଙ୍କ ।।
କଳ୍ପନାରେ ଅନୁମାନେ ଧରିତ୍ରୀରେ ମହା-ଏକତାନ
କେତେ ଯେ ନିସ୍ତବ୍ଧ କ୍ଷଣେ ମୋ ପ୍ରାଣକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିଲା ।
ଦୁର୍ଗମ ତୁଷାରଗିରି ଅସୀମ ନିଃଶବ୍ଦ ନୀଳିମାରେ
ନିରନ୍ତର ଅଶ୍ରୁତ ସେ ଯେତେ ଗୀତ ଗାଏ,
ମୋ ଅନ୍ତରେ ବାରମ୍ବାର ମୋତେ କରିଥିଲା ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।
ଦକ୍ଷିଣମେରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥିବା ଅଜ୍ଞାତ ଯେଉଁ ତାରାଟି
ମହାଜନଶୂନ୍ୟତାରେ ରାତ୍ରି କଟାଉଛି,
ସିଏ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ ଅନିମେଷ ନେତ୍ରେ

ଅପୂର୍ବ ଆଲୋକରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା
ମୋତେ ଅନିଦ୍ରା ରଖି ।
ସୁଦୂରର ମହାପ୍ଲାବୀ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନିର୍ଝର
ପଠାଇଛି ତା' ସ୍ୱରକୁ ମୋ ମନ-ଗହନେ ।
ପ୍ରକୃତିର ଐକତାନ-ସ୍ରୋତେ
ନାନା କବି ଢାଳି ନାନା ଦିଗୁ
ଯେଉଁ ସଂଗୀତ ଢାଳନ୍ତି,
ସବୁ କବିଙ୍କ ସହିତ ଏତିକି ମୋ ଯୋଗ ରହିଥାଏ-
ମୁଁ ସଭିଙ୍କ ସଙ୍ଗ ପାଏ, ଆନନ୍ଦ ବି ପାଏ,
ଗୀତଭାରତୀଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ଲଭେ-
ନିଖିଳ ଭରା ସଂଗୀତର ସ୍ୱାଦ ପାଏ ।
ଯାହା ଦୁର୍ଗମତମ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରାଳରେ ଅଛି, ତାହାର,
ବାହାରର ଦେଶ ଓ କାଳରେ,
କୌଣସି ତୁଳନା କରି ହେବ କି ?
ସିଏ କେବଳ ଅନ୍ତର ଭିତରେ - ଏବଂ ତାହା ସହିତ ପରିଚୟ
କେବଳ ଅନ୍ତରକୁ ଯୋଡ଼ି ପାରିଲେ ।
ସେଇଟିର ପରିଚୟ ମୁଁ ସର୍ବତ୍ର କାହିଁ ବା ପାଇଲି ?
ସେଇଠାରେ ମୋ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ବାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ
ବାଧା ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଚାଷୀ ବିଲରେ ହଳ କରୁଛି,
ତନ୍ତୀ ତନ୍ତରେ ଲୁଗା ବୁଣୁଛି, କେଉଟ ଜାଲ ପକାଉଛି-
ସେମାନଙ୍କର କର୍ମଭାର କେତେ କେତେ ଦୂରକୁ
ପ୍ରସାରିତ ରହିଛି ଏବଂ ତାହାରି ଉପରେ
ଭରା ଦେଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସାର ଚାଲୁଛି ।
ତାର ଏହି ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଅଂଶଟାରେ ସମ୍ମାନର ଚିରନିର୍ବାସନରେ
ସମାଜର ଉଚ୍ଚ ମଞ୍ଚେ ବସିଛି ମୁଁ ବସିଛି ଏ
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବାତାୟନଟିରେ । ବେଳେ ବେଳେ
ଅବଶ୍ୟ ଯାଇଛି ପଡ଼ିଆ ସେ ପାଖର
ସେହି ଅନ୍ୟ ପଡ଼ାଟିକୁ - ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଲାଗି

ମୋର କୌଣସି ଶକ୍ତି ହିଁ ନ ଥିଲା
ଜୀବନରେ ଜୀବନ ଯୋଡ଼ିବା ଯଦି ନ ହୁଏ, ତେବେ
କୃତ୍ରିମ ପଣରେ
ବ୍ୟର୍ଥ ଖାଲି ହୁଏ ସିନା ଗାନର ପସରା ଯେତେ ।
ତେଣୁ, ମାନି ମୁଁ ନେଉଛି ଆଜି ନିନ୍ଦାର ସେ କଥା,
ମୋର ଏ ସମସ୍ତ ସୁରର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ।
ମୋର କବିତା - ମୋତେ ଜଣାଅଛି ଖୁବ୍ ଭଲ କରି,
ଯାଇଛି ସେ କେତେ କେତେ ବିଚିତ୍ର ପଥରେ
ତଥାପି ସର୍ବତ୍ରଗାମୀ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।
କୃଷକର ଜୀବନ ସହିତ ଯିଏ ସିନା ସମ୍ମିଳିତ ଅଛି ।
ଆତ୍ମୀୟତା ଅର୍ଜିଛି ଯେ କର୍ମ ଓ କଥାରେ -
ଯିଏ ରହିଛି ମାଟିର ଆହୁରି କତି ହୋଇ -
ସେହି କବିର ସଂଗୀତ ନିମନ୍ତେ
ମୁଁ କାନ ଡେରି ରହିଛି ।
ସାହିତ୍ୟର ଆନନ୍ଦ-ବେଦୀ ଯାହା ମୁଁ ନିଜେ
ଦେଇ ପାରିନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟହ ମୁଁ
ତାହାରି ସନ୍ଧାନ କରୁଛି ।
ସେଇଟି ହିଁ ସତ୍ୟ ହେଉ,
କେବଳ ଭଙ୍ଗୀରେ ହିଁ ଆଖି ଭୁଲି ନ ଯାଉ ।
ସତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ନ ଦେଇ ସାହିତ୍ୟର ଖ୍ୟାତିକୁ
ଚୋରି କରିନେବା - ଆଦୌ ଭଲ ନୁହେଁ -
ତୁଚ୍ଛା ନକଲଟାଏ - ଗୋଟାଏ ସୌଖୀନ ମଜୁଦୁରୀ ସିଏ ।
ଆସ କବି, ଅଖ୍ୟାତ ଜନର
ନିର୍ବାକ୍ ମନର ଯେତେ ଯେତେ ମନର ବେଦନା -
ତାହାରି ଉଦ୍‌ଘାଟନ କର ।
ପ୍ରାଣହୀନ ଏ ଦେଶରେ - ଗାନହୀନ ଚାରିଆଡ଼
ଅବଜ୍ଞାର ତାପେ ଶୁଷ୍କ
ନିରାନନ୍ଦ ସେହି ମରୁଭୂମି - ତୁମେ ତାକୁ
ରସଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।

ତା ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ
ଆପଣାର ଯେଉଁ ଉତ୍ସଟି ରହିଛି, ତୁମେ
ସେଇଟିକୁ ବାହାର କରି ଆଣ।
ସାହିତ୍ୟର ଐକତାନ ସଂଗୀତ ସଭାରେ
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମାତ୍ର ଏକତାରାଟିଏ - ଯେପରି
ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନ ପାଇବେ।
ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖରେ
ମୂକ ଯେଉଁମାନେ, ଯେଉଁମାନେ ସ୍ତବ୍ଧ ଓ ନତଶିର
ବିଶ୍ୱ ସମ୍ମୁଖରେ, ଯେଉଁମାନେ ବହୁତ ଦୂରରେ,
ଯେପରି ମୁଁ ଏହି ନିକଟରେ ହିଁ
ସେମାନଙ୍କର ବାଣୀକୁ ଶୁଣିପାରିବି। ହେ ଗୁଣୀ,
ତୁମେ ସେହିମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାତି ହୋଇ ରହ, ତୁମରି ଖ୍ୟାତିରେ
ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରନ୍ତୁ,- ତେବେ ମୁଁ
ତୁମକୁ ବାରମ୍ବାର
ସର୍ବଦା ନମସ୍କାର କରୁଥିବି।

ପ୍ରଥମ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟ

ପ୍ରଥମ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟ
ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲା
ସତ୍ତାର ନୂତନ ଆବିର୍ଭାବେ-
କିଏ ତୁମେ ?
କୌଣସି ଉତ୍ତର ମିଳି ନଥିଲା ।

ବରଷ ବରଷ ଚାଲିଗଲା ।
ଦିବସର ଶେଷ ସୂର୍ଯ୍ୟ
ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନଟିକୁ କଲା
ପଶ୍ଚିମସାଗରତୀରେ
ନିସ୍ତବ୍ଧ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ-
ତୁମେ କିଏ ?
କୌଣସି ଉତ୍ତର ପାଇଲାନାହିଁ ।।

- ଶେଷ ଲେଖା

ଜୋଡ଼ାସାଁକୋ । କଲିକତା
ସକାଳ, ୨୭ ଜୁଲାଇ, ୧୯୪୧
(୧୧ ଶ୍ରାବଣ, '୪୮)

ରବୀନ୍ଦ୍ର-କବିତା

ଇଂରାଜୀ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକୁ ଜାଣିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ପଢ଼ି ପାରୁଥିଲି। ପୁନଙ୍ଗ ଗାଆଁରେ ଉଚ୍ଚ-ପ୍ରାଥମିକ ପାଠ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ। ଗାଆଁରେ ପଡିଶା ମାନଙ୍କରେ ଢ଼େର ସଂଖ୍ୟାର ବଙ୍ଗାଳି ପରିବାର। ସେମାନେ ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ଲିଖିତ ରାମାୟଣ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ତଳେ ତଳେ ସେମାନଙ୍କର ଆଙ୍ଗୁଳିଚାଳନା ଏବଂ ତା' ସହିତ ସରବ ପୁରାଣପାଠ-ଏହିପରି ଅବସର ମାନଙ୍କରେ ସେଠାରେ ବସି କେଉଁ ସୂତରରେ ଯେ ନିଜେ ବଙ୍ଗଳା ପଢି ପାରିଲି, ସେକଥା ଆପେ ବି ଜାଣି ପାରିଲି ନାହିଁ।

ପ୍ରଥମେ ରବୀନ୍ଦ୍ର-ସଂଗୀତ ଗାଇ ଶିଖିଲି 'ଭାରତ ଛାଡ଼' ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ କଟକ ଜେଲ୍‌ରେ। ଗୋଟିଏ ସଂଗୀତର ଧିସାରେ ଓଡିଆ ଗୀତଟିଏ ଲେଖି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ଗାଇଥିଲି। ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଉଗୋଟିଏର ସ୍ୱରରେ ସଭା ପାଇଁ ଗୀତଟିଏ ଲେଖିଲି ୧୯୪୬ ମସିହାରେ ଆମ ଗାଆଁରେ ସାର୍ବଜନୀନ ଠାକୁରମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ଉତ୍ସବରେ। ଏହିପରି ଭାବରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ି ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଗଲି, ସେତେବେଳକୁ ମୋ'ଭିତରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର-ସଂଗୀତ ସକାଶେ ହୁଏତ ମୂଳଦୁଆଟିଏ ପଡ଼ି ବି ଯାଇଥିଲା।

ସେଠାରେ ମୋ'ର ଅଧ୍ୟୟନ-କାଳ ପାଞ୍ଚ ବରଷ। ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟହ ରବୀନ୍ଦ୍ର-ସଂଗୀତ ଆସି ଚିତ୍ତକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିବାର ଏକାଧିକ ଅବସର। ଔପଚାରିକ ତାଲୀମ ସକାଶେ ହାତରେ ସମୟ ନଥିଲା। ତଥାପି ଶୁଣି ଶୁଣି କ୍ରମେ ମନେ ରହି ଯାଉଥିଲା। ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ନୁହେଁ। କାହାର ସ୍ୱର ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା, କୋଉଟିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ଆଉମାନଙ୍କରେ ରହିଥିବା ଭାବପ୍ରେରଣାଟି ପାଇଁ। ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଘଟଣା। ତଥାପି ବହୁଗୁଡ଼ିଏ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣରେ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି। ଏକ ପ୍ରତ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ପକ୍କା ହୋଇ ରହିଲାପରି ଲାଗିଛି ଯେ, ରବୀନ୍ଦ୍ର-କବିତା ସମେତ ମନୀଷୀଙ୍କର ସମଗ୍ର ରଚନା ଜଗତଟିକୁ ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଭାବରେ ବୁଝିବାରେ ମୋ' ଲାଗି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ସଂଗୀତମାନେ ହିଁ ମୁଖଶାଳା ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି।

ଆପଣାର ସଂଗୀତ ବିଷୟରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାଏ କହିଛନ୍ତି ଯେ,- ଗୀତଟିଏ ଲେଖିବା ଲାଗି ଅନୁକୂଳ ଅନ୍ତଃମୁଦ୍ରାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମୟରେ ସେ ଏକ ସୁର ହିଁ ସବାଆଗ ଶୁଣିବାକୁ ପାଆନ୍ତି ଏବଂ ସେଇଟି ହିଁ ଲେଖିବାକୁ ରହିଥିବା ସଂଗୀତଟିର ଶବ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦିକୁ କେଉଁ ଝଅଟ ମଧ୍ୟ ପାଇଯାଏ। ରବୀନ୍ଦ୍ର-ସଂଗୀତରେ ପ୍ରାୟ ଧର୍ମତଃ ଲୟଭାଗଟି ହିଁ ସର୍ବମୁଖ୍ୟ, ଯାହାକି ଶବ୍ଦ, ତାଳ ଆଦିକୁ ଏକ ଏକ ଖାସ୍ ଆତ୍ମୀୟତାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ରଖିଥାଏ। ଏବଂ ସିଏ ଲେଖୁଥିବା ସଂଗୀତଟି ସମ୍ଭବତଃ ଲୟଟିର ପୂରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହିଥାଏ। ତତ୍ତ୍ୱମାନେ ହଟିଯାଆନ୍ତି,-ଏକ ସମର୍ପଣଭାବ ଦ୍ୱାରା ସବୁକିଛି ଭାରି ସହଜ ଲାଗେ।

ଏହି ସଂଗୀତଭାଗଟିରେ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ନମୁନାଗୁଡିକୁ ମୋଟେ କୌଣସି ଖାସ୍ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ବାଛି ଅଣା ଯାଇନାହିଁ। କ'ଣ ପାଇଁ ଏଗୁଡ଼ିକ ରହୁ ବୋଲି ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରିଛି ଏବଂ ସାଉଁଟି ଆଣିଛି। ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କର ଯେ ପସନ୍ଦ ହେବ, ତାହାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ। ତଥାପି ଅପସନ୍ଦ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛି। ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ଗୋଟିଏ ଭାଷାରୁ ଆଉଗୋଟିଏ ଭାଷାକୁ ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ। ସମ୍ଭବତଃ ଅଧିକ ସଂଗତି ସହିତ ଯଦି ଆଉକିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ, ତେବେ ପାଠକମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଠଉରାଇ ନେଇ ପାରିବେ।

୧

ହେ ସଂଗୀତ, ଜାଗୃତ ହୁଅ,
ଚିତ୍ତର ଅମ୍ବରକୁ ତରଙ୍ଗିତ କର-
ନିବିଡ଼ନନ୍ଦିତ ପ୍ରେମକମ୍ପିତ
ହୃଦୟକୁଞ୍ଜର ବିତାନରେ ।।
ମୁକ୍ତବନ୍ଧନ ତୁମର ସପ୍ତସୁର
ବିଶ୍ୱର ବିହାର କରୁ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶଶୀ ଏବଂ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କର ଲୋକରେ
ହର୍ଷର ପ୍ରଚାର କରୁ ।।
ତାନେ ତାନେ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ
ତୁମେ ନନ୍ଦନହାରଟିଏ ହିଁ ଗୁନ୍ଥ ଏବଂ,
ତାହାରି ବନ୍ଦନଗାନଦ୍ୱାରା
ଗଗନର ଅଙ୍ଗନଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦିଅ ।।

୨

ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବପଦଟିକୁ
        ତୁମେ ଏହି ବିଶ୍ୱତାନଟି ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛ,
ମୁଁ ସେଇଟିକୁ ହିଁ ମୋ' ନିଜ ଜୀବନର ଗାନରେ
ସମ୍ମିଳିତ କରି ରଖିବି ।।
ତୁମ ଗଗନର ବିମଳ ନୀଳଟିର ଅନୁରୂପ କରି
ମୁଁ ନିଜ ହୃଦୟରେ ସେହିଟିକୁ ହିଁ ରଞ୍ଜାଇ ରଖିବି,-
ସେହି ଶାନ୍ତିମୟୀ ଗଭୀର ବାଣୀଟିକୁ
ମୋ' ନିଜର ନୀରବ ପ୍ରାଣଟି ମଧ୍ୟରେ ।।
ନିଶୀଥର କୂଳରେ ଯେଉଁ ଗୀତଭାଷାଟିକୁ
ଉଷା ଆସି ବଜାଏ, ସେହି ଧ୍ୱନିଦ୍ୱାରା ହିଁ
ମୋ' ଚିତ୍ତରେ ନବୀନ ଆଶା ଜାଗି ଉଠୁଥିବ ।
ଠିକ୍ ଫୁଲପରି ଏକ ସହଜ ସୁରରେ
ମୋ'ର ପ୍ରଭାତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିବ,-
ମୋ'ର ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଯେପରି ସେହି ସୁରଟି ମଧ୍ୟରେ
ଆପଣାକୁ ବିଲୀନ କରିଦେବ ।।

୩

ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ଏହି ଗାନଦ୍ୱାରା ହିଁ
ମୋ'ର ଯେତେ ବନ୍ଧନ ସବୁ ତୁଟିଯାଉ-
ରୁଦ୍ଧବାଣୀର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କିଏ ଯେପରି
କ୍ରନ୍ଦନ କରି ଉଠିଲାଣି ।।
ଯେଉଁଠି, ବିଶ୍ୱକବିର ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ
ଭୁବନବୀଣାଟି ବାଜିବାରେ ଲାଗିଛି,
ତୁମ ଜୀବନଟି ମଧ୍ୟ ଏକ ସୁରଧାରା ରୂପେ
ସେହିଠାରେ ଯାଇ ଲୋଟି ପଡୁ !
ଛନ୍ଦଟି ହିଁ ଭାଙ୍ଗିଯାଉଛି ଏବଂ
ପ୍ରାଣରେ ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର କାରଣ ହେଉଛି,
ଅନ୍ତର ଓ ବାହାର ମଧ୍ୟରେ ମୋଟେ
ତାନରେ ତାନ ମିଳୁନାହିଁ ।
ସୁର ହରାଇ ବସିଥିବା ପ୍ରାଣ ହିଁ ବିଷମ ବାଧା-
ତାହା ହିଁ ସବୁ ବିଡମ୍ବନା ଓ ପ୍ରହେଳିକା-
ତେଣୁ, ରେ ଗାନଭୋଳା, ଗାନଟିକୁ ଫେରାଇ ନେ,
ତାହାରିଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆପଦସବୁ ଦୂର ହୁଅନ୍ତୁ ।।

୪

ଯେତେବେଳେ
ଏହି ଗୀତ ଭିତରଦେଇ ମୁଁ ଭୁବନଟିକୁ
ଦେଖିପାରେ, ସେତିକିବେଳେ ହିଁ
ତାକୁ ଚିହ୍ନେ, ତାକୁ ମୁଁ ଜାଣେ ।
ସେତେବେଳେ ତାହାରି ଆଲୋକର ଭାଷାରେ
ଆକାଶଟି ଭଲ ପାଇବାରେ ଭରିଯାଏ, ଏବଂ-
ତାଙ୍କରି ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧୂଳିକଣାରେ
ପରମ ବାଣୀ ଜାଗିଉଠେ ॥

ସିଏ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବାହାରକୁ ଛାଡି
        ମୋ'ର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଆସି ପ୍ରବେଶ କରେ,
ସେତିକିବେଳେ, ତାଙ୍କରି ଘାସଘାସରେ
ମୋ'ର ହୃଦୟ କମ୍ପି ଉଠୁଥାଏ ।
        ରୂପର ରେଖା ରସର ଧାରାରେ
        ଆପଣାର ସୀମାଟିକୁ
        କୁଆଡ଼େ ହରାଇ ଦେଇଥାଏ, ଏବଂ
ମୁଁ, ସେତିକିବେଳେ, ମୋ' ଭିତରେ ସମସ୍ତେ ହିଁ
ସୋଚ୍ଚାର ହୋଇ ଉଠିଥିବା ପରି ଦେଖି ପାରୁଥାଏ ॥

୪

ତୁମ ସୁରର ଧାରାଟି
ଯେଉଁଠାରେ ଝରିବାରେ ଲାଗିଛି , ତାହାରି
ଗୋଟିଏ କେଉଁଠାରେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ
ଥାନଟିଏ ଦେବ ତ ?
ମୁଁ ନିଜ କାନରେ ସେହି ଧ୍ୱନିକୁ ଶୁଣିବି ,
ସେଇଟିକୁ ନିଜ ପ୍ରାଣରେ ଭରିନେବି ଏବଂ
ସେହି ଧ୍ୱନିରେ ହିଁ ବାରମ୍ବାର
ମୋ ' ଚିତ୍ତବୀଣାର ତାରମାନଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ପାରିବି ।।
ତୁମର ସେହି ସୁରଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ମୋ 'ର
ନୀରବ ସମୟମାନ ଫୁଲ ଭିତରେ ମଧୁ ଭରି ଉଠୁଥିବା ପରି
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସୁଥିବ । ଏବଂ ,
ଦିନଟି ପରେ ରାତି ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସୁଥିବା
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ , ମୋ ' ହୃଦୟରେ
ଧାଡ଼ୀ ଧାଡ଼ୀ ହୋଇ
ଗାନର ତାରାମାନେ ଫୁଟି ଉଠିବେ ।।

୬

ତୁମେ କେଉଁ ପ୍ରକାରେ ଯେ ଗୀତ ଗାଇବାରେ ଲାଗିଥାଅ
ହେ ଗୁଣୀ,
ମୁଁ କେବଳ ଆବାକ୍ ହୋଇ ହିଁ ଶୁଣୁଥାଏ ।।

ସୁରର ଆଲୋକ ଭୁବନଯାକ ଛାଇ ଯାଇଥାଏ,
ସୁରର ହାୱାଟା ଗଗନ ଭରି ବହୁଥାଏ,
ସେହି ବ୍ୟାକୁଳ ବେଗରେ ପାଷାଣମାନେ
ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ସୁରର ସୁରଧୂନି
ବହି ଯାଉଥାଏ ।

ମୁଁ ଭାବେ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସୁରରେ ହୁଏତ
କଛି ଗାଆନ୍ତି କି ! - କିନ୍ତୁ କଣ୍ଠଭିତରେ
ସୁରଟିଏ ଖୋଜି ପାଏନାହିଁ । -

କ'ଣ କହିବାକୁ ଚାହେ - କହି ପାରେନାହିଁ -
ହାରିଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରାଣ କ୍ରନ୍ଦନ କରିଉଠେ,
ମୋ'ର ଏହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସୁରର ଏହି ଜାଲଟିକୁ
ବିସ୍ତାରି ବୁଣିରଖି ତୁମେ ମୋତେ ପ୍ରକୃତରେ
କେଉଁ ଫାନ୍ଦରେ ପକାଇ ରଖିଛ କହ ତ !

୬

ବିପୁଳ ତରଙ୍ଗରେ-
ଏହି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଗନଟିକୁ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରି
ଅତୀତ ଏବଂ ଅନାଗତକୁ ମଗନ କରି-
ଆଲୋକରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଜୀବନରେ ଚଞ୍ଚଳ
ଏହି ଆନନ୍ଦର ତରଙ୍ଗଟି ॥

ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ତ ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା ଓ ଦିନକର
ଦୋଳାୟମାନ ରହିଛନ୍ତି,
ଚେତନାର ଧାରାଟି ଚମକି କମ୍ପିଉଠୁଛି,
ଆକୁଳ ଏବଂ ଚଞ୍ଚଳ ଏହି ସଂସାରଟା ମଧ୍ୟ ନାଚୁଛି ଏବଂ
ହୃଦୟରୂପୀ ବିହଙ୍ଗଟି କୁହରି ଉଠୁଛି ॥

୮

ଜୟ ତବ ବିଚିତ୍ର ଆନନ୍ଦ, ହେ କବି,
        ଜୟ ତୁମର କରୁଣା ।
ଜୟ ତବ ଭୀଷଣ ସର୍ବ-କଳୁଷନାଶନ ରୁଦ୍ରତା ।
ଜୟ ଅମୃତ ତବ ଜୟ ମୃତ୍ୟୁ ତବ,
        ଜୟ ଶୋକ ତବ, ଜୟ ସାନ୍ତ୍ୱନା ॥

ଜୟ ପୂର୍ଣ୍ଣଜାଗ୍ରତ ଜ୍ୟୋତି ତବ,
ଜୟ ତିମିରନିବିଡ଼ ନିଶିଥିନୀ ଭୟଦାୟିନୀ ।
    ଜୟ ପ୍ରେମମଧୁମୟ ମିଳନ ତବ,
        ଜୟ ଅସହ ବିଚ୍ଛେଦବେଦନା ॥

୯

ସକଳକଳୁଷତାମସହର, ଜୟ ହେଉ ତବ ଜୟ-
ଅମୃତବାରି ସିଞ୍ଚନ କର ନିଖିଳଭୁବନମୟ-
ମହାଶାନ୍ତି, ମହାକ୍ଷେମ, ମହାପୁଣ୍ୟ, ମହାପ୍ରେମ ।।
ଜ୍ଞାନସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ-ଭାତି ଧ୍ୱଂସ କରୁ ଯେ ତିମିରରାତି-
ଦୁଃସହ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଘାତି ଅପଗତ କର ଭୟ ।।
ମୋହମଳିନ ଅତି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ-ଶଙ୍କିତ-ଚିତ ପାନ୍ଥ
ଜଟିଳ-ଗହନ-ପଥସଙ୍କଟ-ସଂଶୟ-ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ।
କରୁଣାମୟ ମାଗେ ଶରଣ-ଦୁର୍ଗତିଭୟ କର ହେ ହରଣ,
ଦିଅ ଦୁଃଖବନ୍ଧତରଣ ମୁକ୍ତିର ପରିଚୟ ।।

୧୦

ଜୟ ଜୟ ପରମା ନିଷ୍କୃତି ହେ, ନମି ନମି ।
ଜୟ ଜୟ ପରମା ନିବୃତ୍ତି ହେ, ନମି ନମି ।।
ନମି ନମି ତୁମକୁ ହେ ଅକସ୍ମାତ୍,
ଗ୍ରନ୍ଥିଚ୍ଛେଦନ ଖରସଂଘାତ-
ଲୁପ୍ତି, ସୁପ୍ତି, ବିସ୍ମୃତି ହେ, ନମି ନମି ।।
ଅଶ୍ରୁଶ୍ରାବଣ ପ୍ଲାବନ ହେ ନମି ନମି ।
ପାପକ୍ଷାଳନ ପାବନ ହେ, ନମି ନମି ।
ସବୁ ଭୟ ଭ୍ରମ ଭାବନାର
ଚରମା ଆବୃତି ହେ, ନମି ନମି ।।

୧୧

ଶେଷ କେଉଁଠିହେଲେ ନାହିଁ,
ତେଣୁ କିଏ ଅଛି, ଯିଏକି ଶେଷ କଥାଟିକୁ
କହିଦେବ ?
ଯିଏ ଆଘାତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା,
ତାହା ନିଆଁ ହୋଇ ଜଳିଉଠିବ ।।
ମେଘର ପର୍ଯ୍ୟାୟଟି ସାଙ୍ଗ ହେଲେ
ମେଘ ବରଷିବାର ପାଳି ଆସି ପହଞ୍ଚିବ,
ବରଫ ଜମିବା ସରିବା ପରେ ତାହା
ନଦୀ ହୋଇ ବହିଯିବ ।।
ଯାହାକିଛି ଚାଲି ଯାଉଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଏ,
ସେସବୁ କେବଳ ଆଖିକୁ ହିଁ
ସେହିପରି ଦିଶେ,
ଅନ୍ଧକାରର ଦୁଆରକୁ ପାରି ହୋଇ,
ସବୁକିଛି ଆଲୋକ ମଧ୍ୟକୁ ହିଁ
ଚାଲି ଯାଉଥାଏ
ପୁରାତନର ହୃଦୟ ଫଟାଇ
ନୂତନ ଆପେ ହିଁ ଫୁଟି ଉଠିବ,
ଜୀବନରେ ଫୁଲ ଫୁଟିବା ସମ୍ଭବ ହେଲେ
ମରଣରେ ଫଳ ଫଳିବ ।।

୧୨

ଦୁଃଖ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ରହିଛି ବୋଲି
ଏକ ଦାରୁଣ ଦହନ ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ ।
ତଥାପି ଶାନ୍ତି ରହିଥାଏ, ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଥାଏ,
ଅନନ୍ତ ହିଁ ଜାଗ୍ରତ ରହିଥାନ୍ତି ॥
ତଥାପି ପ୍ରାଣର ନିତ୍ୟଧାରାଟିଏ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥାଏ,
ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ତାରା ସମସ୍ତେ ହସୁଥାନ୍ତି
ବସନ୍ତର ଆଗମନ ହୁଏ ନିକୁଞ୍ଜକୁ
ବହୁ-ବିଚିତ୍ର ରାଗରେ ॥
ତରଙ୍ଗ ଚାଲିଯାଏ, ତରଙ୍ଗ ପୁନର୍ବାର ଉଠେ,
କୁସୁମ ଝରିପଡ଼େ, ପୁଂନର୍ବାର ଫୁଟେ ।
ତେଣୁ, କ୍ଷୟ୍ ନାହିଁ, ଶେଷ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ,
ଲେଶମାତ୍ର ଦୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ-
ଏବଂ, ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ପାଦତଳେ ମୋ'ର ମନ
ଥାନଟିଏ ମାଗୁଥାଏ ॥

୧୩

ମୋ'ର ଏ ମୁକ୍ତି-ଆଲୋକେ ଆଲୋକେ
ଏହି ଆକାଶରେ,
ଏହି ଧୂଳିରେ, ଘାସ ଭିତରେ, ସର୍ବତ୍ର ॥
ଦେହ ଏବଂ ମନର ଗାରଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି
ମୁଁ ଆପଣାକୁ କେତେ କୁଆଡେ
ହରାଇ ଦିଏ ଯେତେବେଳେ,
ସେତେବେଳେ ମୋ'ର ସେହି ମୁକ୍ତି
ସଂଗୀତର ସୁରରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଲୋକରେ
ଭାସି ବୁଲୁଥାଏ ॥

ସବୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ମନମଧ୍ୟରେ ମୋ'ର ମୁକ୍ତି,
ଦୁଃଖ ଏବଂ ବିପଦକୁ ତୁଚ୍ଛ କରିବାର
ସେହି କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ
ମୋ'ର ମୁକ୍ତି ।

ବିଶ୍ୱବିଧାତାଙ୍କର ଏହି ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ
ଆତ୍ମହୋମର ବହ୍ନିଜ୍ୱାଳାରେ ମୁଁ ଯେପରି
ସେହି ମୁକ୍ତିର ଆଶାରେ
ମୋ ନିଜ ଜୀବନର ଆହୂତିଟିକୁ
ନିଶ୍ଚୟ ଦେଇପାରିବି !

୧୪

ପ୍ରଭୁ ମୋହର ପ୍ରିୟ ଯେ ମୋ'ର
ପରମ ଧନ ହେ ।
ଚିର ପଥର ସଙ୍ଗୀ ତ ମୋ'ର
ଚିରଜୀବନ ହେ ॥
ତୃପ୍ତି ମୋହର, ଅତୃପ୍ତି ମୋର,
ମୁକ୍ତି ମୋହର, ବନ୍ଧନଡ଼ୋର,
ଦୁଃଖସୁଖର ଚରମ ମୋହର
ଜୀବନ ମରଣ ହେ ॥
ମୋ'ର ଜୀବନର ସକଳ ଗତିରେ ପରମ ଗତି ହେ,
ନିତ୍ୟ ପ୍ରେମର ଧାମରେ ମୋ'ର ପରମ ପତି ହେ ।
ସକଳଙ୍କର, ଆଗୋ ମୋହର,
ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ଯେ ଚିତ୍ତେ ବିହର-
ଅନ୍ତର୍ବିହୀନ ଲୀଳା ତୁମର
ନୂତନ ନୂତନ ହେ ॥

❀

୪୩୮

୧୪

ଆହେ ଜୀବନବଲ୍ଲଭ, ଆହେ ସାଧନଦୁର୍ଲଭ,
ମର୍ମର କଥା ଅନ୍ତରବ୍ୟଥା କିଛି ମୁଁ କହିବିନାହିଁ-
ଖାଲି ସମର୍ପି ଦେଲି ଜୀବନ ମନ
ତୁମ ଚରଣେ, ବୁଝିନେବ ଯାହା ହିଁ।
ମୁଁ କିଛି କହିବି ତ ନାହିଁ ॥
ଏହି ସଂସାରପଥସଙ୍କଟ ଅତି କଣ୍ଟକମୟ ହେ।
ନୀରବେ ଯିବି ହୃଦୟେ ବହି
ପ୍ରେମମୂରତି ତବ।
ଆଉ, କିଛି ମୁଁ କହିବିନାହିଁ ॥
ସୁଖଦୁଃଖ ସବୁ ତୁଚ୍ଛ କଲି ମୁଁ
ପ୍ରିୟ-ଅପ୍ରିୟ ଯେତେ,
ଯାହା ଦେବ ତୁମେ
ନିଜହାତେ ମୋତେ
ବହିନେବି ମୋ'ର ମାଥେ।
ଆଉ, କିଛି ତ କହିବିନାହିଁ ॥
ଅପରାଧ ଯଦି କରିଥାଏ କଛି ଯଦି କ୍ଷମା ଦେବନାହିଁ
ପରାଣପ୍ରିୟ ହେ, ସେଥିଲାଗି ଦେବ ବେଦନା ନବ ନବ।
ସେତିକିରୁ ବେଶୀ କିଛି ଯେ କହିବି ନାହିଁ ॥
ଦୂରକୁ କଦାପି ଫିଙ୍ଗିଦେବ ନାହିଁ,
ପଦପ୍ରାନ୍ତେ ଡାକିନେବ-
ତୁମଛଡ଼ା ମୋ'ର କେହି ନାହିଁ ଭବେ ମୃତ୍ୟୁ-ଅନ୍ଧାରମୟ।
ଆଉ ତ ମୁଁ କିଛି କହି ଯେ ପାରିବିନାହିଁ ॥

(୧୬)

କ୍ଷତ ଯେତେ କ୍ଷତି ଯେତେ
ଖାଲି ମିଛରୁ ହିଁ ଅଧିକ ମିଛକୁ,
ନିମେଷକର ତୃଣାଙ୍କୁର-
କେବଳ ପଛରେ ପଡ଼ି ରହିଥିବ ॥
କ'ଣ ହେଲାନାହିଁ, ତୁ କ'ଣ ପାଇଲୁନାହିଁ,
ତୋ' କରଜକୁ କିଏ ସୁଝି ନପାରିଲା
ସବୁ ହିଁ ମରୀଚିକା,-
ସେଇ ପଛରେ ମିଳାଇଯିବ ॥
ଆପଣାର ଆଖିରେ-
ଏହି ଯେଉଁ ଅପରୂପ ଛବିକୁ ତୁ ଦେଖିଲୁ-
ଅରୁଣ ଗଗନତଳେ ସେହି ପ୍ରଭାତ-ରବିଙ୍କର
ଛବିକୁ-
ସେଇଟି ହିଁ ପରମ ଦାନ ଏବଂ
ପ୍ରାଣକୁ ସଫଳ କଲା,-
ଚାହିଁ ଦେଖ-
ସେହି ଯେଉଁ ସତ୍ୟର ଆନନ୍ଦରୂପଟି-
ଚାହିଁ ଦେଖ, ସେଇଟିର ହିଁ ଉଦୟ ହେଉଛି ॥

(୧୬)

ସୀମା ଭିତରେ ତୁମେ ହେ ଅସୀମ,
ତୁମେ ଆପଣାର ସୁରଟିକୁ ହିଁ ବଜାଉଛ-
ସେଇଥିପାଇଁ ତ-
ମୋ' ଭିତରେ ତୁମର ସେହି ପ୍ରକାଶଟି
ପ୍ରକୃତରେ ଏତେ ଅଧିକ ମଧୁର ।।
କେତେ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଓ କେତେ ଗନ୍ଧରେ
କେତେ ଗାନରେ ଓ କେତେ ଛନ୍ଦରେ,
ହେ ଅରୂପ,
ତୁମରି ରୂପର ଲୀଳାରେ
ମୋ' ହୃଦୟର ପୁରଟି ଏପରି ଜାଗି ଉଠି ପାରୁଛି ।
ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ତୁମ ଶୋଭାଟି-
ଏପରି ସୁମଧୁର ହୋଇଛି ।।
ତୁମର ଓ ମୋ'ର ମିଳନ ହେଲେ
ଏହି ସବୁକିଛି ହିଁ ଖୋଲିଯାଏ,
ଏବଂ ସେତେବେଳେ-
ଢେଉ ପରେ ଢେଉ ଖେଳାଇ
ବିଶ୍ୱସାଗର ଦୋଳାୟିତ ହୋଇଉଠେ
ତୁମ ଆଲୋକରେ ତ ଛାୟା ବୋଲି
କିଛି ନଥାଏ ଏବଂ
ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ତାହା କାୟା ପାଇଯାଏ,
ଏବଂ ମୋ'ର ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ସୁନ୍ଦରବିଧୁର ହୋଇଉଠେ ।
ମୋ' ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ଶୋଭାଟି
ସେଇଥିପାଇଁ ତ
ଏପରି ସୁମଧୁର ହୁଏ ।।

୧୮

ହଁ, ସେଇଥିରେ ହିଁ ତୁମର ମୋ'ଠାରେ ଏହି ଆନନ୍ଦ,
ଏବଂ ସେଇଥିଲାଗି ତୁମେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛ-
ମୋ' ବ୍ୟତୀତ, ହେ ତ୍ରିଭୁବନର ଈଶ୍ୱର,
ତୁମର ପ୍ରେମ ତ ମିଛ ହିଁ ହୋଇଥାଆନ୍ତା ।।

ମୋତେ ନେଇ ତୁମେ ଏହି ମେଳାଟିକୁ ମେଲାଇ ଦେଇଛ
ଏବଂ, ମୋ' ବକ୍ଷରେ,
ରସର ଏହି ଖେଳ ଲାଗିରହିଛି,
ମୋ' ଜୀବନରେ ଏହି ବିଚିତ୍ର ରୂପମାନ ଧାରଣ କରି
ତୁମର ଇଚ୍ଛାଟି ତରଙ୍ଗିତ ହୋଇ ପାରୁଛି ।।
ସେହି କାରଣରୁ,
ତୁମେ ରାଜାଙ୍କ ରାଜା ହୋଇ
ତଥାପି ମୋ'ର ଏହି ହୃଦୟଟି ନିମନ୍ତେ
ମନୋହର କେତେ କେତେ ବେଶରେ ବୁଲୁଛ ଏବଂ
ହେ ପ୍ରଭୁ, ନିତ୍ୟଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ରହିଛ ।
ସେଇଥିପାଇଁ ତ, ତୁମର ପ୍ରେମ
ଭକ୍ତପ୍ରାଣର ପ୍ରେମଟି ମଧ୍ୟକୁ
ଯେଉଁଠାରେ ନତ ହୋଇ ଆସିଲା,
ତୁମରି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଏକ ଯୁଗଳସମ୍ମିଳନରେ ହିଁ,
ସେଠାରେ- ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ରହିଛି ।।

୧୯

ହେ ଦେବତା ମୋ'ର,
ମୋ'ର ଏହି ଦେହ ଓ ପ୍ରାଣକୁ ଭରି ରଖି
ତୁମେ କେଉଁ ଅମୃତକୁ ପାନ କରିବାକୁ
ଇଚ୍ଛା କରୁଛ ?
ତୁମରି ବିଶ୍ୱଛବିଟି ମୋ'ର ନୟନ ଭିତରେ
ଦେଖି ନେବ ବୋଲି, ହେ କବି,
ତୁମର ଏହି ଇଚ୍ଛାଟି,
ମୋ'ର ମୁଗ୍ଧ ଶ୍ରବଣ ଭିତରେ ନୀରବ ରହି,
ତୁମେ ନିଜ ଗାନଟିକୁ ହିଁ ଶୁଣିବାର ଇଚ୍ଛା ରଖିଛ ।।
ମୋ'ର ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ତୁମରି ସୃଷ୍ଟିଟି
ତୁମ ବିଚିତ୍ର ବାଣୀଟିକୁ
ରଚିବାରେ ଲାଗିଛି ।।
ଏବଂ, ହେ ପ୍ରଭୁ, ତାହାରି ସହିତ,
ତୁମର ପ୍ରୀତିଟି ମିଶି-
ମୋ'ର ଏହି ଗୀତିଗୁଡ଼ିକୁ
ଜାଗରିତ କରି ଆଣୁଛି-
ତୁମେ ନିଜକୁ ପୁଣି କି ମଧୁରିମାରେ ହିଁ
ଦେଖିପାରୁଛ, ମୋ' ମଧ୍ୟରେ
ଆପଣାକୁ ହିଁ ଦାନ କରିଦେଇ ।।

୨୦

ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କର
ଅନ୍ତରତର ହେ-
ନିର୍ମଳ କର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କର
ସୁନ୍ଦର କର ହେ ॥
ଜାଗ୍ରତ କର, ଉଦ୍ୟତ କର,
ନିର୍ଭୟ କର ହେ ।
ମଙ୍ଗଳ କର ନିରଳସ
ନିଃସଂଶୟ କର ହେ ॥

ଯୁକ୍ତ କର ହେ ସବୁରି ସଙ୍ଗେ
ସକଳ ବନ୍ଧନରୁ ମୋତେ ମୁକ୍ତ କର ।
ତୁମରି ଶାନ୍ତ ଛନ୍ଦଟିକୁ ମୋ'ର ସକଳ କର୍ମରେ
ସଞ୍ଚାରିତ କରି ରଖ ।
ତୁମ ଚରଣପଦ୍ମରେ ମୋ' ଚିତ୍ତକୁ
ନିଷ୍ପନ୍ଦିତ କର ।
ନନ୍ଦିତ କର, ନନ୍ଦିତ କର, ନନ୍ଦିତ କର ହେ ॥

୨୧

ପ୍ରାଣକୁ ଭରି ଦେଇ ତୃଷାକୁ ହରଣ କରି
ମୋତେ ଆହୁରି ପ୍ରାଣ ଦିଅ,
ଆହୁରି ଆହୁରି ପ୍ରାଣ ଦିଅ।
ଏହି ଭୁବନରେ, ତୁମରି ଏହି ଭବନରେ
ମୋତେ ଆହୁରି ସ୍ଥାନ ଦିଅ,
ଆହୁରି ଆହୁରି ସ୍ଥାନ ଦିଅ।
ଆହୁରି ଆହୁରି ଆଲୋକକୁ
ହେ ପ୍ରଭୁ, ଏହି ନୟନରେ ଆଣି ଢାଳିଦିଅ
ବଂଶୀର ସୁରରେ, ସ୍ୱର ପରେ ସ୍ୱରର ପ୍ରବାହରେ
ତୁମେ ଆହୁରି ଓ ଆହୁରି ତାନ ଆଣି ଭରିଦିଅ।।
ଆହୁରି ଓ ଆହୁରି ବେଦନା,
ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ ଆହୁରି ଆହୁରି
ଚେତନା ଆଣି ଦିଅ ।।
ଦ୍ୱାର ଭାଙ୍ଗିଦିଅ, ବାଧାର ଅପସାରଣ କର,
ମୋତେ ତ୍ରାଣ କରିନିଅ, ତ୍ରାଣ କର।
ଆହୁରି ପ୍ରେମର, ଆହୁରି ଆହୁରି ପ୍ରେମରେ
ମୋ'ର 'ମୁଁ'ଟା ତଳକୁ ଯାଇ ବୁଡିଯାଉ।
ଏବଂ, ତୁମରି ସେହି ସୁଧାର ଧାରାଟି ଦ୍ୱାରା
ତୁମେ ନିଜକୁ ଆହୁରି, ଆହୁରି ଓ ଆହୁରି
ଦାନ କରିଦିଅ।।

୨୨

ଭୁବନେଶ୍ୱର ହେ,
ସକଳ ବନ୍ଧନକୁ ମୋଚ଼ନ କର-ମୋ'ର ସକଳ ବନ୍ଧନକୁ ।।
ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ'ର ଭୟ୍‌କୁ ମୋଚ଼ନ କର,
ସକଳ ଦୈନ୍ୟକୁ ଲୋପ କରିଦିଅ,
ମୋ'ର ଏହି ନିତ୍ୟ ଚ଼କିତ ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତକୁ
ନିଃସଂଶୟ୍ କର ।।
ଏହି ଘୋର ତିମିରପୂର୍ଣ୍ଣ ରାତ୍ରିଟି
ଏବଂ ମୁଁ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ଯାତ୍ରୀ,
ମୋ'ର ସମ୍ମୁଖରେ, ତୁମର ଦୀପ୍ତ ଦୀପଟିକୁ
ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଧର ।।
ହେ ଭୁବନେଶ୍ୱର,
ମୋ'ର ସକଳ ଜଡ଼ବିଷାଦରୁ
ମୋତେ ମୁକ୍ତ କର ।
ହେ ପ୍ରଭୁ,
ତୁମର ସେହି ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖଟି
ମୋ'ର ସକଳ ଦୁଃଖକୁ
ସୁଖରେ ପରିଣତ କରିଦେଉ,
ମୋ'ର ଏହି ଧୂଳିରେ ପତିତ ଦୁର୍ବଳ ଚିତ୍ତକୁ
ତୁମେ ଜାଗରୂକ କର ।
ଏହି ଘୋର ତିମିରପୂର୍ଣ୍ଣ ରାତ୍ରିଟି
ଏବଂ ମୁଁ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ଯାତ୍ରୀ,
ମୋ' ଆଗରେ ତୁମର ଦୀପ୍ତ ଦୀପଟିକୁ
ତୁମେ ତୋଳି ରଖିଥାଅ ।।

ହେ ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଯେତେ ସ୍ୱାର୍ଥପାଶ-ସବୁ ତୁମେ ମୋଚନ କର।
ହେ ପ୍ରଭୁ, ଏହି ପ୍ରାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରସ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିଁ ବିକଳ,-ତୁମେ ମୋତେ
ପ୍ରେମର ସଲିଳ ପ୍ରଦାନ କର,
କ୍ଷତିଦ୍ୱାରା ପୀଡିତ ମୋ'ର ଏହି ଶଙ୍କିତ ଚିତ୍ତକୁ
ତୁମେ ସମ୍ପଦବାନ କର।
ଏହି ରାତ୍ରି ଗାଢ ତିମିରରେ ହିଁ ଭର୍ତ୍ତି ଏବଂ
ମୁଁ ଜଣେ ଅନ୍ଧ ଯାତ୍ରୀ,
ତୁମେ ମୋ' ସମ୍ମୁଖରେ
ତୁମର ସେହି ଦୀପ୍ତ ଦୀପଟିକୁ,
ହେ ପ୍ରଭୁ,
ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଧରି ରଖିଥାଅ॥

୨୩

ଅଗ୍ନିର ସେହି ସ୍ପର୍ଶମଣିଟିକୁ ଆଣି
ଛୁଆଁଇଦିଅ,
ସେହି ଦହନଟିକୁ ଦେଇ ଏହି ଜୀବନକୁ
ପୁଣ୍ୟ କରିଦିଅ ।।
ମୋ'ର ଏହି ଦେହଟିକୁ
ଉତ୍ତୋଳିତ କରିନିଅ, ଏବଂ
ତୁମର ସେହି ଦେବାଳୟରେ ପ୍ରଦୀପ କରି
ଜାଳିଦିଅ-
ସେହି ଆଲୋକର ଶିଖାଟି, ଦିନ ଓ ରାତ୍ରି,
ସଙ୍ଗୀତ ହୋଇ ହିଁ ଜଳୁଥାଉ ।।
ତୁମରି ସ୍ପର୍ଶଟି ହିଁ,
ଅନ୍ଧାରର ଗାତ୍ରଟିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି
ସାରା ରାତି ନୂଆ ନୂଆ ତାରାମାନଙ୍କୁ
ଫୁଟାଇବାରେ ଲାଗିଥାଉ ।
ନୟନର ଦୃଷ୍ଟି ଉପରେ କଳା ବୋଲି ଯାହାକିଛି
ପୋଛି ହିଁ ହୋଇଯିବ,
ଯେଉଁଠି ଯାଇ ପଡ଼ିବ, କେବଳ ଆଲୋକ ହିଁ
ଦେଖିବ - ଏବଂ,
ମୋ'ର ଯାହାକିଛି ବ୍ୟଥା-
କେବଳ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆଡ଼କୁ ହିଁ
ଜଳି ଉଠିବ ।।

୨୪

ନିତି ତୁମର ଏହି ଫୁଲମାନଙ୍କର ବନରେ
ଯେଉଁସବୁ ଫୁଲ ଫୁଟୁଛି,
ସେଗୁଡ଼ିକର ମଧୁକୁ ମୋ' ମନର ମଧୁପଟିକୁ
ତୁମେ କ'ଣ ପାଇଁ ଚଖାଅନାହିଁ ?
ତୁମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ନିତି ଯେଉଁ
ସଭାମାନ ବସୁଛି,
ତୁମେ କ'ଣ ପାଇଁ ତୁମର ଏହି ଭୃତ୍ୟକୁ
ଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଦିଅନାହିଁ !!
ଚରଣର ଚୁମ୍ବନ ମାତ୍ରକେ ସେଠାରେ ଯେଉଁ
ବିଶ୍ୱକମଳଟି ଫୁଟିଉଠେ - ଏବଂ,
ସେହି କମଳଟି ଯେପରି ଉନ୍ମନା ହୋଇ
ମୁହଁଟିକୁ ଟେକି -
ତୁମରି ମୁହଁଟି ଆଡ଼େ ହିଁ
ଅନାଇ ରହିଥାଏ,-
ଠିକ୍ ସେହିପରି, ସେହିପରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ
ମୋ' ଚିତ୍ତକମଳଟିକୁ ମଧ୍ୟ କ'ଣ ପାଇଁ
ତୁମରି ଆଡ଼େ ହିଁ,
ଅନୁକ୍ଷଣ, ଚାହିଁ ରହିବା ନିମନ୍ତେ
ଛାଡ଼ି ଦିଅନାହିଁ ?
ଏହି ଆକାଶରେ ରବି, ତାରା ଓ ଇନ୍ଦୁ
ସମସ୍ତେ ଧାଇଁବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି,
ତୁମର ନଦୀମାନେ ମଧ୍ୟ
ବିରାମହୀନ ଭାବରେ
ଏକ ସିନ୍ଧୁ ଅଭିମୁଖରେ ହିଁ

ଧାବମାନ ରହିଥାନ୍ତି, ଏବଂ
ଠିକ୍ ସେହିପରି,
ଏକ ସୁଧାସାଗରର ସନ୍ଧାନରେ ମୋ'
ଜୀବନଧାରାଟିକୁ ମଧ୍ୟ
        ଅବିରାମ ଭାବରେ
        ଧାବମାନ କରାଇ ନିଅନାହିଁ ?
ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର କଣ୍ଠରେ ତ
        କେତେ ସ୍ୱତଃସ୍ଫୂର୍ତ୍ତ ଭାବରେ
କେତେ ଆନନ୍ଦକୁ ଜାଗୃତ କରିଆଣ,
ତୁମେ ଫୁଲଗୁଡ଼ିକରେ
                ସୁଗନ୍ଧ ଆଣି ଭରି ଦେଉଥାଅ,
        ଠିକ୍ ସେହିପରି ମୋ' ହୃଦୟରୂପୀ
        ଭିକ୍ଷୁଟିକୁ ମଧ୍ୟ ତୁମରି ଦୁଆରୁ
        ନିତ୍ୟପ୍ରସାଦଟିକୁ ପାଇବାଲାଗି
                        କାହିଁକି ଛାଡ଼ି ନଦିଅ ॥

୨୪

ମୋ ପ୍ରାଣକୁ,
ତୁମେ ନବ ନବ ରୂପରେ ହିଁ ଆସ,
ଗନ୍ଧରେ ଆସ, ବର୍ଣ୍ଣରେ ଆସ,
ଏହି ଯାବତୀୟ ଗାନରେ ମଧ୍ୟ ।।
ମୋ' ଅଙ୍ଗରେ, ପୁଲକମୟ
ପରଶ ଦେଇ ଆସ,
ମୋ'ର ଚିତ୍ତରେ ସୁଧାମୟ ହରଷରେ ମଧ୍ୟ,
ମୋ' ମୁଗ୍ଧ ଏବଂ ମୁଦିତ ଏହି
ବେନି ନୟନରେ ମଧ୍ୟ ଆସ ।।
ହେ ନିର୍ମଳ, ହେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ହେ କାନ୍ତ
ସୁନ୍ଦର, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏବଂ ପ୍ରଶାନ୍ତ -
ବିଚିତ୍ର ବହୁ ବିଧାନରେ ତୁମେ ଆସ ।।
ଦୁଃଖରେ ଆସ, ସୁଖରେ ଆସ-
ମୋ'ର ମର୍ମ ମଧ୍ୟକୁ,
ନିତିଦିନର ସକଳ କର୍ମରେ,
ଏବଂ,
ସକଳ କର୍ମର ଅବସାନରେ ମଧ୍ୟ ଆସ ।

୨୭

ଭୟରୁ ତୁମର ଅଭୟ ମଧ୍ୟକୁ
ମୋତେ ନୂତନ ଜନ୍ମ ପ୍ରଦାନ କର ।।
ଦୀନତା ମଧ୍ୟରୁ ଅକ୍ଷୟ ଧନକୁ,
ସଂଶୟରୁ ସତ୍ୟର ସଦନକୁ,
ଜଡ଼ତା ମଧ୍ୟରୁ ନବୀନ ଜୀବନକୁ
ମୋତେ ନୂତନ ଜନ୍ମ ପ୍ରଦାନ କର ।।
ମୋ' ନିଜ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟରୁ, ହେ ପ୍ରଭୁ,
କେବଳ ତୁମରି ଇଚ୍ଛାକୁ,
ମୋ'ର ଏହି ସ୍ୱାର୍ଥଭିତରୁ
ତୁମ ମଙ୍ଗଳ ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ,
ଅନେକରୁ ଏକର ଡ଼ୋରକୁ
ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖରୁ ଶାନ୍ତିର କ୍ରୋଡ଼କୁ-
ମୋ ଭିତରୁ, ହେ ନାଥ,
ତୁମରି ମଧ୍ୟକୁ,
ମୋତେ ନୂତନ ଜନ୍ମ ପ୍ରଦାନ କର ।।

୨୭

ଯଦି ଦୁଃଖ ନପାଇବୁ, ତେବେ,
ତୋ'ର ଦୁଃଖ ପୁଣି କେବେ ଦୂରୀଭୂତ ହେବ ?
ତେଣୁ, ବିଷକୁ ବିଷର ଦାହ ଦେଇ
ଦହନ କରିହିଁ ମାରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।।
ତୁ ତେଣୁ ନିଆଁଟାକୁ ଜଳିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେ',
ସେଇଟିକୁ ଆଦୌ ଭୟ କରନା,
ସେଇଟି ତ ଜଳିବ, ଜଳି ଜଳି ପାଉଁଶ ହୋଇଯିବ
ଓ ଏହିପରି ନିଭିଯିବ ଯେତେବେଳେ,
ତା'ପରେ ଆଉ କେବେ ହେଲେ ହିଁ ଜଳିବନାହିଁ ।।

ଦୁଃଖକୁ ଏଡିଦେଇ ଆଦୌ ପଳାଇ ଯିବୁନାହିଁ,
ତା' ପାଖରେ ଧରା ଦେବାକୁ ଆଦୌ କାତର
ହେବୁନାହିଁ ।
ଏହି ଦୀର୍ଘ ଓ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ପଥରେ
ତୁ ଦଉଡି ଦଉଡ଼ି ସିନା
ନିଜର ଦୁଃଖଟାକୁ ଦୀର୍ଘ ହିଁ କରିବାରେ ଲାଗିଛୁ ।
ତେଣୁ, ମରି ମରି ମରଣଟାକୁ
ତୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଶେଷ ହିଁ କରିଦେବୁ,
ଏବଂ ତା'ପରେ,
ସେହି ଅସଲ ଜୀବନଟି ଆସିବ ଏବଂ
ନିଜର ଆସନଟିକୁ ଆପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବ ।।

୨୮

ତୁମେ ମୋତେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କର ବୋଲି
ମୁଁ ଆଦୌ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁନାହିଁ.
ମୁଁ ଯେପରି ବିପଦକୁ କେବେହେଲେ ଭୟ ନକରେ ॥
ଦୁଃଖରେ, ତାପରେ, ଚିତ୍ତ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସମୟରେ
ମୋତେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନଦେବ ନାହିଁ ପଛକେ,
ଦୁଃଖକୁ ମୁଁ ଆପେ ଯେପରି ଜୟ କରିପାରେ ।
ଯଦି ସହାୟ ବୋଲି କିଛି ନଥିବ,
ମୋ ନିଜ ବଳଟା ଯେପରି ତଥାପି ତୁଟି ନଯାଏ;
ଯଦି ସଂସାରରେ ଖାଲି କ୍ଷତି ହିଁ ଘଟେ
ଯଦି ବଞ୍ଚନା ପରେ ବଞ୍ଚନା ହିଁ ଭୋଗିବାକୁ ହେଉଥାଏ,
ତେବେ ନିଜର ଏହି ମନଟା ଭିତରେ ମୁଁ
କଦାପି ହାରି ଯିବିନାହିଁ ଟି !!
ତୁମେ ମୋତେ ତ୍ରାଣ କରାଇ ନେଉଥିବ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବିନାହିଁ
ନିଜେ ତରିବାପାଇଁ ଯେପରି ଶକ୍ତି ସର୍ବଦା ହିଁ ରହିଥାଏ,
ମୋ' ଭାରକୁ ଲାଘବ କରି
ମୋତେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନଦିଅ ପଛକେ
ମୁଁ ନିଜେ ଯେପରି ତାକୁ ବୋହି ନେଇପାରିବି
ସୁଖ ସମୟରେ ନମ୍ରଶିର ହୋଇ
ଯେପରି ତୁମର ମୁହଁଟିକୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନିନେଇ ପାରୁଥିବି
ଏବଂ,
ଦୁଃଖର ରାତିରେ ସାରା ପୃଥିବୀଟା ଯେତେବେଳେ
ବଞ୍ଚନା ହିଁ କରୁଥାଏ, ହେ ପ୍ରଭୁ,
ତୁମେ ଯେ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛ, ଯେପରି ମୁଁ
ଆଦୌ ସଂଶୟ କରିବିନାହିଁ ।
- ଗୀତାଞ୍ଜଳି

୨, ଆଷାଢ଼, ୧୩୧୩ (୧୯୦୬)

୨୯

ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଇଚ୍ଛା କରଛି-
ମୋର ସାଧନା ଯେ
କେବେ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଯିବ,
ସେ ବିଷୟରେ ମୋ'ର
କୌଣସି ଭାବନା ହିଁ ନାହିଁ ।
ମୁଁ କେବେହେଲେ ଫଳପାଇଁ ମନ କରିନାହିଁ,
ସେହି ବିଷମ 'ବୋଝଟାକୁ କିଏ
କାହିଁକି ବୋହିବ କହିଲ-
ତେଣୁ, ଫଳ ଧରିବା ମାତ୍ରକେ ହିଁ
ତାହାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ
ମୁଁ ତ ପୁଣି ଫୁଲ ଫୁଟାଇବାରେ ଲାଗିଯାଉଛି ॥
ତେଣୁ, ଏହିଭାବେ ହିଁ ମୋ'ର ଜୀବନରେ
ନିରନ୍ତର ଏକ ସୀମାହୀନ ବ୍ୟାକୁଳତା,
ନିତ୍ୟନୂତନ ବେଦନା ମଧ୍ୟରେ
ନିତ୍ୟନୂତନ କେତେ ନା କେତେ କଥା ।
ପାଇବାମାତ୍ରେ ସାଉଁଟି ନେଉଛି ଓ
ପୁଣି ହାତ ଦୁଇଟି ମେଲାଇ
ମାଗିବାରେ ଲାଗିଛି-
ଯଦି ଦେବା ହିଁ ସରୁନାହିଁ, ଲାଗି ରହିଛି,
ତେବେ ନେବା ମଧ୍ୟ ସରିବ ବା କାହିଁକି !!

୩୦

ହେ ପଥର ସାଥୀ,
ତୁମକୁ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣାମ କରୁଛି।
ଏହି ପଥିକଟିର ତୁମେ ନମସ୍କାର ନିଅ ॥
ହେ ବିଦାୟ, ହେ କ୍ଷତି, ହେ ଦିନଶେଷର ପତି,
ଭଙ୍ଗା ବସାଗୁଡ଼ିକର ନମସ୍କାର ନିଅ ॥
ହେ ନବପ୍ରଭାତର ଜ୍ୟୋତି,
ହେ ଚିରଦିନର ଗତି
ନବ ଆଶାର ନମସ୍କାର ନିଅ।
ଜୀବନରଥର ହେ ସାରଥି,
ମୁଁ ନିତ୍ୟ ପଥର ଜଣେ ପନ୍ଥୀ,
ଏହି ପଥ ଚାଲିବାର ହିଁ ନମସ୍କାରଟିକୁ
ଗ୍ରହଣ କର ॥

୩୧

ମୋ'ର ଏହି ପଥ ଚାଲିବାରେ ଆନନ୍ଦ ।
ମେଲିଯାଏ ରୌଦ୍ରଚ୍ଛାୟା,
ବର୍ଷା ଆସେ ବସନ୍ତ ।।
ଏହି ସମ୍ମୁଖଟି ଦେଇ
କେଉଁମାନେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ଓ
ଆସନ୍ତି-
ସମ୍ବାଦସବୁ ଦିଅନ୍ତି,-
ଏବଂ ମୁଁ ନିଜ ମନରେ ଖୁସୀ ହୋଇ ରହିଥାଏ-
ପବନ କେଡ଼େ ସୁମନ୍ଦ ହୋଇ ବହୁଥାଏ ।।
ମୁଁ ଏହି ସାରା ଦିନଟି ହିଁ ଏକାକୀ
ଆଖି ମେଲି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ରହିଥିବି,
ହଠାତ୍ ସେହି ଶୁଭକ୍ଷଣଟି ଆସିଗଲେ
ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଦେଖା ପାଇବି ।
ଏବଂ, ସେହି କ୍ଷଣଟି ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ମନେ ମନେ ହସିବି, ଗୀତ ଗାଇବି,
ଏବଂ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ଯାଏ
ରହି ରହି ସୁଗନ୍ଧଟି ମଧ୍ୟ
ଭାସି ଆସୁଥିବ ।।

୩୨

ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ
ତୁମରି ଗୀତକୁ ହିଁ ଗାଉଥିବି,
ମୋତେ ତୁମେ କଥା ଦିଅ,
ତୁମେ ସୁରଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦିଅ-
ଯଦି ତୁମେ ଏହି ମନଭିତରେ ରହିଥାଅ,
- ସେହି ବିକଚ୍ କମଳର ଆସନ ଉପରେ,
ଯଦି ଆପଣାର ପ୍ରେମଦ୍ୱାରା
ପ୍ରାଣଟିକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଥାଅ,-
ତେବେ ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ
ତୁମର ସେହି ସୁମଧୁର ଗାଥାଟିକୁ
ଗାଇବାରେ ଲାଗିଥିବି ।।
ଯଦି ତୁମେ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ରହି
ସେହି ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣିବ,
ଯଦି ତୁମ ଉଦାର ଆଖି
ସୁଧା ଦେବାରେ ଲାଗିଥିବ,
ଯଦି ତୁମେ ସ୍ନେହଭରେ
ମୋ' ଦୁଃଖ ଉପରେ ହାତଟି ଆଣି ରଖିଥିବ
ଯଦି ସୁଖମଧ୍ୟରୁ ସକଳ ଦମ୍ଭକୁ
ଦୂର କରିନେବ,
ତେବେ ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ ମୁଁ ତୁମରୁ
ସେହି ସୁମଧୁର ଗାଥାଟିକୁ
ଗାଇବାରେ ଲାଗିଥିବି ।।

୩୩

ତୁମେ ମୋତେ ନିତ୍ୟ କଲ୍ୟାଣର କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଆପଣା ଦୁଆରେ ହିଁ ନିଯୁକ୍ତ କରି ରଖ ।
ମୁଁ ତୁମରି ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ମାନି
ତୁମରି ରାଜ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ରହିବି ॥
ଅନୁକ୍ଷଣ ବହୁ ଲାଳସାରେ ମଜ୍ଜି
ଆଉ ନାନା ଆଳସ୍ୟରେ ପଡି ରହିବିନାହିଁ,
ହେ ପ୍ରଭୁ, ବ୍ୟର୍ଥ ଦିବସର ଲଜ୍ଜାରେ ହିଁ
ଏହି ଜୀବନଟି ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ରହିଛି ॥
ମୋତେ ଯେପରି ସତେ ହିଁ
ବହୁ ବହୁ ସଂଶୟ ଘେରି ନରହେ,
ବହୁଳ ସଂଗ୍ରହର ଆଶାରେ
ମୁଁ ଯେପରି ବିବିଧ ପଥରେ ଘୁରି ନବୁଲେ,
ଅନେକ ନୃପତିଙ୍କର ଶାସନରେ
ଆଦୌ ଏକ ଶଙ୍କିତ ଆସନରେ ନରହି
ମୁଁ,
ନିର୍ଭୟ ଗୌରବରେ ହିଁ ଯେପରି
ତୁମରି ଭୃତ୍ୟର ସାଜରେ
ସଦାତତ୍ପର ହୋଇ ରହିଥାଏ ॥

୩୪

ନିଜ ପତାକାଟିକୁ
        ତୁମେ ଯାହା ହାତରେ ଦେଉଛ,
ତାକୁ, ସେଇଟିକୁ ବହିବାଲାଗି
        ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କର।
ତୁମ ସେବାର ମହାନ ଦୁଃଖଟିକୁ
        ତାକୁ ସହିବା ନିମନ୍ତେ ଭକ୍ତି ବି ଦିଅ।।
ମୁଁ ସେଇଥିଲାଗି ତ ଆପଣାର ପ୍ରାଣଟିକୁ ଭରିଦେଇ
ଦୁଃଖ ସହିତ ସେହି ଦୁଃଖରୁ ତ୍ରାଣ ପାଇବାପାଇଁ
        ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି
ତୁମ ହାତର ସେହି ବେଦନାର ଦାନକୁ
        ଏଡ଼ିଦେଇ ଆଦୌ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ
                ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କରୁନାହିଁ।।
ତେବେ ସେହି ଦୁଃଖ ତ ମୋ' ମସ୍ତକର
            ଭୂଷଣ ହୋଇ ରହିବ,
        ଯଦି ତା'ସହିତ ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିବ।।
ମୋତେ ତୁମର ଯେତେ ଇଚ୍ଛା
            କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଅ ପଛକେ,
        ତୁମକୁ କେବେହେଲେ ହିଁ ତୁମକୁ
                ଭୁଲିବାକୁ ଦେବନାହିଁ,
ଯଦି ମୋ'ର ଏହି ଅନ୍ତରଟିକୁ
        ଏହି ଜାଲ ଓ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ
            ଜଡିତ କରି ନରଖିଥିବ।
ମୋତେ ଯେତେ ଖୁସୀ ସେତେ ଡ଼ୋରରେ
            ବାନ୍ଧି ରଖିଥାଅ ପଛକେ,
        ତୁମ ଆଡ଼କୁ ମୁକ୍ତ ହିଁ ରଖିଥିବ,
ତୁମରି ଚରଣ ଧୂଳିରେ ମୋତେ ପବିତ୍ର କରି

ଭୁଲାଇ ରଖିଥିବ ଏହି ସଂସାରତଳେ-ମାତ୍ର,
ତୁମକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ଦେବନାହିଁ କଦାପି ।।

ତୁମେ ସ୍ଥିର କରି ରଖିଥିବା ପଥରେ
ମୁଁ ସର୍ବଦା ହିଁ ଚାଲୁଥିବି-ମାତ୍ର,
ଯେପରି ତୁମରି ଚରଣରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବି,
ମୋ'ର ସକଳ ଶ୍ରମ ମୋତେ ଯେପରି
ସେହି ସକଳଶ୍ରାନ୍ତିହରଣଙ୍କର
ପାଖରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ,
ଭବଗହନର ପଥଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ,
କେତେ ତ୍ୟାଗ ଓ ଶୋକ
କେତେ ନା କେତେ ବିରହର ଦହନ;
ଏହି ଜୀବନରେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ବରଣ କରି
ମୁଁ ଯେପରି ମରଣରେ ହିଁ
ପ୍ରାଣ ପାଇପାରିବି - ଏବଂ,
ସାୟାହ୍ନରେ ସେହି
ନିଖିଳଶରଣଙ୍କର ଚରଣରେ
କୁଳାୟଟିଏ ପାଇ ପାରିବି ।।

୩୪

ଫୁଲ କହେ,
ପ୍ରକୃତରେ ଧନ୍ୟ ମୁଁ ଏହି ମାଟି ଉପରେ।
ହେ ଦେବତା,
ଏହି ମୋହରି ଘରେ ହିଁ
ତୁମର ସବୁକିଛି ସେବା॥
ମୁଁ ଧୂଳିରେ ଜନ୍ମ ନେଇଛି ବୋଲି,
ଦୟା କରି ମୋତେ ଭୁଲିବାକୁ ଦିଅ,
ମୋ' ଅନ୍ତର ଭିତରେ
ଆଦୌ କୌଣସି ଧୂଳି ନାହିଁ॥

ତୁମ ନୟନକୁ ନତ କରିଆଣ, ଦେଖ,
ମୋ' ପାଖୁଡ଼ାଗୁଡିକ କିପରି ଥରଥର ହୋଇ
କମ୍ପି ଉଠୁଛନ୍ତି।

ମୋତେ ତୁମ ଚରଣର ସ୍ପର୍ଶ ଦିଅ,
ଧୂଳିର ଧନଟିକୁ ଏକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପଦରେ
ପରିଣତ କର-
ଏହି ଧରାର ମୁଁ ପ୍ରଣାମଟିଏ
ତୁମରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ॥

୩୬

ଏଇ ତୁମର ପ୍ରେମ, ହେ ହୃଦୟହରଣ,
ପତ୍ରଉପରେ ନାଚୁଥିବା ସୁନାରଙ୍ଗର
ଏହି ଆଲୋକ ମଧ୍ୟ ॥
ଏହି ଯେଉଁ ମଧୁର ଆଳସ୍ୟରେ
ଆକାଶରେ ମେଘମାନେ ଭାସି ଯାଉଥାନ୍ତି
ଏବଂ, ଏହି ଯେଉଁ ପବନ
ଦେହ ଉପରେ ଅମୃତର କ୍ଷରଣ କରୁଥାଏ ॥

ପ୍ରଭାତର ଏହି ଆଲୋକରେ
ମୋ' ନୟନ ପ୍ଲାବିତ ହୋଇ ରହିଛି,
ତୁମର ଏହି ପ୍ରେମର ବାଣୀଟି
ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ଆସି ପ୍ରବେଶ କରିଛି,
ତୁମରି ମୁହଁଟି ହିଁ ନତ ହୋଇ ଆସିଛି ଓ
ମୋ' ମୁହଁଟି ଉପରେ ଆଖିକୁ
ଥାପି ରଖିଛି,
ମୋ'ର ଏହି ହୃଦୟ
ତୁମର ଚରଣକୁ ମଧ୍ୟ
ସ୍ପର୍ଶ କରି ରହିଛି ॥

୩୭

କେଉଁ ଉତ୍ସବର ଲଗ୍ନରେ
ତୁମେ ଏହି ଗଗନରେ
ଏତେ ଆଲୁଅକୁ ଜାଳି ରଖିଛ ॥
କିପରି କେଜାଣି,
ସବୁଯାକ ଆଲୁଅକୁ
ମୋରି ମୁହଁଉପରେ ପକାଇ ରଖିଛ,
ଏବଂ, ତୁମେ ଆପେ-
ସେହି ଆଲୋକର ପଛରେ ଯାଇ ରହିଛ ॥
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁଦିନ ନିଜ ହୃଦୟ-ଗଗନରେ
କେଉଁ ଉତ୍ସବର ଲଗନରେ
ଆପଣାର ପ୍ରେମଟିକୁ ଜାଳିଦେଇ ପାରିବି,
ସେଦିନ ତାହାର ସବୁଯାକ ଆଲୋକ ଯାଇ
ଯେପରି ତୁମରି ମୁହଁଟି ଉପରେ ଯାଇ
ପଡୁଥିବ;
ଏବଂ ମୁଁ ନିଜେ, ସେହି ଆଲୋକଟିର
ପଛରେ ହିଁ ରହିଥିବି ॥

୩୮

ତୁମର ଓ ମୋ'ର ମିଳନ ହେବ ବୋଲି ତ
ଏହି ଆକାଶ ଆଲୁଅରେ ଭରି ରହିଛି ।
ତୁମର ଓ ମୋ'ର ମିଳନ ହେବ ବୋଲି
ଏହି ଶ୍ୟାମଳ ଧରା ମଧ୍ୟ ଫୁଲରେ ଭରିଛି ॥

ତୁମର ଓ ମୋ'ର ମିଳନ ହେବ ବୋଲି
ଜଗତକୁ କୋଳରେ ଧରି
ରାତ୍ରି ଜାଗୁଛି, ଏବଂ
କଳକଣ୍ଠଭରା ଉଷା ଆସି
ପୂର୍ବ-ଦୁଆରଟିକୁ ଖୋଲି ଦେଉଛି ॥
ମିଳନ-ଆଶାର ପରୀଟି
ଅନାଦିସ୍ରୋତଟି ଉପରେ
ଭାସି ଚାଲିଯାଉଛି ।
ବରଣର ଡାଲାରେ
କାଳକାଳର କୁସୁମ ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ।
ତୁମର ଏବଂ ମୋ'ର ମିଳନ ହେବ ବୋଲି
ଯୁଗେ ଯୁଗେ, ଏହି ବିଶ୍ୱଭୁବନରେ
ମୋ'ର ପରାଣଟି
ଚିରସ୍ୱୟମ୍ବରା ହୋଇ
ବଧୂର ବେଶରେ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଛି ॥

୩୯

ଆଜି ଏହି ଦିନଟି କେଉଁ ଘରେ
ଦୁଆରଟିକୁ ଖୋଲିଦେଇ ଗଲା ?
ଆଜି ପ୍ରାତଃକାଳର ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏହି ଉଠିବାଟି
କାହାର ସଫଳ ହେଲା ?।
ସେଥିପାଇଁ,
କାହାର ଅଭିଷେକ ନିମନ୍ତେ
ସୁନାର କଳସରେ ଏହି ଆଲୋକ
ଭରିବାରେ ଲାଗିଛି,
କାହାର ଆଶୀର୍ବାଦକୁ ଲାଭ କରି
ଆଜି ଉଷା ଅନ୍ଧାରଟିକୁ ପାରି ହେଲା ?।
ବଣଯାକ କେତେ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି,
ନୂତନ ପତ୍ରମାନେ ଝୁଲି ରହିଛନ୍ତି-
କାହାର ହୃଦୟରେ ଆଜି ସେମାନଙ୍କର
ମାଳାଟି ଗୁନ୍ଥା ହେଲା ?
ବହୁଯୁଗର ଉପହାର ଦେଇ ସିଏ
କାହାକୁ ବରଣ କରିନେଲା,
ଆଜିର ପ୍ରଭାତଟି
କାହା ଜୀବନରୁ ସକଳ ଅନ୍ଧକାରର
ଅପସାରିତ କରିନେଲା ?।

(୪୦)

ଆଜି ଏହି ମଙ୍ଗଳପ୍ରଭାତରେ ତୁମେ,
ମୋତେ ବିଶ୍ୱର ସଭା ମଧ୍ୟକୁ
ମୋ'ର ଦ୍ୱାରକୁ ମୁକ୍ତ କରି
ଡାକି ନେଇଯାଅ ।।
ସେହି ଉଦୟଗିରିରୁ ମୋତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ କହ :
ଦେଖ, ଦୀପ୍ତିର ସାଗରରେ
ତିମିରର ଲୟ ହୋଇଛି-
ତୁମେ ଆପଣାର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ପରିହାର କରି ଜାଗ,
ଦୈନ୍ୟମଧ୍ୟରୁ ଜାଗ,
ସକଳ ଜଡ଼ତା ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଜାଗ
ସତେଜ ଓ ଉନ୍ନତ ଶୋଭାରେ
ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଉଠ ।।
ମୋତେ ତୁମରି ପଥମଧ୍ୟକୁ ବାହାର କର,
ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବରଣ କରିନିଅ ।
ନିବିଡ଼ ଆବରଣଟିରେ ବିମୋଚନ ଘଟାଅ,
ମୋତେ ସକଳ ତୁଚ୍ଛ ଶୋଚନରୁ ମୁକ୍ତ କର
ମୋ'ର ମୁଗ୍ଧ ଲୋଚନକୁ ଧୌତ କର
ତୁମର ସେହି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏବଂ ଶୁଭ୍ରରୋଚନ
ନବୀନ ଓ ନିର୍ମଳ ବିଭାଟି ଦ୍ୱାରା ।।

୪୧

ମୋ'ର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମେ ଯିଏ
ସୁନ୍ଦର ବେଶରେ ଆସିଛ,
ମୁଁ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ମୋ' ଅନ୍ଧକାରର ଅନ୍ତର ଭିତରେ
ଯିଏ ତୁମେ ଆଜି ହସିଛ,
ତୁମକୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ଏହି ନମ୍ର ନୀରବ ସୌମ୍ୟ ଗଭୀର ଆକାଶରେ
ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ଏହି ଶାନ୍ତ ଓ ସୁଧୀର ତନ୍ଦ୍ରାନିବିଡ଼ ପବନରେ
ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ଏହି କ୍ଳାନ୍ତ ଧରାର ଶ୍ୟାମଳାଞ୍ଚଳ ଆସନରେ
ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି
ଏହି ସ୍ତବ୍ଧ ତାରାର ମୌନମନ୍ତ୍ର ଭାଷଣରେ
ମୁଁ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ଏହି କର୍ମ-ଅନ୍ତେ ନିଭୃତ ପାନ୍ଥଶାଳାରେ
ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି,
ଏହି ଗନ୍ଧଗହନ-ସନ୍ଧ୍ୟାକୁସୁମ-ମାଳାରେ
ମୁଁ ତୁମକୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

୪୨

ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରାଣ ଏବଂ ମନକୁ ନେଇ
ତୁମ ଅସୀମ ଭିତରେ ମୁଁ ଯେତେଦୂରକୁ
ଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଦେଖେ,
ଦୁଃଖ ବୋଲି କେଉଁଠିହେଲେ କିଛି ନଥାଏ,
ମୃତ୍ୟୁ ନଥାଏ, ବିଚ୍ଛେଦ ମଧ୍ୟ ନଥାଏ।
ମୃତ୍ୟୁ ମୃତ୍ୟୁର ରୂପ ଧାରଣ କରେ,
ଦୁଃଖ ଦୁଃଖର ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ,
କେବେ ତୁମଠାରୁ ବିମୁଖ ହୋଇଗଲେ
ମୁଁ ଆପଣା ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଥାଏ ॥
ହେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତୁମ ଚରଣପ୍ରାନ୍ତରେ
ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି, ସର୍ବଦା ହିଁ ରହିଛି-
ତେଣୁ ଭୟ ନାହିଁ, ସେସବୁ ମୋ'ର ବୋଲି ସିନା
ମୁଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଇଁ ନିଶିଦିନ
କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଛି !
ଅନ୍ତରର ଏହି ଗ୍ଲାନି, ସଂସାରର
ଯାବତୀୟ ଭାର,
ପଲକ ପକାଇବା ମାତ୍ରକେ ହିଁ
କୁଆଡ଼େ ଏକାକାର ହୋଇଯାଉଛି-
ଯଦି-ମୋ'ର ଏହି ଜୀବନମଧ୍ୟରେ
ମୁଁ ତୁମର ସ୍ୱରୂପଟିକୁ
ଧରି ରଖି ପାରୁଛି ॥

୪୩

ଯଦି ପୁନର୍ବାର ଇଚ୍ଛା କରିବ, ତେବେ ମୁଁ
ପୁଣି ଥରେ ଫେରିଆସିବି
ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖର ଢେଉ ଖେଳୁଥିବା
ଏହି ସାଗରଟିର ତୀରକୁ ।।
ଭେଲାଟିକୁ ପୁଣି ଜଳଉପରେ ଭସାଇବି,
ଏହି ଧୂଳିଟି ଉପରେ ଖେଳିବି,
ହସର ମାୟା-ମୃଗଟି ପଛରେ
ନୟନର ନୀରରେ ଭାସୁଥିବି ।।
କଣ୍ଟକପୂର୍ଣ୍ଣ ପଥରେ, ଅନ୍ଧାରମୟ ରାତିରେ
ପୁନର୍ବାର ଯାତ୍ରା କରିବି,
ଆଘାତ ଖାଇ ବଞ୍ଚିବି ନହେଲେ ମରିବି ।
ଏବଂ ଆଉଥରେ ତୁମେ ମଧ୍ୟ ଛଦ୍ମବେଶରେ
ହସି ହସି ମୋ' ସହିତ ଖେଳୁଥିବ,
ମୁଁ ପୁଣିଥରେ, ନୂତନ ପ୍ରେମରେ,
ଏହି ଧରଣୀକୁ ଭଲ ବି ପାଇବି ।।

୪୪

କେତେ ଅଜଣାକୁ ତୁମେ ଜଣାରେ ହିଁ
ପରିଣତ କରି ଆଣିଲ,
କେତେ କେତେ ଘରେ
ଥାନ ଦେଲ-
ଦୂରକୁ ନିକଟ କଲ,
ପରକୁ ଭାଇ କରି ଆଣିଲ ।।
ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ଆବାସକୁ
ଛାଡି ଯାଉଥାଏ,
କାଲେ କ'ଣ ହେବ ବୋଲି
ବିଚାରୁଥାଏ-
ସେତେବେଳେ,
ନୂତନ ଭିତରେ ତୁମେ ସେହି ପୁରାତନ ହିଁ
ରହିଛ ବୋଲି
ମୁଁ ଭୁଲି ହିଁ ଯାଇଥାଏ ।।
ଜୀବନରେ, ମରଣରେ
ଏହି ନିଖିଳ ଭୁବନ ମଧ୍ୟରେ
ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ଯୁଆଡ଼େ ନେବ,
ହେ ମୋ' ଚିରଜନମର ପରିଚିତ,
ତୁମେ ହିଁ ସବୁଟି ସହିତ ମୋତେ
ନିଶ୍ଚୟ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବ ।
ତୁମକୁ ଜାଣିଲେ ପୁଣି କିଏ ପର ହୋଇ ରହିବ,
ମନା କୋଉଠି ରହିବ, ଡ଼ର ରହିବ କ'ଣ ପାଇଁ-
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ତୁମେ ଜାଗି ରହିଛ,
ମୁଁ ଯେପରି ସବୁବେଳେ, ସବୁ ଠାବରେ ହିଁ
ତୁମରି ଦେଖା ଯାଉଥାଏ ।।

୪୫

ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ସହିତ
ଏକାଠି ହୋଇ ଖେଳୁଥିଲି,
ସେତେବେଳେ ତୁମେ ସତକୁ ସତ କିଏ ବୋଲି
ମୁଁ କେମିତି ବା ଜାଣିଥାନ୍ତି-
ସେତେବେଳେ ତ ଲେଶମାତ୍ର ଭୟ ନଥିଲା,
ମନରେ ଲାଜ ନଥିଲା-
ଜୀବନଟି ଅଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ହୋଇ
ଅତିବାହିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ।।
ସେହି ସକାଳସମୟରେ, ମୋ' ଆପଣାର ବନ୍ଧୁଟି ଭଳି
ମୋତେ ତ ତୁମେ କେତେ ନା କେତେ ଥର ଡାକିଛ,
ଏବଂ ମୁଁ, ଦଉଡି ଦଉଡ଼ି, ହସି ହସି,
ତୁମ ସହିତ ବନରୁ ବନାନ୍ତମାନ ଛୁଟିଛି ।।
ସେଦିନ, ତୁମେ ଯେଉଁସବୁ ଗୀତ ଗାଉଥିଲ,
ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ କିଏ ଜାଣିଥିଲା,
କିନ୍ତୁ, ସେଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ମୋ'ର ପ୍ରାଣଟି ମଧ୍ୟ ଗାଇ ଉଠୁଥିଲା,
ଏବଂ,
ହୃଦୟ ନାଚି ହିଁ ଉଠୁଥିଲା, ଅଶାନ୍ତ ଭାବରେ ।
କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍, ଖେଳଟି ସରିବାପରେ,
ଆଜି ମୁଁ ଏହି ଛବିଟିକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରୁଛି-
ଆକାଶ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି,
ରବି, ଶଶୀ ନୀରବ ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ,
ସମସ୍ତେ
ତୁମରି ଆଡ଼କୁ ନତନୟନ ହୋଇ,
ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଛନ୍ତି ।।

୪୬

ଯେଉଁଠି ତୁମେ
ବିଶ୍ୱସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିହାର କରୁଛ,
ସେହିଠାରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ
ତୁମ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବି ।।
ଖାଲି ବନରେ ନୁହେଁ,
କେବଳ ବିଜନରେ ନୁହେଁ,-ଖାଲି
ମୋ' ନିଜର ଏହି ମନଟି ଭିତରେ ନୁହେଁ-
ହେ ମୋ'ର ପ୍ରିୟ, ତୁମେ ଯେଉଁଠାରେ
ସମସ୍ତଙ୍କର ଆପଣାର ହୋଇ ରହିଛ,
ସେଠାରେ, ମୋ'ର ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ହୋଇ
ରହିଥିବ ।।

ଯେଉଁଠି ତୁମେ ସବୁରି ଆଡ଼କୁ
ବାହୁକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ରଖିଛ,
ସେହିଠାରେ ମୋ' ପ୍ରେମଟି ମଧ୍ୟ
ଜାଗ୍ରତ ହେବ ।
ପ୍ରେମ କେବେହେଲେ ଘରଭିତରେ
ଗୋପନ ହୋଇ ରହି ପାରେନାହିଁ,
ପ୍ରେମ ଆଲୋକ ସଦୃଶ
ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ-
ହେ ମୋ'ର ପ୍ରିୟ, ତୁମେ ସବୁରି ହିଁ
ଆନନ୍ଦ ଧନ-
ତାହାହିଁ ମୋ' ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ।।

(୪୭)

ଯାହାକୁ ତୁମେ ଆପଣାର ପ୍ରେମ ଦ୍ୱାରା
ଧନ୍ୟ କର,
ସେଇ ଆପଣାକୁ ସତ୍ୟରୂପେ ହିଁ ଲାଭ କରେ ।।
ଦୁଃଖରେ, ଶୋକରେ, ନିନ୍ଦା ଓ ପରିବାଦରେ
ତା'ର ଚିତ୍ତ ଆଦୌ କୌଣସି ଅବସାଦରେ
ବୁଡି ଯାଏନାହିଁ,
ସଂସାରର ଗୁରୁଭାରରେ
ତା'ର ବଳ କଦାପି ତୁଟି ଯାଏନାହିଁ ।।
ତା'ର ଚାଲିବା ପଥରେ ଗୃହର ବାଣୀ
ବାଜିଉଠେ
ନାନା କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟମଧ୍ୟରେ ହିଁ
ସେ ବିରାମର ଅନୁଭବ ଲାଭ କରେ ।
ନିଜକୁ ସିଏ ତୁମରି ମଧ୍ୟରେ ଦେଖୁଥାଏ,
ତା'ର ଜୀବନ ବାଧାପାଖରେ
ଅଟକି ରହି ଯାଏନାହିଁ,
ତା'ର ସକଳ ଦୃଷ୍ଟି ସବୁ ଅନ୍ଧାରକୁ
ପାରି ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ।।

୪୮

ମୋତେ ସେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳାଇ ରଖ,
ଯେଉଁମାନେ ତୁମର ଧେନୁ ଚରାନ୍ତି-
ତୁମରି ନାମରେ ଯେଉଁମାନେ
ବେଣୁ ବଜାନ୍ତି ॥
ପଥରରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥିବା ଏହି ଘାଟକୁ
କୋଳାହଳର ଏହି ହାଟକୁ
ମୁଁ କେଉଁ ଲୋଭରେ ଆସିଲି କେଜାଣି ?।
ବନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସେହି ପତ୍ରମାନେ
କି ଡ଼ାକ ଡାକୁଥାନ୍ତି ?
ତୃଣର ଅଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ
କାହାର ଇସାରା କେଜାଣି ?
ମୋ'ର ପ୍ରାଣେଶ ଲୀଳାଭର ହୋଇ
ପ୍ରାଣର ଏହି କ୍ରୀଡ଼ାର ଘରଟିରେ ଯେ
ଖେଳୁଥାଆନ୍ତି-ମୁଁ ଚଢେଇମାନଙ୍କ ଠାରୁ
ଏବେ ସେହି ବାରତାଟି ପାଇଲି ॥

୪୯

ମୋ' ଘରର ତାଲାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ
ମୋତେ କିଏ ବାହାର କରି ନେଇଯିବ,
ହେ ମୋ'ର ପରମ ବନ୍ଧୁ !
ତୁମ ଦେଖା ନପାଇ ଏଠି ଏକା ଏକା
ଆଉ ମୋ' ଦିନ ମୋଟେ କଟି ପାରୁନାହିଁ ।।
ବୋଧହୁଏ ରାତି ପାହିବାକୁ ହେଲାଣି,
ବୋଧହୁଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଲୋକ
ଗଗନର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଆଭାସରେ
ଦୃଶ୍ୟ ହେଲାଣି,
ଆଗରେ ଯେଉଁ ପଥଟିକୁ
ମୁଁ ଦେଖିପାରୁଛି, ସେଇଟି ଉପରେ
ତୁମ ରଥଟି
ମୋ' ଦୁଆରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ନାହିଁ କି ।।
ଆକାଶର ତାରାଗଣ
ନିର୍ନିମେଷ ଭାବରେ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି
ରାତ୍ରି ଓ ପ୍ରଭାତର ପଥଧାରରେ ବସି ରହିଛନ୍ତି ।
ତୁମରି ଦେଖା ପାଇଲେ- ସବୁ ଛାଡ଼ି
ଆଲୋକର ଏହି ପାରାବାରଟି ମଧ୍ୟରେ ତୁବିଯିବେ ଓ
ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯିବେ ।।

ପ୍ରଭାତର ଏହି ପଥିକମାନେ,
କୋଳାହଳ କରି ବାହାରି ଆସିଲେଣି,
ହୁଏତ, ଧାଡୀ ଧାଡୀ ହୋଇ ଚାଲି ଗଲେଣି ।
ସମ୍ଭବତଃ ଫୁଲମାନେ ଫୁଟି ଉଠିଲେଣି ଏବଂ
ଅରୁଣବୀଣାର ତାରେ ତାରେ
ସୁରମାନେ ଝଙ୍କୃତ ହୋଇ ଉଠିଲେଣି ।।

(୫୦)

ମୋ ' କଣ୍ଠ ତ ତାକୁ ଡାକୁଥାଏ,
ସେତେବେଳେ ହୃଦୟ ଯାଇ କେଉଁଠାରେ ଥାଏ ?

ଯେତେବେଳେ
ହୃଦୟ ନିଜର ନୀଡ଼ଟିକୁ ଫେରିଆସେ,
ମୋ 'ର ଏ ଜୀବନ ସେତେବେଳେ,
କେଉଁ ଗହନରେ
କେଉଁସବୁ ଭଉଁରୀ ଭିତରେ
ଯାଇ ବୁଲୁଥାଏ ?

ଯେତେବେଳେ ମୋହ ଆସି ଡାକେ,
ସେତେବେଳେ ଲଜ୍ଜା କେଉଁଠାରେ ଥାଏ !
ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ପରମ ତମୋହାରୀ
ଆଲୋକର ତରବାରୀ ନେଇ ଆସନ୍ତି
ସେତେବେଳେ,
କେଉଁ ଲଜ୍ଜାରେ, କେଉଁ କୋଣଭିତରେ,
ମୋ 'ର ଏହି ପ୍ରାଣ,
ମୁହଁଟାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଥାଏ ?

୪୧

ତୁମେ ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷଣ୍ଣ ଭାବରେ
ବାହାରୁ ଡକି ଆଣିଲ,
ସେଥିଲାଗି ଭୟରେ ଆକୁଳ ହୋଇ
ଦିଗ ବିଦିଗ ବୁଲି ବୁଲି,
ଶେଷରେ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଜବାବ ପାଇଲି ।।
ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଦ ଘରଟିର
ଚାବିଟି ହରାଇଦିଏ,
ଯେତେବେଳେ ଆଖି ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ
କାନଟା ଶୁଣି ପାରୁନଥାଏ,
ସେତେବେଳେ, ସେହି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ
ତୁମେ ଆସି ହିଁ
ଜଞ୍ଜିରକୁ ଖଡ଼ଖଡ଼ କର ।।
ମୋର ଯେତେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ହିଁ
ଘୋର ନିଦରେ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ପରି
ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥାନ୍ତି,
ଯେତେବେଳେ, କେତେ କେତେ ମାୟାର ଆବେଶ,
ଠେଲାମାନ ଦେଇ
ମୋତେ ଦେଶବାହାର କରି ନିଅନ୍ତି ।
ସେତେବେଳେ ତ ମୁଁ କେବଳ
ଆପଣା ମନର ମାଡ଼ରେ ଆପେ
ମରୁଥାଏ ଏବଂ ଶେଷରେ,
ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦିଏ,
ଆଖିକୁ ବୁଜି ରଖି ବାଟ ପାଇଲିନାହିଁ ବୋଲି
ପଡ଼ାଟାଯାକ ହିଁ କାନ୍ଦି ବୁଲୁଥାଏ ।।

୫୨

ଯେତେବେଳେ ଜୀବନ ଶୁଖି ଶୁଖି ଯାଉଥିବ,
ତୁମେ ସେତେବେଳେ
କରୁଣାର ଧାରା ହୋଇ ଆସିବ।
ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ମାଧୁରୀ
ଲୁଚି ଲୁଚି ଯାଉଥିବ,
ତୁମେ ଗୀତ-ସୁଧାରସ ହୋଇ ଆସିବ ॥
ଯେତେବେଳେ କର୍ମ ପ୍ରବଳ ଆକାର ହୋଇ
ଗରଜି ଉଠିବ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଢାଙ୍କି ପକାଇବ,
ସେତେବେଳେ, ହେ ଏହି ଜୀବନର ନାଥ,
ମୋ'ର ହୃଦୟପ୍ରାନ୍ତକୁ
ଶାନ୍ତ ଚରଣପାତରେ ଆସିବ ॥
ନିଜକୁ କୃପଣ କରି ପକାଇ
ଯେତେବେଳେ ଏହି ଦୀନ ଓ ହୀନ ମନଟା
କୋଣରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଥିବ,
ସେତେବେଳେ, ହେ ଉଦାର ନାଥ,
ତୁମେ ମୋ' ଦୁଆରଟିକୁ ଖୋଲିଦେବ ଏବଂ
ରାଜସମାରୋହ ସହିତ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ॥
ଯେତେବେଳେ ବିପୁଳ ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇ ବାସନାମାନେ-
ଅନ୍ଧ କରି ଅବୋଧ ଆତ୍ମକୁ ଭୁଲାଇ
ନେଉଥିବେ,
ସେତେବେଳେ ହେ ପବିତ୍ର,
ହେ ଅନିଦ୍ର,
ତୁମେ ରୁଦ୍ର ଆଲୋକରେ ହିଁ ଆସିବ ॥

୫୩

ତୁମର ସୁରୁ ଓ ମୋ'ର ସାରା-
ତୁମେ ଏବଂ ମୁଁ,- ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମିଳାଇ
ଧାରାଟି ଏହିପରି ହିଁ ବହି ଆସୁଛି ।।
ତୁମ ଘରେ ଆଲୁଅ ଜଳୁଛି
ସାଥୀଟି ମଧ୍ୟ ତୁମରି ଘରେ-
ମୋ'ର୍ ଏଣେ ରାତି, ଏବଂ
ମୋ' ପାଇଁ ତାରାଟି ।।
ତୁମ ପାଖରେ ଡଙ୍ଗାଟିଏ,
ମୋ' ପଟେ ଜଳର ଏହି ବିସ୍ତାର୍-
ତୁମେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସିଛ ଓ
ମୋ' ପଟେ ଏହି ସବୁକିଛି ସଚଳତା ।
ତୁମ ହାତରେ ରହେ,
ମୋ' ହାତରେ କ୍ଷୟ-
ତୁମ ମନରେ ଭୟ ଏବଂ
ମୋ' ପାଇଁ ଭୟର ବିଳୟ ।।

୫୪

ତୁ ଆଉ କେଉଁ ଭୀରୁକୁ ଭୟ ଦେଖାଇବୁ,
ତୁମର ଏହି ଅନ୍ଧାର,-ଖାଲି ମିଛ ସବୁଯାକ ।
ମୋ' ଭରସାଟା କ'ଣ କେବଳ ସେହି ଆଗଟାରେ !
ତେଣୁ, ଯଦି ହୁଏତ ମୋତେ ପଛରେ ରଖିବାର ଇଚ୍ଛା,
ତେବେ ସେହିପରି କରିବୁ ।।
ଯେମିତି ମୋତେ ଦୂରକୁ ତଡ଼ିଦେବୁ,
କେବଳ ନିଜ କାମକୁ'ସିନା ବଢାଉଥିବୁ-
ତୋତେ ଅବଶ୍ୟ ଓହ୍ଲାଇ ତଳକୁ
ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ-
ଯଦି ମୋତେ ଏହି ତଳେ
ପକାଇ ରଖିବୁ ।।
ତେବେ ଏହି ଖେଳଟି କ'ଣ ଖେଳିବୁ ଏବଂ
ଆ' ବୋଲି ଆପେ ଅନୁରୋଧ କରିବୁ ।
ଯିଏ ତୋ'ର ହାତକୁ ଜାଣିନଥିବ,
କେବଳ ମାଡ଼ଟାକୁ ଜାଣିଥିବ,
ଭୟ କେବଳ ତାହାରି ପ୍ରାଣରେ ରହିଥିବ-
ମାତ୍ର, ଯିଏ ମାଡ଼ଟାକୁ ନଦେଖି
ହାତଟାକୁ ଦେଖିବ,
କେବଳ ସେଇ ସିନା ଅସଲ କଥାଟି ଜାଣିଛି ବୋଲି
କହିହେବ ।।

(୫୫)

ଆପଣାକୁ ଜାଣିବାର ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟି
କେବେ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହେବନାହିଁ ।
ଏବଂ, ସେଇ ଜାଣିବାଟି ସହିତ ମଧ୍ୟ ମୁଁ
ତୁମକୁ ଚିହ୍ନିବାରେ ଲାଗିଥିବି ॥
କେତେ ଜନମ ଓ କେତେ ମରଣ ବିତି ଯାଉଥିବ,
ଏବଂ ତୁମରି ସେହି ଚରଣରେ ହିଁ
ମୁଁ ଆପଣାକୁ ନେଇ ଦେଉଥିବି ସିନା,
ତଥାପି କରଜଟା
ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଥିବ ॥
ମୋତେ, ଏଠାରେ, ବହୁ ଘାଟରେ,
ଏହି ଭୁବନର ପ୍ରାଣମୟ ହାଟରେ
ବାରମ୍ବାର,
ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବାକୁ ହେଉଥିବ ।
ଏବଂ, ତୁମ ସହିତ ମୋ'ର ସେହି ବ୍ୟବସାୟଟି
ଦିନ ଓ ରାତି ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିବ,
ନିଜକୁ ନେଇ ମୁଁ ଏହିପରି
ବିକାକିଣା ହିଁ କରିବାରେ ଲାଗିଥିବି ॥

୪୬

ତୁମେ ମୋତେ ଯେଉଁମାନେ ସୁଖ ଦେଇଛ ଓ
ସୁଖର ପରିଚୟ ଆଣି ଦେଇଛ
ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରୁଛି ।
ମୋତେ ଯିଏ ଯିଏ ଦୁଃଖ ଦେଇଛ ଓ
ଦୁଃଖର ପରିଚୟ ଆଣି ଦେଇଛ,
ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରୁଛି ।।
ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ଭଲ ପାଇଛ
ମୋ' ଘରେ ନିଜର ଆଲୁଅଟିକୁ ଆଣି ଜାଳିଛ,
ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ହିଁ
ମୁଁ ଜଗତଯାକର ସବୁରି ପରିଚୟ ଲାଭ କରିଛି;
ଏବଂ ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋ'ର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି ।।
ଯାହାକିଛି ପାଖକୁ ଆସିଛି, ମୋ' ପାଖରେ ରହିଛି,
ନିଜକୁ ମୋ' ପ୍ରାଣର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରାଇଛି,
ମୁଁ ସେହି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ଯାହାକିଛି ଦୂରକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛି ଏବଂ
ମୋତେ ହିଁ ତା' ଆଡ଼କୁ ଟାଣିଛି,
ମୁଁ ସେହି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।
ମୁଁ ଜାଣେ ବା ନଜାଣେ, ମାନେ କିମ୍ବା ନମାନେ,
ନିଖିଳକୁ ନୟନ ମେଲିଦେଇ
ଏହିସବୁର ମାଧ୍ୟମରେ
ମୁଁ କେବଳ ତାଙ୍କରି ହିଁ ପରିଚୟକୁ ଲାଭ କରିଛି,
ଏବଂ, ତେଣୁ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି ।।

୫୭

ହଁ, ଏଇଟି ହିଁ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା,
ପତ୍ରପତ୍ରରେ ଆଲୁଅର ଏହି ନାଚ୍‌,
ଶାଳ-ଅରଣ୍ୟରେ ମତୁଆଲା ପବନର
ଏହି ବହି ଚାଲି ଯାଉଥିବା-
ଏହାହିଁ ତ ମୋ' ମନକୁ
ମତାଇ କରି ରଖିଛି।
ନାଲି ମାଟିର ରାସ୍ତାଟା ଉପରେ
ହାଟକୁ ଯାଉଥିବା ବାଟୋଇଟିଏ
ଟାଉଟାଉ ହୋଇ ଧାଇଁଚାଲିଛି,
ସାନ ଝିଅଟିଏ ଧୂଳି ଉପରେ ବସି ଏକୁଟିଆ ହୋଇ
ନିଜ ଖେଳର ଡ଼ାଲାଟିକୁ ସଜାଇବାରେ ଲାଗିଛି-
ଆଗକୁ ଚାହିଁ ଏହିସବୁ ଯାହା ଯେତେବେଳେ ଦେଖୁଛି,
ସେହିମାନେ ତ ମୋ'ର ଆଖିଭିତରେ
ବୀଣା ବଜାଇବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି।।
ମୋ'ର ଏହି ବଇଁଶୀଟି ବାଉଁଶରେ ତିଆରି,
ମୁକ୍ତ ପ୍ରାନ୍ତରର ସୁରକୁ ଦେଇ
ମୋ' ସଙ୍ଗୀତର ସାଧନା।
ଏହି ପୃଥିବୀର ମାଟିବନ୍ଧନଟା ହିଁ
ମୋ'ର ମନକୁ ବାନ୍ଧିରଖିଛି।
ଏହି ନୀଳ ଆକାଶର ଆଲୋକର ଧାରାକୁ
ଯେଉଁ ନୂତନମାନେ ପାନ କରିଛନ୍ତି,
ସେହି ପିଲାମାନଙ୍କର ଆଖିମାନଙ୍କ ଚାହାଣୀକୁ
ମୁଁ ମୋ' ନିଜର ଦୁଇଟିଯାକ ଆଖିରେ ହିଁ
ଭରି ନେଇଛି-
ସେଇ ମାନଙ୍କର କଅଁଳ କଣ୍ଠର ସୁରରେ
ମୋ' ନିଜ ବୀଣାର ସୁରଟିକୁ
ମୁଁ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି।।

ଦୂରକୁ ଯିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ହେଲେ
ସମସ୍ତେ ଆସି ମୋ ଚାରିପାଖରେ
ଘେରି ଯାଉଛନ୍ତି ଓ ମୋତେ ଅଟକାଇ ରଖୁଛନ୍ତି-
ଗାଆଁ-ଆକାଶଟା ତେଣେ
ସଜନାଫୁଲର ହାତଗୁଡ଼ିକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ
ମୋତେ ଡାକିବାରେ ଲାଗିଛି ।
ହେ ମୋର ଭାଇମାନେ,
ମୋର ଏହି ପାଖର ସୁଧାଟି ମୋଟେ
ସରି ଯାଇନାହିଁ, ତେଣୁ
ଦୂରର କ୍ଷୁଧା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ-
ଏହିସବୁ ଯେଉଁ ସାନ ସାନ ନିତାନ୍ତ ସାମାନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ
ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି କୂଳକିନାରା ମଧ୍ୟ
ପାଇନାହିଁ ।
ତୁଚ୍ଛ ଦିନଗୁଡ଼ିକର
ସେହି ଗୀତଗାଇବାର ମୋର ନହସଟା
ଏବେ ମଧ୍ୟ ସରିଯାଇନାହିଁ ।।
ବଡ଼ ଭଲ ଲାଗିଲା, ମନକୁ ଭୁଲାଇନେଲା,-
ମୁଁ ସେଇ ଗୋଟିଏ କଥାକୁ ହିଁ ଗାଇ ବୁଲୁଛି-
ଦିନ ରାତି ମୋର ଆଉ ସମୟ ବା କାହିଁ,
ତେଣୁ କାମର କଥାଗୁଡ଼ାକୁ ଏଡ଼ି ଦେବାରେ ଲାଗିଛି-
ମନ ମଜ୍ଜିଯାଇଛି, ଆଖି ବି ମଜ୍ଜିଗଲାଣି-
ମୋତେ ତୁମେମାନେ ବୃଥା ସିନା ଡାକୁଛ-
ସେମାନଙ୍କର ସିନା ବହୁତ ବହୁତ ଆଶା ଅଛି,
ସେମାନେ ତେଣୁ ଅନେକରୁ ଆହୁରି ଅନେକ
ଜମା କରନ୍ତୁ-
ମୁଁ କେବଳ ଗାଇ ଗାଇ ବୁଲୁଥାଏ,
ଆହୁରି ବଡ଼ ହେବାକୁ ମୁଁ ଆଦୌ
ଇଚ୍ଛା ହିଁ କରୁନାହିଁ ।।

୫୮

ଜୀବନରେ କ'ଣସବୁ
ନପାଇଲି ବୋଲି ହିସାବ କଷି ଦେଖିବାଲାଗି
ମୋ' ମନ ମୋଟେ ବି ରାଜୀ ନୁହେଁ।
ଆଜି ତ ହୃଦୟର ଛାୟା ଏବଂ ଆଲୋକ
ଉଭୟଟିରେ କେବଳ
ବଇଁଶୀଟିଏ ହିଁ ବାଜିଉଠୁଛି ॥
ମୁଁ ଏହି ଧରଣୀକୁ ଭଲ ପାଇଥିଲି-
କେବଳ ସେହିଟି ସ୍ମରଣକୁ ଆସୁଛି
ବାରମ୍ବାର ଆସୁଛି, ଏବଂ
କେତେ କେତେ ବସନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ସମୀରଟି
ମୋ' ସକଳ ସବୁକିଛିକୁ ଆସି ଭରିଦେଇ
ଯାଇଛି ॥
ହୃଦୟସ୍ତରର ଗଭୀର ଗହନରେ
ନୟନର ଜଳ ହିଁ
ବେଦନାର ରସରେ ଗୋପନେ ଗୋପନେ
ଯେତେ ସାଧନାକୁ ସଫଳ କରି ଚାଲି ଆସିଛି।
ହଁ, ମଝିରେ ତାରଟି ଅବଶ୍ୟ ଛିଣ୍ଡିଯାଇଛି,
କିନ୍ତୁ ହାହାକାର କିଏ କାହିଁକି କରିବ-
କାରଣ, ତଥାପି ସ୍ୱରଟି ଆସି ପୁଣି ଲାଗିଯାଇଛି
ହଁ, ସେତିକି ହିଁ ଆଜି
ମନେ ପଡୁଛି ॥

୫୯

ବିଶ୍ୱବୀଣାରବେ ବିଶ୍ୱଜନଙ୍କୁ ମୋହୁଛି ।
ସ୍ଥଳେ ଜଳେ ନଭତଳେ ବନେ ଉପବନେ
ନଦୀନଦେ ଗିରିଗୁହା-ପାରାବାରେ
ନିତ୍ୟ ଜାଗେ ସରସ ସଙ୍ଗୀତମଧୁରିମା,
ନିତ୍ୟ ନୃତ୍ୟରସଭଙ୍ଗିମା ।-

ନବ ବସନ୍ତେ ନବ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବ ନବ ।
ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ, ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ, ଶୁଣେ ମଞ୍ଜୁଳ ଗୁଞ୍ଜନ କୁଞ୍ଜେ-
ଶୁଣେ ଯେ ଶୁଣେ ମର୍ମର ପଲ୍ଲବପୁଞ୍ଜେ,
ପିକକୂଜନ ପୁଷ୍ପବନେ ବିଜନେ,
ମୃଦୁ ବାୟୁହିଲୋଳବିଲୋଳ ବିଭୋଳ
ବିଶାଳ ସରୋବର ମଧ୍ୟରେ
କଳଗୀତ ସୁଲଳିତ ବାଜେ ।
ଶ୍ୟାମଳ କାନ୍ତାରପରେ ଅନିଳ ସଞ୍ଚାରେ ଧୀରେ ରେ,
ନଦୀତୀରେ ଶରବନେ ଉଠେ ଧ୍ୱନି
ସରସର ମରମର ।
କେତେ ଦିଗେ କେତେ ବାଣୀ,
ନବ ନବ କେତେ ଭାଷା, ଝରଝର ରସଧାରା ॥

ଆଷାଢେ ନବ ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସବ ନବ ।
ଅତି ଗମ୍ଭୀର, ଅତି ଗମ୍ଭୀର
ନୀଳ ଅମ୍ବରେ ଡ଼ମ୍ବରୁ ବାଜେ,
ଯେହ୍ନେ ରେ ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ ଶଙ୍କରୀ ନାଚେ ।
କରେ ଗର୍ଜନ ନିର୍ଝରିଣୀ ସଘନେ,
ଦେଖ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଭୟାଳ ବିଶାଳ ନିରାଳ ପିୟାଳତମାଳବିତାନେ
ଉଠେ ରବ ଭୈରବତାନେ ।

ପବନ ମଲ୍ଲାରଗୀତ ଗାଉଛି ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ,
ଉନ୍ମାଦିନୀ ସୌଦାମିନୀ ରଙ୍ଗଭରେ
        ନୃତ୍ୟ କରେ ଅମ୍ବରତଳେ ।
ଦିଗେ ଦିଗେ କେତେ ବାଣୀ,
    ନବ ନବ କେତେ ଭାଷା, ଝରଝର ରସଧାରା ॥

ଆଶ୍ୱିନରେ ନବ ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସବ ନବ ।
ଅତି ନିର୍ମଳ, ଅତି ନିର୍ମଳ, ଅତି ନିର୍ମଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
                ସଜ୍ଜାରେ
ଏହି ଭୁବନରେ ନବ ଶାରଦଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିରାଜେ ।
ନବ ଇନ୍ଦୁଲେଖା ଅଳକେ ଝଲକେ
    ଅତି ନିର୍ମଳ ହାସବିଭାସବିକାଶ
        ଆକାଶନୀଳାମ୍ବୁଜ ମଧ୍ୟରେ
ଶ୍ୱେତ ଭୁଜେ ଶ୍ୱେତ ବୀଣା ବାଜେ-
ଉଠଇ ଆଳାପ ମୃଦୁ ମଧୁର ବେହାଗତାନରେ,
ଚନ୍ଦ୍ରକରେ ଉଲ୍ଲସିତ ଫୁଲ୍ଲବନେ
    ଝିଲ୍ଲୀରବେ ତନ୍ଦ୍ରା ଆଣେ ।
ଦିଗେ ଦିଗେ କେତେ ବାଣୀ,
    ନବ ନବ କେତେ ଭାଷା,
            ଝରଝର ରସଧାରା ॥

୬୦

ଦାରୁଣ ଅଗ୍ନିବାଣେ ରେ
ତୃଷାରେ ହୃଦୟ ହାଣେ ରେ ।।
ରଜନୀ ନିଦ୍ରାହୀନ ଦୀର୍ଘ ଦଗ୍ଧ ଦିନ
ଆରାମ ନାହିଁ ଜାଣେ ରେ ।।
ଶୁଷ୍କ କାନନଶାଖେ କ୍ଳାନ୍ତ କପୋତ ଡ଼ାକେ
କରୁଣ କାତର ଗାନେ ରେ ।।
ଭୟ ନାହିଁ, ଭୟ ନାହିଁ ।
ଗଗନେ ରହିଛି ଚାହିଁ ।
ଜାଣେ ଝଞ୍ଜାର ବେଶେ ଦେଖାଦେବ ଆସି ଶେଷେ
ଏକଦା ତାପିତ ପ୍ରାଣେ ରେ ।।

୬୧

ଦେଖ ଆସେ,
ଏହି ଅତି ଭୈରବ ହରଷେ
ଜଳସିଞ୍ଚିତ କ୍ଷିତିସୌରଭରଭସେ
ଘନଗୌରବେ ନବଯୌବନା ବରଷା
ଶ୍ୟାମଗମ୍ଭୀର ସରସା।
ଗୁରୁ ଗର୍ଜନେ ନୀଳ ଅରଣ୍ୟ ଶିହରେ
ଉଷତେ କଳାପୀ କେକାକଳରବେ ବିହରେ-
ନିଖିଳଚିତ୍ତ ହରଷା
ଘନଗୌରବେ ଆସୁଛି ମତ୍ତ ବରଷା ॥

କାହିଁ ଅଛ ସବୁ ତରୁଣୀ ପଥିକଲଳନା,
ଜନପଦବଧୂ ତଡିତଚକିତନୟନା,
ମାଳତୀମାଳିନୀ ଯେତେ ପ୍ରିୟପରିଚାରିକା,
ଅଛ ଯେତେ ଅଭିସାରିକା।
ଘନବନତଳେ ଆସ ଘନନୀଳବସନା,
ଲଳିତ ନୃତ୍ୟେ ବାଜିଉଠୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରସନା,
ଆଣ ବୀଣା ମନୋହାରିକା।
କାହିଁ ଅଛ ତୁମେ ବିରହିଣୀ ଅଭିସାରିକା ॥

କେତେକୀକେଶରେ କେଶପାଶ କର ସୁରଭି
କ୍ଷୀଣ କଟିତଟେ ବାନ୍ଧି ନେଇ ପିନ୍ଧ କରବୀ ॥
କଦମ୍ବରେଣୁ ବିଛାଇ ଦେବଟି ଶୟନେ,
ଅଞ୍ଜନ ଆଙ୍କ ନୟନେ।
ତାଳେ ତାଳେ ଦୁଇ କଙ୍କଣ-ଝୁଣୁଝୁଣୁରେ
ଭବନଶିଖୀରେ ନଚାଅ ସେ ଗୁଣୁଗୁଣୁରେ

ସ୍ମିତବିକଶିତ ବୟନେ-
କଦମ୍ବରେଣୁ ବିଛାଇଣ ଫୁଲଶୟନେ ।।

ଆସିଛି ବରଷା, ଆସିଛି ନବୀନା ବରଷା,
ଗଗନକୁ ଭରି ଆସିଛି ଭୁବନ ଭରସା ।।
ଦୋଳୁଛି ପବନେ ସନସନ ବନବୀଥିକା,
ଗୀତମୟ ତରୁଲତିକା ।
ଶତେକ ଯୁଗର କବିଦଳ ମିଶି ଆକାଶେ
ଧ୍ୱନିତ କରନ୍ତି ମତ୍ତମଦିର ପବନେ
ଶତେକ ଯୁଗର ଗୀତିକା ।
ଶତଶତଗୀତମୁଖରିତ ବନବୀଥିକା ।।

ଆଣ ମୃଦଙ୍ଗ ମୁରଜ ମୁରଲୀ ମଧୁରା,
ବଜାଅ ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି ଦିଅ ବଧୂଏ-
ଆସିଛି ବରଷା, ଆଗୋ ନବ-ଅନୁରାଗିଣୀ,
ଆଗୋ ପ୍ରିୟସୁଖଭାଗିନୀ ।
କୁଞ୍ଜକୁଟୀରେ ଆଗୋ ଭାବାକୁଳଲୋଚନା,
ଭୂର୍ଜପତ୍ରରେ ନବଗୀତ କର ରଚନା
ମେଘମଲ୍ଲାରରାଗିଣୀ ।
ଆସିଛି ବରଷା, ଆଗୋ ନବ-ଅନୁରାଗିଣୀ ।।

୬୨

ଭରା ଭାଦ୍ରରେ ଆଜି ଝରଝର ହୋଇ
ବାରି ଝରିଯାଉଛି
ଆକାଶଟାକୁ ଭାଙ୍ଗି ବରଷୁଥିବା ଏହି ବାରିଧାରା
ଆଉ କେଉଁଠି ହେଲେ ବି
ଅଟକି ରହି ପାରୁନାହିଁ ॥
ରହି ରହି ଏହି ଶାଳବଣରେ ଝଡ଼ ଉହୁଙ୍କି ଉଠୁଛି ଏବଂ
ପଡ଼ିଆ ଉପରେ କେତେ ଅଙ୍କା ଏବଂ ବଙ୍କାରେ
ପାଣି ଛୁଟିଯାଉଛି ।
ମେଘର ଜଟାକୁ ଉଡାଇ ଦେଇ, କହିଲ,
କିଏ କେଉଁଠାରେ ନୃତ୍ୟ କରିବାରେ ଲାଗିଛି ।
ଏହି ବୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମୋ'ର ମନଟା ମଧ୍ୟ
ଛୁଟି ଚାଲି ଯାଇଛି ଓ ସେହି ଝଡ଼ରେ ହିଁ
ଲୋଟିଯାଉଛି-
ମୋ'ର ତରଙ୍ଗମାନେ ମୋ' ଛାତିଯାଏ ଉଠି ସତେ ଅବା
କାହାର ପାଦ ଉପରେ ଯାଇ ପଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ।
ଅନ୍ତର ଭିତରେ କୋଳାହଳ ଲାଗିଛି,
ଦୁଆରମାନଙ୍କର ଅର୍ଗଳଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗି ହିଁ ଯାଇଛି-
ଏହି ଭାଦ୍ରବରେ
ମୋ ବୁକୁ ଭିତରେ ପାଗଳଟାଏ
ଜାଗିଉଠିଛି;
ଘରେ ଓ ବାହାରେ,
ଆଜି କିଏ ଏହିପରି ଭାବରେ
ମାତିଉଠିଛି କେଜାଣି ?

୬୩

ମେଘ କୋଳରେ ପଂକ୍ତି ବାନ୍ଧି
ଦଳେ ବଗ ଉଡି ଯାଉଛନ୍ତି ।
ମୋ' ଘରଛଡ଼ା ମନକଥା ଗୁଡିକୁ
ସେମାନେ ସମ୍ଭବତଃ
ଗୁଛିଗୁଛି ଚାଲି ଯାଉଛନ୍ତି କି ?
ସୁଦୂରର କେଉଁ ବୀଣାର ସ୍ୱରଟି ଦ୍ୱାରା
କିଏ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ହରଣ କରିଛି ଓ
ଦୂରାଶାର ଦୁଃସାହସରେ ଉଦାସ କରି ରଖିଛି,
ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯିବାର ପାଗଳାମିରେ
ସେମାନଙ୍କର ଡ଼େଣାମାନେ ଏପରି ମାତି ବି ଉଠିଛନ୍ତି ?
ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଇଛି, ମୋଟେ କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ,
କେବଳ ଅଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ,
ମୋଟେ ପଛକୁ ଅନାଉ ନାହାନ୍ତି
ଜଣା ବସାଟା ଆଉ ଆଦୌ ଭଲ ଲାଗିଲାନାହିଁ ଏବଂ
ଘୁମିଲା,
ଅଜଣାର ପଥପାଇଁ କୌଣସି ମନା ବି ନଥିଲା-
ଦିନଟା ଚାଲି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ, ସେମାନେ,
କେଉଁ ମନୋହରଣକାରୀ ଅନ୍ଧାର ରାତିକୁ
ଦେଖି ପାରିଛନ୍ତି କେଜାଣି ?

୬୪

ହେ ଶରତ,
    ମୋହନ ଅଙ୍ଗୁଳି ମାନଙ୍କର ଛାପ ବସାଇଦେଇ,
    ତୁମ୍ଭ ଅରୁଣ ଆଲୋକର ଅଂଜଳିଟି
    ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲା ।
ତୁମର ସେହି ଶିଶିରଦ୍ୱାରା ଧୂଆ ହୋଇଥିବା କୁନ୍ତଳରେ
ବନରେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ରହିଥିବା
ପ୍ରଭାତଟିର ହୃଦୟଟି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ॥

    ମାଣିକଦ୍ୱାରା ଗୁଛା ତୁମ୍ଭ କଙ୍କଣଟି ହିଁ
        ତୁମ୍ଭ ଶ୍ୟାମଳ ଏହି ଅଙ୍ଗନରେ
            ଝଲକ ଆଣି ଲଗାଇ ଦେଲା ॥
        ଗୁଞ୍ଜରଣର ସଂଗୀତଟିଏ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେଇ

    ସିଏ ସତେ ଯେପରି ନୃତ୍ୟର ଭଙ୍ଗୀରେ
        ଓଢ଼ଣା ଉଡ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଛି,
    ଏବଂ,
    ଏହି ଶେଫାଳି-ବନଟିର ବୁକୁଟି ମଧ୍ୟ
    ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ ଉଠୁଛି ॥

୬୪

ହିମରାତିରେ ଗଗନର ଏହି ଦୀପଗୁଡିକୁ
ନିଜର କାନିତଳେ
ହେମନ୍ତିକା ଗୋପନ କରି ରଖିଦେଲା ।।
ଘର ଘର ଡାକି ଜଣାଇଲା-
'ଏଥର ଦୀପଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇଦିଅ,
ତୁମ ନିଜର ଆଲୁଅଗୁଡିକୁ, ଏବଂ ତାହାରିଦ୍ୱାରାହିଁ
ଏହି ଧରଣୀଟିକୁ ସଜାଇଦିଅ' ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଫୁଲବଗିଚାମାନେ ଖାଲି
ଚଢେଇମାନେ ଗୀତ ଗାଉନାହାନ୍ତି
ନଦୀତୀରଟା କୁହୁଡ଼ିରେ ଭରିଛି ।।
ଅବସାଦ ଚାଲିଯାଉ, କଳା ବିଷାଦଟା ମଧ୍ୟ,
ଦୀପମାନଙ୍କୁ ଜଳାଅ, ନିଜ ଆଲୁଅର
ସେହି ଦୀପମାନଙ୍କୁ ଏବଂ,
ଆଲୋକର ଜୟବାଣୀଟିକୁ ଶୁଣାଅ ।।
ଦେବତାମାନେ ଆଜି ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି-
ହେ ଏହି ଧରାର ପିଲାମାନେ,
ତୁମେ ସମସ୍ତେ ଜାଗ,
ସେହି ଆଲୋକରେ
ଯାମିନୀଟିକୁ ଜାଗ୍ରତ କର ।
ଦିନ ଗଲା, ଅନ୍ଧାର ଆସିଗଲା,
ଦୀପଗୁଡିକୁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିଦିଅ,
ନିଜ ଆଲୋକର ସେହି ଦୀପମାନଙ୍କୁ,
ଏହି ତାମସୀଟି ଉପରେ ଜୟଲାଭ କର ।।

୬୬

ଆଜି, ଦ୍ୱାରଦେଶରେ
ବସନ୍ତ ସମାଗତ ।
ନିଜର ଏହି କୁଣ୍ଠିତ ଓ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ ଜୀବନରେ
ତୁମେ ତାକୁ ବିଡ଼ମ୍ବିତ କରି ରଖନାହିଁ ।।
ହୃଦୟର ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଲିଦିଅ,
ଆପଣାପର ଭୁଲ,
ସଂଗୀତଦ୍ୱାରା ମୁଖରିତ ଏହି ଗଗନରେ
ଆପଣାର ଗନ୍ଧକୁ
ତରଙ୍ଗାୟିତ କରି ତୋଳ,
ବାହାରର ଏହି ଭୁବନରେ
ଆପଣାର ମାଧୁରୀଟିକୁ ଦିଗେ ଦିଗେ
ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦିଅ ।।
ବନ ମଧ୍ୟରେ ପତ୍ରେ ପତ୍ରେ,
ଆଜି ପଲ୍ଲବେ ପଲ୍ଲବେ
ଏ କି ନିବିଡ଼ ବେଦନା ବାଜି ଉଠୁଛି,
ଦୂରର ସେହି ଗଗନ ଭିତରେ
କାହାର ପଥକୁ ଅନାଇ
ବ୍ୟାକୁଳ ବସୁନ୍ଧରା ଆପଣାକୁ
ସଜାଇ ବସିଛି !
ମୋ'ର ପ୍ରାଣ ଭିତରେ
ଆଜି ଦକ୍ଷିଣା ପବନର ପରଶ,
ବକ୍ଷରେ ବାରବାର କର ହାଣି ସିଏ
କାହାକୁ କ'ଣ ମାଗୁଛି କେଜାଣି-
ସୌରଭରେ ବିହ୍ୱଳ ଏହି ରଜନୀଟି ମଧ୍ୟ
ଏହି ଧରଣୀତଳେ
କାହା ଚରଣତଳେ ଜାଗି ହିଁ ଉଠୁଛି ।
ହେ ସୁନ୍ଦର, ହେ ବଲ୍ଲଭ ଏବଂ ହେ କାନ୍ତ
ତୁମର ଏହି ଗମ୍ଭୀର ଯେତେଯେତେ ଆହ୍ୱାନ,
ପ୍ରକୃତରେ କାହାଲାଗି ।।

୬୨

ରୋଦନରେ ଭରା ଏହି ବସନ୍ତ
ସମ୍ଭବତଃ ଆଗରୁ କେବେ ମଧ୍ୟ ଆସି ନଥିଲା ।
ଏଇଟି ତ ଆସି ମୋ'ର ବିରହବେଦନାକୁ
କିଂଶୁକଫୁଲର ରକ୍ତିମ ରାଗରେ ରଞ୍ଜାଇ ଦେଲା ।
କୁଞ୍ଜଦ୍ୱାରର ବଣମଲ୍ଲୀଟି ନୂତନ ପତ୍ରଗୁଚ୍ଛ ପରିଧାନ କରି
ଆପଣାକୁ ସଜାଇ ଦେଇଛି,
ନିମେଷହୀନ ଆଖିରେ ସିଏ କାହାର ବାଟକୁ ଚାହିଁ
ସତେଅବା ଅନାଇ ରହିଛି !!
ଆଜି ଏହି ଦକ୍ଷିଣ ସମୀରରେ ଦୂରର କେଉଁ ଗଗନରେ
କେହି ବିରହୀ ଏକା ଏକା ଗୀତଟିଏ ଗାଉଛି ।
ମୋ' କୁଞ୍ଜବନର ମୁକୁଳମାନେ
ଆବରଣ ଏବଂ ବନ୍ଧନଗୁଡ଼ିକୁ
ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି ।
ମୋ' ପ୍ରାଣର ରୁଦ୍ଧ ଦ୍ୱାରଟି ଉପରେ ଆଜି ମୁଁ
ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ବାରବାର କରାଘାତ ହିଁ କରୁଛି-
ଆପଣାକୁ ଦେଇ ନପାରିବାର କେବଳ ସେହି ଯେଉଁ ବ୍ୟଥାଟି
ମୋ'ର ମନ ଭିତରେ
ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠୁଛି ।।

୬୮

ବସନ୍ତଋତୁରେ କ'ଣ କେବଳ
ଫୁଟୁଥିବା ଫୁଲମାନଙ୍କର ଏହି ଉତ୍ସବଟା ?
ଅନାଇ ଦେଖ ତ,
ଶୁଖିଲା ପତର ଉପରେ
ଏହି ଝରାଫୁଲଗୁଡ଼ାକର
ଖେଳ ହିଁ ଲାଗିରହିଛି !
ଢେଉ ଉଠୁଛି, ଏବଂ ତାହାରି ସ୍ୱରରେ
ସାଗରପାକ ଭରି ଦେଇ
କ'ଣ ଗୀତଟିଏ ବାଜି ଉଠୁଛି ଏବଂ,
ଯେଉଁ ଢେଉଟି ପଡୁଛି, ତାହାରି ସ୍ୱରଟା ମଧ୍ୟ
ସାରା ସମୟଟା ଜାଗିହିଁ ଉଠୁଛି ।
ତୁମେମାନେ ଦେଖ, ଏହି ବସନ୍ତରେ
ଝରାଫୁଲମାନଙ୍କର ଖେଳଟା
ଲାଗିରହିଛି ।।
ମୋ' ପ୍ରଭୁଙ୍କର ପାଦ ତଳେ
କ'ଣ କେବଳ ମାଣିକ୍ୟମାନେ ହିଁ ଜଳୁଛନ୍ତି ?
ତାଙ୍କର ଚରଣପ୍ରାନ୍ତରେ ତ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମାଟିଢେଲାମାନେ ମଧ୍ୟ
ଲୋଟି ପଡୁଥାନ୍ତି ।।
ମୋ' ଗୁରୁଙ୍କର ଆସନ ପାଖରେ
ସୁବୋଧ ବାଳକ କେତେଜଣ ବା ଥାଆନ୍ତି !
ସିଏ ଅବୋଧ ଜନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ
ମୁଁ ସେଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚେଲାଟିଏ
ହୋଇପାରିଛି ।
ଝରା ଫୁଲଗୁଡ଼ିକର ଖେଳଗୁଡ଼ିକୁ
ଉତ୍ସବରାଜ ଅବଶ୍ୟ ଚାହିଁ ଦେଖନ୍ତି ।।

୬୯

ସେମାନେ ବିନା କାରଣରେ ଚଞ୍ଚଳ ।
ବାୟୁର ହିଲ୍ଲୋଳରେ ଡାଳେ ଡାଳେ ଦୋଳାୟିତ
ସେହି ନବ ପଲ୍ଲବମାନେ ॥

ଝଲମଲ ଆଲୁଅକୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେଇ
ସେମାନେ,
ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ଭରି ଦେଇ କି ଖେଳଟିଏ
ଖେଳାଇ ନଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ,
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ସେହି ମର୍ମରତାନଟି ଦ୍ୱାରା
ଏକ କୈଶୋରକୋଳାହଳକୁ ହିଁ
ଆଣିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ॥
ଏହି ଗଗନେ ଗଗନେ, କାନ ଡେ଼ରି,
ସେମାନେ ଏକ ନୀରବର ଚଞ୍ଚଳ କଳଧ୍ୱନିକୁ
ଶୁଣିବାରେ ଡୁବି ରହିଛନ୍ତି-
ହୁଏତ ନୀଳିମାର କେଉଁ ବାଣୀକୁ ।
ସେମାନେ ସେହି ପ୍ରାଣଝରଣାରହିଁ ଉଚ୍ଛଳ ଧାରାସ୍ୱରୂପ,
ଝରି ଝରି ଅନିବାର ବହି ଯାଉଛନ୍ତି,
ଚିର ତାପସ୍ୱିନୀ ଏହି ଧରଣୀର,
ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶ୍ୟାମଶିଖା
ହୋମାନଳ ସଦୃଶ ॥

(୭୦)

ଆମେ ଆପଣାର ମନକୁ
ଆଜି ସତ୍ୟଲାଗି ସମର୍ପଣ କରିବୁ ।
ସେହି ସତ୍ୟର ହିଁ ଜୟ ହେଉ !
ଆମେ ସତ୍ୟକୁ ବୁଝିବୁ, ସତ୍ୟକୁ ପୂଜିବୁ,
ସେହି ସତ୍ୟଧନକୁ ଖୋଜିବୁ ।
ସେହି ସତ୍ୟର ଜୟ ହେଉ ।
ଯଦି ଦୁଃଖରେ ଦହିବାକୁ ହୁଏ,
ତଥାପି ମିଥ୍ୟାଚିନ୍ତାର ଆଶ୍ରୟ ନେବୁନାହିଁ,
ଦୈନ୍ୟର ଭାର ବହିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ମିଥ୍ୟାକର୍ମ କରିବୁନାହିଁ,-
ଦଣ୍ଡ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ
ମିଥ୍ୟାବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରିବୁ ନାହିଁ ।
ସେହି ସତ୍ୟର ହିଁ ଜୟ ହେଉ ।।
ଆଜି ଆମେ ସମସ୍ତେ ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟରେ
ପ୍ରାଣ ଦେବୁ ।
ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।
ଆମେ ପୁଣ୍ୟ ଲଭିବୁ, ପୁଣ୍ୟରେ ଶୋଭା ପାଇବୁ,
ପୁଣ୍ୟଗାନ ଗାଇବୁ ।
ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।
ଦୁଃଖରେ ଦହିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ଅଶୁଭଚିନ୍ତା କରିବୁନାହିଁ,
ଦୈନ୍ୟଭାର ବହନ କରିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
ଅଶୁଭକର୍ମ କରିବୁନାହିଁ ।
ଦଣ୍ଡ ସହିବାକୁ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା
ଅଶୁଭବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରିବୁ ନାହିଁ ।
ସେହି ମଙ୍ଗଳମୟଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।।

ସେହି ଅଭୟ ବ୍ରହ୍ମନାମକୁ ଆମେ ଆଜି
ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କଲୁ-
ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମ ହେଉଛନ୍ତି ସକଳ ଭୟର ଭୟ।
ଯାହା ହେବାର ହେବ ପଛେ ଶୋକ କରିବୁନାହିଁ-
ବ୍ରହ୍ମଧାମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବୁ।
ସେହି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଜୟ ହେଉ।
ଯଦି ଦୂଃଖରେ ଦହିବାକୁ ହୁଏ, ତଥାପି ଭୟ ନାହିଁ-
କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ।
ଦୈନ୍ୟକୁ ଦହନ କରିବାକୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭୟନାହିଁ।
ମୃତ୍ୟୁ ନିକଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଭୟ ନାହିଁ।
ସେହି ବ୍ରହ୍ମର ହିଁ ଜୟ ହେଉ !
ଆଜି, ଆପଣାର ମନକୁ,
ଆମେ ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବିସର୍ଜନ କରିବୁ।
ସେହି ଆନନ୍ଦର ଜୟ ହେଉ।
ସକଳ ଦୃଶ୍ୟରେ ସକଳ ବିଶ୍ୱରେ
ସେହି ଆନନ୍ଦନିକେତନ ମଧ୍ୟରେ।
ସେହି ଆନନ୍ଦର ଜୟ ହେଉ।
ଚିତ୍ତରେ ଆନନ୍ଦ, ସକଳ କର୍ମରେ ଆନନ୍ଦ,
ସର୍ବକାଳରେ ଆନନ୍ଦ,-ଦୂଃଖରେ ଓ ବିପଦଜାଲରେ ମଧ୍ୟ,
ସର୍ବଲୋକରେ ଆନନ୍ଦ-
ମୃତ୍ୟୁ, ବିରହ ଏବଂ ଶୋକରେ ମଧ୍ୟ,
ସେହି ଆନନ୍ଦର ହିଁ ଜୟ ହେଉ ॥

୬୧

ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ଶାନ୍ତିନିକେତନ
ଆମର ସବୁକିଛିଠାରୁ ଆପଣାର
ଏହି ଶାନ୍ତିନିକେତନ ॥
ତା'ର ଆକାଶଭରା କୋଳରେ
ଆମର ହୃଦୟ ସର୍ବଦା ହିଁ
ଦୋଳି ଖେଳିବାରେ ଲାଗିଥାଏ ।
ଆମେ ତାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ହିଁ
ନୂଆ କରି ଦେଖୁଥାଉ ॥
ଆମ ଏଠାରେ ତରୁମୂଳର ମେଳଗୁଡ଼ିକ
ଖୋଲା ପଡିଆର ଖେଳମାନ,
ନୀଳ ଆକାଶର ବନ୍ଧୁ-ସୋହାଗ ବୋଲା ହୋଇଥିବା
ତା'ର ସକାଳ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା-
ଆମ ଶାଳଗଛ ଗୁଡ଼ିକର ଛାୟାବୀଥି
ବନର ନାନା କଳଗୀତି ମଧ୍ୟ ଗାଏ ଏବଂ
ଅଁଳାଗଛ ଗୁଡ଼ିକ ପତ୍ରମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟରେ
ସଦା ହିଁ ମାତି ରହିଥାଆନ୍ତି ॥
ଆମେ ଯେତେ ଯେତେ ଦୂରକୁ ଯେତେବେଳେ ଗଲେ ମଧ୍ୟ
ଆମ ଶାନ୍ତିନିକେତନ କଦାପି ଦୂରକୁ ଚାଲି
ଯାଏନାହିଁ,-
ଆମ ମନ ଭିତରେ ପ୍ରେମର ସିତାରଟି
ତାହାରି ସୁରରେ ହିଁ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥାଏ ।
ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସହିତ ପ୍ରାଣକୁ
ସିଏ ଗୋଟିଏ ସୁରରେ ମିଳାଇ ରଖିଛି ଏବଂ
ଭାଇକୁ ଭାଇ ସହିତ ବି ଗୋଟିଏ ମନରେ
ପରିଣତ କରି ଦେଇଛି ॥

୬୨

ଦିନେ, ରାଜାଙ୍କର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ,
ଯେଉଁମାନେ ଯାଇ
ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ,
ଆଜି ଏଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ
ସେମାନେ ପୁଣି ଜନ୍ମ ନେଇଛନ୍ତି,
ଭକ୍ତ ସାଜି ମନ୍ଦିରକୁ ଆସିଛନ୍ତି-
ଘାତକ ଏବଂ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡାକି
'ମାର, ମାର' ବୋଲି ହୁଙ୍କାରି ଉଠିଲେଣି ।।
ତାହାରି ଗର୍ଜନ ଭିତରେ
ପୂଜାମନ୍ତ୍ରର ସବୁଯାକ ସ୍ୱର
ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଉଛି-
ଏବଂ, ମାନବପୁତ୍ର ତୀବ୍ର ବ୍ୟଥାରେ
ଏବେ ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି, ହେ ଈଶ୍ୱର !
ଏହି ପାନପାତ୍ରଟି ନିଦାରୁଣ ବିଷରେ ହିଁ
ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହିଛି,-
ତୁମେ ସେଇଟିକୁ ଦୂରକୁ
ଫିଙ୍ଗିଦିଅ,- ହଁ, ଶୀଘ୍ର ଦୂରକୁ ହିଁ
ଫିଙ୍ଗିଦିଅ ।।

୨୫।୧୨।୧୯୩୯

୭୩

ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ

ଦେଶ ଦେଶ ନନ୍ଦିତ କରି ତବ ଭେରୀ ମନ୍ଦ୍ରିତ ହୋଇ ଉଠିଲା,
ଯେତେଯେତେ ବୀର ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ,
ତୁମ ଆସନର ଚଉପାଶରେ, ସେହି ଦିନଟି ଆସିଗଲା,
ମାତ୍ର ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ ?
ସିଏ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କର ପଛରେ ହିଁ
ରହିଗଲା କି ?-ନାଇଁ, ସିଏ ତ ସବୁରି ସହିତ ଏକତ୍ର ଏହି ବିଶ୍ୱର
କର୍ମଭାରକୁ ବହନ କରିବ, ତେଣୁ ହେ ଭଗବାନ, ହେ ଜାଗ୍ରତ ଭଗବାନ୍
ତୁମେ ପ୍ରେରଣ କର ତୁମ ଭୈରବ ଏବଂ ଦୁର୍ଜୟ ଆହ୍ୱାନକୁ ॥

ଯେଉଁମାନେ ସକଳ ବିଘ୍ନବିପଦ ଓ ଦୁଃଖଦହନକୁ ତୁଚ୍ଛ କଲେ
ମୃତ୍ୟୁଗହନକୁ ପାରି ହେଲେ ଏବଂ ମୋହର କାରାଗାରଟି ଭୁଷୁଡି ପଡିଲା-
ସେଇ ଦିନଟି ଆସି ସମାଗତ ହେଲା,
ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ ?

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ନିଷ୍ଫଳ, ବାହୁମାନେ ବୀର୍ଯ୍ୟହୀନ, କର୍ମକୀର୍ତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ
ବ୍ୟର୍ଥଶକ୍ତି, ଆନନ୍ଦଶୂନ୍ୟ, ଜୀବନଧନରେ ଦୀନ,
ତୁମେ ତାକୁ ପ୍ରାଣ ଦିଅ,- ହଁ ପ୍ରାଣ ହିଁ ଦିଅ, ହେ ଭଗବାନ
ତୁମେ ଜାଗୃତ ହୁଅ !

ଦେଖ, ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠି ଆସୁଛି
ତିମିରରାତ୍ରି ତୁଟି ଯାଉଛି, ତୁମ ମନ୍ଦିରର ଅଙ୍ଗନକୁ ଭରି ଦେଇ
ସବୁଯାକ ଯାତ୍ରୀ ଆସି ସମବେତ ହେଲେଣି
ସେହି ଦିନଟି ହିଁ ଉପଗତ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ
ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ ?

ତା'ର ଗୌରବ ଗତ ହୋଇଗଲା କି, ସିଏ ନିଜର ଆସନଟିକୁ ହରାଇ
ପକାଇଲା ?
ଏବଂ ହୁଏତ ସେଇଥିପାଇଁ ନତମସ୍ତକ ହୋଇ ରହିଛି।
ତାକୁ ସ୍ଥାନ ଦିଅ, ହଁ, ସ୍ଥାନ ହିଁ ଦିଅ, ହେ ଭଗବାନ,
ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ, ତୁମେ ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ !

ତୁମର ଜନଗଣପଥଟି ଆଜି ଜୟରଥର ଚକ୍ରଦ୍ୱାରା
ମୁଖର, ଦିଗ ଦିଗନ୍ତକୁ ସ୍ପନ୍ଦିତ କରି ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠୁଛି।
ହଁ, ସେଇ ଦିନଟି ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି, କିନ୍ତୁ
ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ ? ତା'ର ବକ୍ଷ ଦୈନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ,
ଆଶାଗୁଡିକ ମଳିନ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀର୍ଣ୍ଣ, ତା'ର ଚିତ୍ତ
ତ୍ରାସଦ୍ୱାରା ରୁଦ୍ଧ,-ମୁହଁରେ ଭାଷା ହିଁ ନାହିଁ-ତୁମେ ତାକୁ
କୋଟି ମୌନ କଣ୍ଠକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରୁଥିବା ବାଣୀ ପ୍ରଦାନ କର।

ହେ ଭଗବାନ, ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ-ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ।
ଆପଣାର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ-
ଯେଉଁମାନେ ତୁମର ଶକ୍ତିଟିକୁ ଲଭି ପାରିଲେ, ସେମାନେ
ଭୟ ଶୂନ୍ୟ ହେଲେ, ବିଜୟ ଲାଭ କଲେ, କର୍ମରେ ଯଶୋଯୁକ୍ତ ହେଲେ-
ହଁ, ସେହି ଦିନଟି ଆଜି ଉପଗତ ହୋଇଛି, କିନ୍ତୁ
ଭାରତବର୍ଷ କାହିଁ !!

ତୁମେ କଠୋର ଆଘାତ କର, ତା'ର ଆତ୍ମ-ଅବିଶ୍ୱାସକୁ
ନାଶ କର, ଅଶନିପାତ ଦ୍ୱାରା ସେହି ପୁଞ୍ଜିତ ଅବସାଦଭାରକୁ
ହାଣି ଦିଅ, ନାନା ମିଛଭୟ ଦ୍ୱାରା ଚକିତ ସେହି ମୂଢ଼ଟିର
ପରିତ୍ରାଣ କର, ହେ ଭଗବାନ ଉଠ, ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ !!

୭୪

ଏହି ଧରାରେ,
ତୁମେ ଶାନ୍ତିର ବାରି ବର୍ଷଣ କର,
ଏଠାରେ ନରନାରୀ ସମସ୍ତେ
ଶୁଷ୍କ ହୃଦୟଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି ।।
ଆଉ ଅନ୍ଧକାର ନରହୁ
ମୋହ ପାପ କିଛି ନରହୁ,
ଶୋକ ଓ ପରିତାପ ସବୁ ଦୂର ହେଉ ।
ହୃଦୟ ବିମଳ ହେଉ,
ପ୍ରାଣ ସବଳ ହେଉ,
ଯେତେ ଯେତେ ବିଘ୍ନ,
ସବୁ ଅପସରି ଯାଉ ।।
ଏହି ହିଂସା ଦ୍ୱେଷ କାହିଁକି,
ଏହି ଛଦ୍ମବେଶ ବା କାହିଁକି,
କ'ଣ ପାଇଁ ଏହି ମାନ ଓ ଅଭିମାନ
ଆମ ପାଷାଣ ହୃଦୟଗୁଡିକରେ
ତୁମେ ପ୍ରେମର ବିତରଣ କର,
ଏବଂ ତୁମରି ହିଁ ବିଜୟ ହେଉ ।।

୭୪

ସେହି ମହାମାନବଙ୍କର
ଆଗମନ ହେବାକୁ ଯାଉଛି ।
ଦିକେ ଦିକେ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧୂଳିର ଘାସେ ଘାସେ
ରୋମାଞ୍ଚ ଲାଗିଗଲାଣି ।।

ସୁରଲୋକରେ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠୁଛି
ନରଲୋକରେ ଜୟଡ଼ଙ୍କ ନିନାଦିତ ହେଲାଣି-
ସେହି ମହାଜନ୍ମର ଲଗ୍ନଟି ଆସି
ଉପଗତ ହୋଇଛି ।
ଏବଂ, ଅମାରାତ୍ରିର ଯେତେ ଦୁର୍ଗ ଓ ତୋରଣ
ଧୂଳି ଉପରେ ହିଁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ
ଭାଙ୍ଗିଯାଉଛି ।
ଉଦୟଶିଖର ଉପରେ-
ଆଗତ ଏକ ନବଜୀବନର ଆଶ୍ୱାସ ଦେଇ
'ମାଭୈଃ ମାଭୈଃ' ବାଣୀ
ଜାଗୃତ ହୋଇ ଉଠୁଛି ।
ଏବଂ, ଏହି ମହାକାଶରେ
'ମାନବ-ଅଭ୍ୟୁଦୟର ଜୟ ହେଉ'
ବୋଲି ମନ୍ଦ୍ରିତ ହୋଇ ଉଠିଲାଣି ।।

୧ ବୈଶାଖ, ୧୩୪୮

ସଂଗୀତ ସୂଚୀ

(ପ୍ରଥମ ଧାଡୀ ଅନୁସାରେ)

୧. ହେ ସଂଗୀତ, ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ,

୨. ଯେଉଁ ଧ୍ରୁବପଦଟିକୁ

୩. ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ଏହି ଗାନଦ୍ୱାରା ହିଁ

୪. ଯେତେବେଳେ, ଏହି ଗୀତ ଭିତରଦେଇ

୫. ତୁମ୍ଭ ସୁରର ଧାରାଟି

୬. ତୁମେ କେଉଁପ୍ରକାରେ ଯେ
ଗୀତ ଗାଇବାରେ ଲାଗିଥାଅ

୭. ବିପୁଳ ତରଙ୍ଗରେ

୮. ଜୟ୍ଭ ତବ ବିଚିତ୍ର ଆନନ୍ଦ

୯. ସକଳକଳୁଷତାମସହର

୧୦. ଜୟ ଜୟ ପରମା ନିଷ୍କୃତି ହେ

୧୧. ଶେଷ କେଉଁଠିହେଲେ ନାହିଁ

୧୨. ଦୁଃଖ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ରହିଛି ବୋଲି

୧୩. ମୋ'ର ଏ ମୁକ୍ତି ଆଲୋକେ ଆଲୋକେ

୧୪. ପ୍ରଭୁ ମୋହର, ପ୍ରିୟ ଯେ ମୋ'ର

୧୫. ଆହେ ଜୀବନବଲ୍ଲଭ, ଆହେ ସାଧନଦୁର୍ଲଭ

୧୬. କ୍ଷତ ଯେତେ କ୍ଷତି ଯେତେ

୧୭. ସୀମା ଭିତରେ ତୁମେ ହେ ଅସୀମ

୧୮. ହଁ, ସେଇଥିରେ ହିଁ ତୁମର ମୋ'ଠାରେ ଏହି ଆନନ୍ଦ

୧୯. ହେ ଦେବତା ମୋ'ର, ମୋ'ର ଏହି ଦେହ ଓ ପ୍ରାଣକୁ ଭରି

୨୦. ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କର

୨୧. ପ୍ରାଣକୁ ଭରିଦେଇ, ତୃଷାକୁ ହରଣ କରି

୨୨. ଭୁବନେଶ୍ୱର ହେ

୨୩. ମୋ' ପ୍ରାଣରେ ଅଗ୍ନିର ସେହି ସ୍ପର୍ଶମଣିଟିକୁ

୨୪. ନିତି ତୁମର ଏହି ଫୁଲମାନଙ୍କର ବନରେ

୨୫. ମୋ' ପ୍ରାଣକୁ, ତୁମେ ନବନବ ରୂପରେ

୨୬. ଭୟରୁ ତୁମର ଅଭୟ ମଧ୍ୟକୁ
୨୭. ଯଦି ଦୁଃଖ ନପାଇବ, ତେବେ,
୨୮. ତୁମେ ମୋତେ ବିପଦରୁ
୨୯. ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି
୩୦. ହେ ପଥର ସାଥୀ,
୩୧. ମୋ'ର ଏହି ପଥ ଚାଲିବାରେ ଆନନ୍ଦ
୩୨. ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ତୁମରି ଗୀତକୁ ହିଁ ଗାଉଥିବି
୩୩. ତୁମେ ମୋତେ ନିତ୍ୟ କଲ୍ୟାଣର କାର୍ଯ୍ୟରେ
୩୪. ନିଜ ପତାକାଟିକୁ ତୁମେ
୩୫. ଫୁଲ କହେ
୩୬. ଏଇ ତୁମର ପ୍ରେମ, ହେ ହୃଦୟହରଣ
୩୭. କେଉଁ ଉତ୍ସବର ଲଗ୍ନରେ
୩୮. ତୁମର ଓ ମୋ'ର ମିଳନ ହେବ ବୋଲି
୩୯. ଆଜି ଏହି ଦିନଟି କେଉଁ ଘରେ
୪୦. ଆଜି ଏହି ମଙ୍ଗଳପ୍ରଭାତରେ, ତୁମେ
୪୧. ମୋ'ର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ତୁମେ ଯିଏ
୪୨. ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରାଣ ଏବଂ ମନକୁ ନେଇ
୪୩. ଯଦି ପୁନର୍ବାର ଇଚ୍ଛା କରିବ
୪୪. କେତେ ଅଜଣାକୁ ତୁମେ ଜଣାରେ ହିଁ
୪୫. ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ସହିତ
୪୬. ଯେଉଁଠି ତୁମେ ବିଶ୍ୱସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ
୪୭. ଯାହାକୁ ତୁମେ ଆପଣାର ପ୍ରେମ ଦ୍ୱାରା
୪୮. ମୋତେ ସେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳାଇ ରଖ
୪୯. ମୋ' ଘରର ତାଲାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ
୫୦. ମୋ' କଣ୍ଠ ତାକୁ ଡାକୁଥାଏ
୫୧. ତୁମେ ମୋତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷମ ଭାବରେ ବାହାରୁ ଟାଣି ଆଣିଲ
୫୨. ଯେତେବେଳେ ଜୀବନ ଶୁଖି ଯାଉଥିବ
୫୩. ତୁମର ସୁରୁ ଓ ମୋ'ର ସାରା
୫୪. ତୁ ଆଉ କେଉଁ ଭୀରୁକୁ ଭୟ ଦେଖାଇବୁ

୫୫. ଆପଣାକୁ ଜାଣିବାର ମୋ'ର ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟି
୫୬. ତୁମେ ମୋତେ ଯେଉଁମାନେ ସୁଖ ଦେଇଛ
୫୭. ହଁ, ଏଇଟି ହିଁ ଭଲ ଲାଗିଥିଲା
୫୮. ଜୀବନରେ କ'ଣ ସବୁ ନପାଇଲି ବୋଲି
୫୯. ବିଶ୍ୱବୀଣାରବେ
୬୦. ଦାରୁଣ ଅଗ୍ନିବାଣେ ରେ
୬୧. ଦେଖ ଆମେ ଏହି ଅତି ଭୈରବ ହରଷେ
୬୨. ଭରା ଭାଦ୍ରରେ ଆଜି ଝରଝର
୬୩. ମେଘ କୋଳରେ ପଂକ୍ତି ବାନ୍ଧି
୬୪. ହେ ଶରତ, ମୋହନ ଅଙ୍ଗୁଳିମାନଙ୍କର
୬୫. ହିମରାତିରେ ଗଗନର
୬୬. ଆଜି ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ବସନ୍ତ ସମାଗତ
୬୭. ରୋଦନରେ ଭରା ଏହି ବସନ୍ତ
୬୮. ବସନ୍ତଋତୁରେ କ'ଣ କେବଳ
୬୯. ସେମାନେ ବିନା କାରଣରେ ଚଞ୍ଚଳ
୭୦. ଆମେ ଆପଣାର ମନକୁ
୭୧. ଆମମାନଙ୍କର ଏହି ଶାନ୍ତିନିକେତନ
୭୨. ଦିନେ ରାଜାଙ୍କର ଦ୍ୱାହି ଦେଇ
୭୩. ଦେଶ ଦେଶ ନନ୍ଦିତ କରି
୭୪. ଏହି ଧରାରେ
ତୁମେ ଶାନ୍ତିର ବାରି ବର୍ଷଣ କର
୭୫. ସେହି ମହାମାନବଙ୍କର

ସଭ୍ୟତାର ସଙ୍କଟ

- ଅଶୀବର୍ଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଅବସରରେ କବିଙ୍କର ଅଭିଭାଷଣ

ଆଜି ମୋ' ବୟସର ଅଶୀବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା, ମୋ ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତାରଟି ମୋ' ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ରହିଛି। ପୂର୍ବତମ ଦିଗନ୍ତରେ ଯେଉଁ ଜୀବନଟି ଏକଦା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ଦୃଶ୍ୟଟିକୁ ଆଜି ମୁଁ ଏହି ଅପର ପ୍ରାନ୍ତରୁ ନିଃସକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବେଶ୍ ଦେଖିପାରୁଛି ଏବଂ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଛି ଯେ, ମୋ' ଜୀବନର ଓ ସମଗ୍ର ଦେଶର ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଣତିଟି ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଯାଇଛି ଏବଂ ସେହି ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗଭୀର ଦୁଃଖର କାରଣ ରହିଛି।

ବୃହତ୍ ମାନବବିଶ୍ୱଟି ସହିତ ଆମର ଏକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରିଚୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ସେହି ସମୟର ଇଂରେଜ ଜାତିର ଇତିହାସରେ। ଆମ ଅଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା ଗୋଟିଏ ମହତ୍ ସାହିତ୍ୟର ଉଚ୍ଚଶିଖରରୁ ଭାରତର ଏହି ଆଗନ୍ତୁକର ଚରିତ୍ରପରିଚୟଟି। ସେତେବେଳେ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳାଭର ପଥ୍ୟ-ପରିବେଷଣ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନଥିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟଟିର ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ଜ୍ଞାନର ନାନାବିଧ କେନ୍ଦ୍ରରୁ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର ପରିଚୟ ତଥା ତା'ର ଶକ୍ତିର ରହସ୍ୟକୁ ନୂତନ ନୂତନ ପ୍ରକାରରେ ଦେଖାଇବାରେ ଲାଗିଛି, ସେତେବେଳେ ତାହାର ଅଧିକାଂଶ ରହିଥିଲା ନେପଥ୍ୟରେ ଏବ ଆଗୋଚରରେ। ପ୍ରକୃତିତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଳ୍ପ ଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଇଂରେଜୀ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜାଣିବା ଓ ଉପଭୋଗ କରିବା ଥିଲା ମାର୍ଜିତମନା ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟର ପରିଚୟ। ଦିନ ଏବଂ ରାତ୍ରିଗୁଡ଼ିକ ବର୍କ୍‌ଙ୍କର ବାଗ୍ମିତାରେ ଓ ମ୍ୟାକଲେଙ୍କର ଭାଷାପ୍ରବାହର ତରଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ମୁଖରିତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ। ସେକ୍‌ସ୍‌ପିଅର୍‌ଙ୍କର ନାଟକଗୁଡିକୁ ନେଇ ନିରନ୍ତର ଆଲୋଚନା ଲାଗି ରହିଥିଲା; କବି ବାଇରନ୍‌ଙ୍କର କାବ୍ୟ ଓ ସେତେବେଳର ପଲିଟିକ୍‌ସ୍‌ରେ ସର୍ବମାନବର ବିଜୟଘୋଷଣାର ନାନା ଚର୍ଚ୍ଚା ଚାଲିଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଆମେ ନିଜ ଜାତିର ସ୍ୱାଧୀନତାର ସାଧନା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲୁ ସତ, ମାତ୍ର ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଜଡ଼ି ରହିଥିଲା ଇଂରେଜ ଜାତିର ଉଦାରତା ବିଷୟରେ ଆମର ବିଶ୍ୱାସ। ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ଏତେ ଗଭୀର ହୋଇ ରହିଥିଲା ଯେ, ସେହି ସମୟରେ ଆମର ସାଧକଗଣ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ଯେ, ଏହି ବିଜିତ ଜାତିଟିର ସ୍ୱାଧୀନତାର ପଥଟି ବିଜୟୀ ଜାତିଟିର ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ।

ତା'ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସେହି ଇଂଲଣ୍ଡ ହିଁ ଏକଦା ଅତ୍ୟାଚାରପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ନିଜ ଜାତିର ସମ୍ମାନକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏକଦା ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାଣକୁ ପଣ କରିଥିଲେ, ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ହିଁ ସେମାନେ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ନରଖି ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ କରି ରଖିଥିଲେ । ସେହି ଇଂରେଜଚରିତ୍ରରେ ହିଁ ମୁଁ ମାନବମୈତ୍ରୀର ଏକ ବିଶୁଦ୍ଧ ପରିଚୟ ପାଇଛି ଏବଂ ସେଥିଲାଗି ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଇ ଇଂରେଜକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ହୃଦୟର ଉଚ୍ଚାସନରେ ବସାଇ ରଖିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବର ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟଟି ସାମ୍ରାଜ୍ୟମଦମତ୍ତତା ଦ୍ୱରା କଳୁଷିତ ହୋଇ ନଥିଲା ।

ବୟସ ଯେତେବେଳେ ଅଳ୍ପ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଇଂଲଣ୍ଡ ଯାଇଥିଲି; ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜନ୍ ବ୍ରାଇଟ୍‌ଙ୍କର ମୁହଁରୁ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ଗୃହରେ ଏବଂ ବାହାରେ କୌଣସି କୌଣସି ସଭାରେ ଯେଉଁସବୁ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣିଥିଲି, ସେତେବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକରେ ମୁଁ ଇଂରେଜ ମନୁଷ୍ୟଟିର ଚିରକାଳର ବାଣୀକୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଛି । ସେହି ବକ୍ତୃତାରେ ରହିଥିବା ହୃଦୟର ବ୍ୟାପ୍ତିଟି ଜାତିଗତ ସମସ୍ତ ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ସେହି କଥାଟି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ'ର ମନେଅଛି ଓ ଆଜିର ଏହି ଶ୍ରୀଭ୍ରଷ୍ଟ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ମୋ'ର ପୂର୍ବସ୍ମୃତିଟିକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଛି । ସେହି ପରନିର୍ଭରତାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କଦାପି ଏକ ପ୍ରଶଂସାର କଥା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁନଥିଲୁ । ମାତ୍ର ଏଇଟି ଭିତରେ ଏତିକିମାତ୍ର ପ୍ରଶଂସାର ବିଷୟ ରହିଥିଲା ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆବହମାନ କାଳର ଅନଭିଜ୍ଞତା ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ବିଷୟରେ ସେଦିନ ମୁଁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ସହଜ ରୂପ ଦେଖିଛି, ବିଦେଶୀୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ତାହାର ପ୍ରକାଶ ଘଟିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ସେଇଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଶକ୍ତି ଆମମାନଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ ରହିଥିଲା ଏବଂ ଆଦୌ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । କାରଣ, ମଣିଷମାତ୍ରଙ୍କେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଯାହାକିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସେଇଟି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ କଦାପି ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହି ପାରିବନାହିଁ,- ସେଇଟି କୌଣସି କୃପଣର ଅବରୁଦ୍ଧ ଭଣ୍ଡାରର କଦାପି ଏକ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ତେଣୁ, ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ସେତେବେଳେ ଆମ ମନ ପୁଷ୍ଟିଲାଭ କରିଥିଲା, ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ମୋ'ର ମନ ଭିତରେ ତାହାର ବିଜୟଶଙ୍ଖ ମନ୍ଦ୍ରିତ ହୋଇଛି ।

'ସିଭିଲିଜେଶନ', ଆମେ ସଭ୍ୟତା ନାମରେ ଯାହାର ତର୍ଜମା କରିଛୁ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ତାହାର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ପାଇବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏହି

ସଭ୍ୟତାର ଯେଉଁ ରୂପଟି ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ମନୁ ତାହାକୁ ସଦାଚାର ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ତାହା ହେଉଛି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାମାଜିକ ନିୟମର ବନ୍ଧନ । ଏହି ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯେଉଁ ଧାରଣା ରହିଥିଲା, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଗୋଳଖଣ୍ଡ ଭିତରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସରସ୍ୱତୀ ଏବଂ ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ ଦୁଇ ନଦୀର ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯେଉଁ ଦେଶ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ନାମରେ ସୁବିଦିତ ଥିଲା, ସେହି ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଆଚାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟ-କ୍ରମରେ ଚାଲି ଆସିଛି, ତାହାକୁ ସଦାଚାର ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏହି ଆଚାରର ଭିତ୍ତି ଏକ ପ୍ରଥାର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛି-ଏବଂ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ନିଷ୍ଠୁରତା ଓ ଯେତେ ଅବିଚାର ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ପ୍ରଚଳିତ ଯାବତୀୟ ସଂସ୍କାର ଆମର ଆଚାରବ୍ୟବହାର ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ କୌଣସି ବିଚାର ନକରି ଚିତ୍ତର ସକଳ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଅପହରଣ କରିଥିଲା । ସଦାଚାରର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶଟିକୁ ମନୁ ଯେଉଁ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ, କ୍ରମେ ସେହି ଆଦର୍ଶ ଲୋକାଚାରକୁ ଆଶ୍ରୟ କଲା । ଯେତେବେଳେ ମୁଁ ଆପଣାର ଜୀବନକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲି, ସେତେବେଳେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ବାହ୍ୟ ଆଚାରକୁ ବିରୋଧ କରି ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କର ମନରେ ଏକ ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରସାରଲାଭ କରିଥିଲା । ରାଜନାରାୟଣ-ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ସେହି କାଳଟିର ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କର ଆଚରଣଟିର ବିବରଣ ପାଠ କଲେ ସେହି କଥାଟିକୁ ଖୁବ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବୁଝି ହୋଇଯିବ । ସେହି ସଦାଚାରର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଆମେ ଇଂରେଜ ଜାତିର ଚରିତ୍ରଟି ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ କରି ସଭ୍ୟତାର ଏକ ଆଦର୍ଶକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଲୁ । ସେହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆମମାନଙ୍କର ପରିବାରରେ, ଧର୍ମମତ ମଧ୍ୟରେ, ଲୋକ-ବ୍ୟବହାରରେ ଏବଂ, ନ୍ୟାୟବୁଦ୍ଧିର ସକଳ ଅନୁଶାସନ ଭିତରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା-ମୁଁ ସେହିପରି ଏକ ଭାବପରିବେଶ ଭିତରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି ଏବଂ ସେଇଟି ସହିତ ଆମ ସ୍ୱାଭାବିକ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗଟା ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜକୁ ଉଚ୍ଚାସନରେ ନେଇ ବସାଇ ଦେଇଥିଲା । ଏଇଟି ହେଉଛି ମୋ' ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଭାଗ । ଏବଂ, ତା'ପରଠାରୁ ହିଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଛେଦର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟହ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ଆପଣାର ଚରିତ୍ର-ଉତ୍ସରୁ ହିଁ ଉତ୍ସାରିତ ରୂପେ ସଭ୍ୟତାର ଉନ୍ମେଷକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଗୋଟାଏ ରିପୁର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ତାହାକୁ କେଡ଼େ ଅନାୟାସରେ ଲଂଘନ ମଧ୍ୟ କରି ପାରୁଛନ୍ତି !

ତା'ପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଭୃତ ଭାବରେ ମୋତେ ସାହିତ୍ୟର ରସସମ୍ଭୋଗର ସେହି ନାନା ଉପକରଣର ବେଷ୍ଟନଟି ମଧ୍ୟରୁ ଦିନେ ବାହାରି ଆସିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେଦିନ ଭାରତବର୍ଷର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଯେଉଁ ନିଦାରୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମୋ' ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟବିଦାରକ । ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ପାନୀୟ, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ଏବଂ ମନ ପାଇଁ ଯାହା କିଛି ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ, ସେଗୁଡ଼ିକର ଏତେ ଅଧିକ ଉତ୍କଟ ଅଭାବ ବୋଧହୁଏ ପୃଥିବୀର ଆଧୁନିକ-ଶାସନ-ପରିଚାଳିତ କୌଣସି ଦେଶରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ଅଥଚ ଦୀର୍ଘ କାଳ ହେଲା ଏହି ଦେଶ ଇଂରେଜକୁ ଏତେ ଏତେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଆସିଛି । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ମହିମାଧ୍ୟାନରେ ଏକାନ୍ତ ମନରେ ନିବିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଥିଲି, ସେତେବେଳେ ମୁଁ କେବେ ମଧ୍ୟ ସଭ୍ୟ ନାମଧାରୀ ମାନବ-ଆଦର୍ଶର ଏତେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର ଓ ବିକୃତ ରୂପର କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରି ପାରିନାହିଁ । ଏବଂ, ଶେଷରେ ଦେଖିପାରୁଛି, ଏହି ବିକାରର ଭିତର ଦେଇ ଦିନେ ବହୁକୋଟି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସଭ୍ୟଜାତିର ଅପରିସୀମ ଅବଜ୍ଞା ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେହି ଉଦାସୀନତା ଖୁବ୍ ଉଗ୍ର ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରଶକ୍ତିର ସହାୟତାରେ ଇଂରେଜ ନିଜର ଏହି ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱକୁ ରକ୍ଷା କରି ଆସିଛି, ସେଇଟିର ଯଥୋଚିତ ଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ଏହି ନିଃସହାୟ ଦେଶଟି ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛି; ଅଥଚ ଆଖି ଆଗରେ ଦେଖିଲି ଯେ, ଜାପାନ ଦେଶ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରଚାଳନାର ଉପଯୋଗ କରି ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ସର୍ବତୋଭାବେ କେତେ ପ୍ରକାରେ ହିଁ ସମ୍ପଦବାନ୍ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେହି ଜାପାନର ସମୃଦ୍ଧି ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି ଆସିଛି । ଦେଖିଛି, ସେଠାରେ ଆପଣା ଜାତିଟି ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ସେହି ସଭ୍ୟ ଶାସନର ରୂପଟିକୁ । ଏବଂ, ଦେଖିଛି, ରୁଷିଆ ଦେଶର ମସ୍କୋ ନଗରୀରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାରର, ସାର୍ବଜନୀନ ଆରୋଗ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥାର କେଡ଼େ ଅସାମାନ୍ୟ ଏବଂ ଅକୃପଣ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହିତ ନାନା ପ୍ରୟାସ ଲାଗିରହିଛି । ସେହି କ୍ଳାନ୍ତିହୀନ ପ୍ରୟାସର ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ବୃହତ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଟିର ମୂର୍ଖତା ଏବଂ ଦୈନ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମ-ଅବମାନନା ଅପସାରିତ ହୋଇଯାଉଛି । ସେହି ସଭ୍ୟତା ଜାତିର ବିଚାର କରିନାହିଁ, ବିଶୁଦ୍ଧ ମାନବସମ୍ବନ୍ଧର ପ୍ରଭାବକୁ ସର୍ବତ୍ର ବିସ୍ତାର କରିପାରିଛି । ତାହାର ଦ୍ରୁତ ଏବଂ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରିଣତିଟିକୁ ଦେଖି ମୁଁ ଏକଦା ଉଭୟ ଈର୍ଷା ତଥା ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିଛି । ମସ୍କୋ ସହରକୁ ଯାଇ ରୁଷିଆର ଶାସନପ୍ରକ୍ରିୟାର ଏକ ଅସାଧାରଣତା ମୋ'ର ଅନ୍ତରକୁ ସ୍ପର୍ଶ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲା-ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି, ସେଠାକାର ମୁସଲମାନଙ୍କ ସହିତ ରାଷ୍ଟ୍ର-ଅଧିକାରର ଭାଗବଣ୍ଟାକୁ ନେଇ

ଅମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିରୋଧ ହୁଏନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କର ଉଭୟଙ୍କର ମିଳିତ ସ୍ୱାର୍ଥସମ୍ବନ୍ଧଟି ମଧ୍ୟରେ ଶାସନବ୍ୟବସ୍ଥାର ଯଥାର୍ଥ ସତ୍ୟ ଭୂମିକାଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି। ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଅନ୍ୟଜାତିଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବର ଚାଳନା କରୁଥିବା ଆଜି ଏପ୍ରକାରର ରାଷ୍ଟ୍ରଶକ୍ତି ସଂପ୍ରତି ପ୍ରଧାନତଃ ଦୁଇଟି ଜାତି ହାତରେ ରହିଛି। ପ୍ରଥମଟି ଇଂରେଜଜାତି ଓ ଆଉଗୋଟିଏ ହେଉଛି ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ। ଏହି ପରଜାତୀୟ ମାନଙ୍କର ପୌରୁଷକୁ ଦଳି ଦେଇ ଇଂରେଜ ସେମାନଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ସକାଶେ ନିର୍ଜୀବ କରି ରଖିଛି। କିନ୍ତୁ ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆ ସହିତ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମରୁଭୂମିବାସୀ ମୁସଲମାନ ଜାତିର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି। ମୁଁ ନିଜେ ସାକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହିଛି, ଏହି ଜାତିକୁ ସବୁପ୍ରକାରେ ଶକ୍ତିମାନ କରି ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି। ସବୁ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସହଯୋଗୀ କରି ରଖିବାକୁ ସୋଭିଏଟ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟର ଚେଷ୍ଟା ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖିଛି ଏବଂ ସେହି ବିଷୟରେ କିଛି ପଢିଛି। ଏହି ପ୍ରକାରର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍‌ର ପ୍ରଭାବ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅସମ୍ମାନକର ହେବନାହିଁ ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର କୌଣସି ହାନି ହେବନାହିଁ। ସେଠା ଶାସନକୁ କେବେହେଲେ ଏକ ବିଦେଶୀୟ ଶକ୍ତିର ନିଦାରୁଣ ନିଷ୍ପେଷଣୀ ଯନ୍ତ୍ରର ଶାସନ ବୋଲି କହି ହେବନାହିଁ। ମୁଁ ଦେଖି ଆସିଛି, ଯେତେବେଳେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶ ଏକଦା ଦୁଇଟି ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିର ଯନ୍ତ୍ରାର ଚାପ ଭିତରେ ପିଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେହି ନିର୍ମମ ଆକ୍ରମଣର ଇଉରୋପୀୟ ଦଂଶନାଘାତର କବଳରୁ ଆପଣାକୁ ମୁକ୍ତ କରି ସେହି ନବଜାଗ୍ରତ ଜାତି କିଭଳି ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣତା-ସାଧନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାରିଥିଲା। ଦେଖି ଆସିଲି, ଜାରାଥୁଷ୍ଟ୍ରିଅନ୍ ମାନଙ୍କ ସହିତ ମୁସଲମାନଙ୍କର ଏକଦା ଯେଉଁ ସାଂଘାତିକ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନର ସଭ୍ୟ ଶାସନରେ ତାହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଶମ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଛି। ଏହି ସୌଭାଗ୍ୟର ଏହାହିଁ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଯେ, ସେହି ଜାତିଟି ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିର ଚକ୍ରାନ୍ତଜାଲରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ରହି ପାରିଥିଲା। ଆଜି ମୁଁ ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ ପାରସ୍ୟର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରିବି। ଆମ ପ୍ରତିବେଶୀ ଆଫଗାନିସ୍ତାନରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସମାଜନୀତିର ସେହି ସାର୍ବଜନୀନ ଉତ୍କର୍ଷ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଘଟି ପାରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ତାହାର ସମ୍ଭାବନା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିଛି ଏବଂ ତାହାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସଭ୍ୟତା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଇଉରୋପୀୟ ଜାତି ତାକୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅଭିଭୂତ କରି ପାରିନାହିଁ। ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଉନ୍ନତିର ପଥରେ, ମୁକ୍ତିର ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଛନ୍ତି।

ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସେହି ସଭ୍ୟଶାସନରୂପୀ ଜଗଦଳ ପଥରକୁ ଛାତିଉପରେ ବହନ କରି ଭାରତବର୍ଷ ଏକ ନିରୁପାୟ ନିଶ୍ଚଳତା ମଧ୍ୟରେ ଯାଇ କେତେ ନା କେତେ ତଳେ ପଡି ରହିଲା । ଚୀନାମାନଙ୍କ ପରି ଗୋଟିଏ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟ ଜାତିକୁ ଇଂରେଜମାନେ ନିଜ ଜାତିର ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ନିମନ୍ତେ ବଳପୂର୍ବକ ଅଫିମରୂପେ ବିଷରେ ଜର୍ଜର କରି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ତା ବଦଳରେ ଚୀନର ଏକ ଅଂଶକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିନେଲେ । ଅତୀତର ସେହି ଘଟଣାଟିକୁ ଭୁଲି ଆସୁଥିବା ସମୟରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି ଉତ୍ତର ଚୀନକୁ ଜାପାନ ମଧ୍ୟ ଗିଳି ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରି ପଡିଲାଣି । ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜନୀତି-ପ୍ରବୀଣମାନେ କେତେ ଅବଜ୍ଞାପୂର୍ଣ୍ଣ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ସହିତ ସେହି ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିକୁ କିଛିନୁହେଁ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ପରେ ଆଉଗୋଟିଏ ସମୟରେ ସ୍ପେନ୍‌ର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର-ରାଷ୍ଟ୍ର ଶାସନର ତଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ କି କୌଶଳରେ ଯାଇ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟ କରି ପକାଇଥିଲା; ଏହି ଦୂରରେ ଥାଇ ସେହି ଘଟଣାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଥିଲି । ସେତେବେଳେ ଏକଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଛି ଯେ, ଦଳେ ଇଂରେଜ ସେହି ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ପେନ୍‌ଦେଶ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ଆତ୍ମବଳି ଦେଇଥିଲେ । ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କର ଏହି ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଚ୍ୟଭୂଖଣ୍ଡର ଚୀନଦେଶର ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ଯଥୋଚିତ ପ୍ରକାରେ ଜାଗରିତ ହୋଇ ପାରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି, ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିର ପ୍ରଜାସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଆଦର୍ଶଟିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବୀରକୁ ପ୍ରାଣପାତ କରିବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି, ସେତେବେଳେ ପୁନର୍ବାର ମୋ'ର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଯେ, ଏକଦା ମୁଁ ଇଂରେଜକୁ ମାନବହିତୈଷୀ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି ଏବଂ କି ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଭକ୍ତି କରିଛି । ଇଉରୋପୀୟ ଜାତିର ସ୍ୱଭାବଟି ପ୍ରତି ମୋ' ବିଶ୍ୱାସଟି କ୍ରମେ କିପରି ଭାବରେ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା, ଆଜି ମୋତେ ସେହି କଥାଟିର ଶୋଚନୀୟ ଇତିହାସଟି ଜଣାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏକ ସଭ୍ୟଶାସନକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବାରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗତିଟି ଆସି ଦେଖାଦେଇଛି, ସେଇଟି କେବଳ ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ନୀରୋଗତାର ଏହି ଏଡ଼େ ନୈରାଶ୍ୟଜନକ ଅଭାବ ନୁହେଁ; ସେଇଟି ପ୍ରକୃତରେ ହେଉଛି, ଦେଶବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଏହି ଅତି ନୃଶଂସ ଆତ୍ମବିଚ୍ଛେଦ, ଭାରତବର୍ଷ ବାହାରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ମୁସଲମାନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ମୁଁ ଯାହାର ତୁଳନା ହିଁ ପାଇନାହିଁ । ଏଠାରେ ଆମ ପାଇଁ ଏପରି ବିପଦଟିଏ ରହିଛି ଯେ, ସେହି ଦୁର୍ଗତି ନିମନ୍ତେ ଏକମାତ୍ର ଆମ ସମାଜକୁ ହିଁ ଦାୟୀ କରାଯାଇ ପାରିବ । ମାତ୍ର, ଦୁର୍ଗତିର ରୂପଟି ଯେ

ପ୍ରତ୍ୟହ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉତ୍କଟ ହୋଇ ଉଠୁଛି, ଯଦି ସେଇଟି ଭାରତର ଏହି ଶାସନଗତ ତନ୍ତ୍ରଟିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଗୋପନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଲାଭ କରି ପୁଷ୍ଟ ନହୁଅନ୍ତା, ତେବେ ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସରେ କେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏତେ ଅଧିକ ଅପମାନକର ଏକ ଅସଭ୍ୟ ପରିଣାମ ଘଟି ପାରନ୍ତାନାହିଁ। ଭାରତର ଅଧିବାସୀମାନେ ଯେ ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ସାମର୍ଥ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାପାନଠାରୁ ନିମ୍ନ, ସେହି କଥାଟିକୁ ଆଦୌ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଇ ପାରିବନାହିଁ। ପ୍ରାଚ୍ୟର ଏହି ଦୁଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପ୍ରଭେଦଟିଏ ରହିଛି ଯେ, ଭାରତବର୍ଷ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବତୋଭାବେ ଅଧିକୃତ ଏବଂ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଓ ଜାପାନ ସର୍ବଦା କୌଣସି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିର ପକ୍ଷଛାୟାର ଆବରଣରୁ ସର୍ବଦା ମୁକ୍ତ ଥିଲା। ଏହି ବିଦେଶୀୟ ସଭ୍ୟତା, ଯଦି ଏହାକୁ ତୁମେ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି କହିବ, ଆମଠାରୁ ଯେ କ'ଣସବୁ ଅପହରଣ କରି ନେଇଛି, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିଛୁ। ତା' ବଦଳରେ ଶାସନର ଦଣ୍ଡଟିଏ ହାତରେ ଧରି ସିଏ ଯାହା ସ୍ଥାପନ କରିଛି, ତାହାକୁ ଏକ ନାମ ଦେଇ Law and Order ବୋଲି କହୁଛି। ବିଧି ଏବଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଯାହା ହେଉଛି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଏକ ବାହାରର ପଦାର୍ଥ,-କେବଳ ଏକ ଦରୁଆନି କରିବାର କାର୍ଯ୍ୟ। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିର ସଭ୍ୟତା କ୍ଷେତ୍ରର ଅଭିମାନଟି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିବା, ତାହା ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି। ସିଏ ଆମକୁ ତା' ଶକ୍ତିରୂପଟିକୁ ଦେଖାଇଛି ସିନା, ମୁକ୍ତିରୂପଟିକୁ ଦେଖାଇ ପାରିନାହିଁ। ଅର୍ଥାତ୍, ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସମ୍ପର୍କଟି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଏବଂ ଯାହାକୁ ଯଥାର୍ଥ ସଭ୍ୟତା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ, ତାହାରି କୃପଣତା ହିଁ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତିର ପଥକୁ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ଦେଇଛି। ଅଥଚ ମୋ' ନିଜର ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେତୁ ସମୟ ସମୟରେ ମହଦାଶୟ କେତେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସହିତ ମଧ୍ୟ ମୋ'ର ଭେଟ ହୋଇଛି। ସେହି ମହତ୍ତ୍ୱଟିକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତିର କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇନାହିଁ। ଏମାନେ ମୋ'ର ବିଶ୍ୱାସକୁ ଇଂରେଜ ଜାତିଟି ସହିତ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବାନ୍ଧି ରଖିଛନ୍ତି। ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହିସାବରେ ମୁଁ ଶ୍ରୀ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କର‧ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରିବି। ମୁଁ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ଇଂରାଜଙ୍କୁ, ଯଥାର୍ଥ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ଙ୍କୁ, ଜଣେ ଯଥାର୍ଥ ମାନବଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟରୁ ଦେଖିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲି। ଆଜି ମୃତ୍ୟୁର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସ୍ୱାର୍ଥସଂପର୍କ-ରହିତ ତାଙ୍କର ସେହି ନିର୍ଭୀକ ମହତ୍ତ୍ୱଟି ମୋତେ ଆହୁରି ଅଧିକ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ହୋଇ ଦୃଶ୍ୟମାନ୍ ହୋଇଛି। ମୋ'ର ଏବଂ ଆମ ସମଗ୍ର ଜାତିର ତାଙ୍କ

ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିବାର ବହୁତ ହିଁ କାରଣ ରହିଛି; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ କାରଣରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ କୃତଜ୍ଞ । ମୋ'ର ତରୁଣ ବୟସରେ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟର ପରିବେଶନ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଇଂରେଜ ଜାତିକୁ ମୁଁ ଏକଦା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ଆପଣାର ନିର୍ମଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରିଥିଲି, ମୋ'ର ଏହି ଶେଷ ବୟସରେ ସେଇ ତାହାରି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁଭଳି ଏକ ଉଦାହରଣ ହୋଇ ରହିଲେ, ତାହା କେବେହେଲେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା କଳଙ୍କିତ ହେବନାହିଁ । ତାଙ୍କରି ସ୍ମୃତିଟି ସହିତ ହିଁ ଏହି ଜାତିଟିର ମର୍ମଗତ ମାହାତ୍ମ୍ୟଟି ମୋ'ର ମନ ଭିତରେ ଧ୍ରୁବ ହୋଇ ରହିଥିବ । ଏମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ନିଜର ନିକଟତମ ବନ୍ଧୁରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଛି ଏବଂ ସେମାନେ ସମସ୍ତ ମାନବଜାତିର ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ମାନ୍ୟ କରୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ମୋ'ର ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦରୂପେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛି । ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି, ଏହିମାନେ ହିଁ ଇଂରେଜର ମହତ୍ତ୍ୱକୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଭେଳା ବୁଡ଼ିବାରୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିବେ । ଯଦି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋ'ର ପରିଚୟ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଭେଟିନଥାନ୍ତି, ତେବେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋ'ର ନୈରାଶ୍ୟଟି କେବେହେଲେ କଟି ନଥାନ୍ତା ।

ପୁଣି, ଏହି ସମୟରେ ଦେଖାଗଲା, ସମୁଦାୟ ଇଉରୋପ କିପରି ନଖଦନ୍ତ ବିସ୍ତାର କରି ଏକ ମହାବିଭୀଷିକାର କାରଣ ହେବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାଣି । ମାନବ-ଉତ୍ପୀଡ଼ନର ଏହି ମହାମାରୀ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ମଜ୍ଜାରୁ ହିଁ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାନବାତ୍ମାକୁ ଅପମାନିତ କରି ଦିଗନ୍ତରୁ ଦିଗନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବାୟୁଟିକୁ ହିଁ କଳୁଷିତ କରି ଦେଇଛି । ଆମର ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ, ନିଃସହାୟ, ରନ୍ଧ୍ରହୀନ ଅକିଞ୍ଚନତା ମଧ୍ୟରେ ଆମେ କ'ଣ ତାହାର କୌଣସି ଆଭାସ ମଧ୍ୟ ପାଇନାହୁଁ ?

ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଇଂରେଜକୁ ଏହି ଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ପଛରେ ଛାଡିଦେଇ ଯିବ । କେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଛଡ଼ା ଦୈନ୍ୟମୟତାର ଆବର୍ଜନାକୁ ? ଯେତେବେଳେ ଏକାଧିକ ଶତାବ୍ଦୀର ଶାସନଧାରାଟି ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯିବ, ସେତେବେଳେ ଏଠାରେ କେଡ଼େ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପଙ୍କଶଯ୍ୟା ଏକ ଦୁର୍ବିସହ ନିଷ୍ଫଳତାକୁ ବହନ କରୁ ନଥିବ ! ଜୀବନର ସେହି ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭରେ ସକଳ ମନଟିଏ ନେଇ ମୁଁ ଇଉରୋପର ସମ୍ପଦର ଅନ୍ତରସ୍ଥ ସଭ୍ୟତାର ଦାନଟିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲି । ଏବଂ, ଆଜି ବିଦାୟ ନେବାର ଏହି ସମୟରେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ହିଁ ଦେଉଳିଆ

ହୋଇଗଲା ଏବଂ, ମୁଁ ଆଜି ଆଶା କରି ରହିଛି, ଯେ ଆମର ଏହି ଦାରିଦ୍ର୍ୟଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛିତ କୁଟୀରଟି ମଧ୍ୟରେ ପରିତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବି ଯେ ସିଏ ସଭ୍ୟତାର ଦେବବାଣୀକୁ ନେଇ ଆସିବେ, ମନୁଷ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟର ଚରମ ଆଶ୍ୱାସର ବାଣୀଟିକୁ ସିଏ ଏହି ପୂର୍ବ ଦିଗନ୍ତରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶୁଣାଇବେ । ଆଜି ମୁଁ ସେପାରିଟି ଆଡ଼କୁ ଯାତ୍ରା କରୁଛି-ପଛରେ ଥିବା ଘାଟଟିରେ କ'ଣ ଦେଖି ଆସିଲି, କ'ଣ ରଖି ଆସିଲି, ଇତିହାସର କି ଅକିଞ୍ଚିତ୍‌କର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟତାଭିମାନର ପରିକୀର୍ଣ୍ଣ ଭଗ୍ନ ସ୍ତୂପଟିକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ନକଲି । କିନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇବା ହେଉଛି ପାପ, ମୁଁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ବିଶ୍ୱାସଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷା କରିବି । ଆଶା କରିବି ମହାପ୍ରଳୟ ପରେ ବୈରାଗ୍ୟର ମେଘମୁକ୍ତ ଆକାଶରେ ଇତିହାସର ଏକ ନିର୍ମଳ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଅବଶ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବ ଏହି ପୂର୍ବାଚଳର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଦିଗନ୍ତରୁ । ଏବଂ, ଦିନେ ଅପରାଜିତ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ଜୟଯାତ୍ରାର ଅଭିଯାନରେ ସକଳ ବାଧାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ତାହାର ସେହି ମହତ୍ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଟିକୁ ଫେରି ପାଇବାର ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେବ । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ସେହି ଅନ୍ତହୀନ ତଥା ପ୍ରତିକାରହୀନ ପରାଭବକୁ ଚରମ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ମୁଁ ଏକ ଅପରାଧ ବୋଲି ମନେ କରେ ।

ତେଣୁ, ଆଜି ଏହି କଥାଟିକୁ ହିଁ କହିଯିବି ଯେ, ପ୍ରବଳପ୍ରତାପଶାଳୀ କ୍ଷମତାମଦ ଦ୍ୱାରା ମତ୍ତ କୌଣସି ଆତ୍ମମ୍ଭରିତା ଯେ ନିରାପଦ ନୁହେଁ, ସେହି ସତ୍ୟଟି ପ୍ରମାଣିତ ହେବାର ଦିନଟି ଆସି ଆଜି ସମ୍ମୁଖରେ ଉପଗତ ହୋଇଛି ଏବଂ, ସୁନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଏହି ସତ୍ୟଟି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ ଯେ

ଅଧର୍ମେଣୈଧତେ ତାବତ୍ ତତୋ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟତି ।
ତତଃ ସପତ୍ନାନ୍ ଜୟତି ସମୂଳସ୍ତୁ ବିନଶ୍ୟତି ।।

ପରିଶିଷ୍ଟ

୧୯୧୯ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ପଞ୍ଜାବର ଜାଲିଆନ୍‌ବାଲାବାଗ୍‌ଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗଣହତ୍ୟା ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରତିବାଦରେ କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏକଦା ତାଙ୍କୁ ସେହି ସରକାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିବା ନାଇଟ୍ (Knight) ଉପାଧିଟିକୁ ଫେରାଇ ସେହି ସମୟର ବଡଲାଟଙ୍କ ପାଖକୁ ପତ୍ରଟିଏ ଲେଖିଥିଲେ । ପତ୍ରଟି କଲିକତାରୁ ବାହାରୁଥିବା ଦୈନିକ ଖବରକାଗଜ The Statesman ରେ ସେହିବର୍ଷ ଜୁନ୍ ତିନିତାରିଖ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପତ୍ରଟି, ମୂଳ ଇଂରାଜୀରେ :

The enormity of the measures taken by the Government in the Punjab for quelling some local disturbances has, with a rude shock, revealed to our minds the helplessness of our position as British subjects in India. The disproportionate severity of the punishments inflicted upon the unfortunate people and the methods of carrying them out, we are convinced, are without parallel in the history of civilised governments, barring some conspicuous exceptions, recent and remote. Considering that such treatment has been meted out to a population disarmed and resourceless, by a power which has the most terribly efficient organization for destruction of human lives, we must strongly assert that it can claim no political expediency, far less moral justification. The accounts of the insults and sufferings by our brothers in Punjab have trickled through the gagged silence, reaching every corner of India, and the universal agony of indignation roused in the hearts of our people has been ignored by our rulers - possibly congratulating themselves for imparting what they imagine as salutary lessons. This callousness has been praised by most of the Anglo-Indian papers, which have in some cases gone to the brutal length of making fun of our sufferings, without receiving the least check from the same authority, relentlessly careful in suffering

every cry of pain of judgement from the organs representing the sufferers. Knowing that our appeals have been in vain and that the passion of vengeance is blurring the noble vision of statesmanship in our government which could so easily afford to be magnanimous, as befitting its physical strength and normal tradition, the very least that I can do for my country is to take all consequences upon myself in giving voice to the protest of the millions of my countrymen, surprised into a dumb anguish of terror. The time has come when badges of honour make our shame glaring in the incongruous context of humiliation, and I for my part, wish to stand, shorn of all special distinctions, by the side of my countrymen who, for their so-called insignificance, are liable to suffer degradation not fit for human beings. And these are the reasons which have compelled me to ask Your Excllency, with due reverence and regret, to relive me of my title of my of knighthood, which I had the honour to accept from His Majesty the king at the hands of your predecessor, for whose nobleness of heart I still entertain great admiration.

Yours faithfully,
Rabindranath Tagore

Calcutta
6, Dwarakanath Tagore Lane,
May 30, 1919

ପତ୍ରଟି, ଓଡିଆ ଭାଷାନୁବାଦରେ :

ମାନନୀୟ୍ ମହାଭାଗ,

କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ୍ ଜନବିକ୍ଷୋଭକୁ ଦମନ କରିବାକୁ ଯାଇ ସରକାର ପଞ୍ଜାବରେ ଯେଉଁସବୁ କର୍ମପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କଲେ, ତାହା ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ଘୋର ଆତଙ୍କଭାବନାର କାରଣ ହୋଇଛି ଏବଂ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା ହିସାବରେ ଆମ ଭାରତୀୟ୍ ମାନଙ୍କର ମନରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତିଟି ବିଷୟ୍ରେ ଏକ ଦାରୁଣ ଅସହାୟ୍ତାକୁ ଜଳଜଳ କରି ଆଣି ଦେଖାଇ ଦେଇଛି । ସେହି ଭାଗ୍ୟହୀନ ଜନସମଷ୍ଟିଟି ଉପରେ ଯେପରି ନିତାନ୍ତ ଅନୁପାତହୀନ କଠୋରତା ସହିତ ଶାସ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଛି ଏବଂ ଯେପରି ଏକ ପଦ୍ଧତିର ଆଶ୍ରୟ୍ ନେଇ ତାହା ଆଚରିତ ହୋଇଛି, ତାହାର ଯେ କେଉଁଠିହେଲେ ଆଦୌ କୌଣସି ଦ୍ୱିତୀୟ୍ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସଭ୍ୟ ସରକାରମାନଙ୍କର ଇତିହାସରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବନାହିଁ, ସେହି ବିଷୟ୍ରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତ୍ୟୟ୍ ହିଁ ହୋଇଯାଇଛି । ଅବଶ୍ୟ, ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଏବର ତଥା ଅତୀତର କେତୋଟି ବ୍ୟତିକ୍ରମକୁ ହୁଏତ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ । ନିରସ୍ତ୍ର ଓ ନିଃସମ୍ବଳ କରି ରଖା ଯାଇଥିବା ଏକ ଜନସମୂହ ପ୍ରତି ଏପରି ଦୁରାଚରଣ ଯେ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ତାହା ଯେ ଏପରି ଏକ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଆଚରିତ ହୋଇଛି, ଯାହାପାଖରେ କି ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଜୀବନ ନେଇ ପାରିବା ଲାଗି ସର୍ବାଧିକ ପରିମାଣରେ ଭୟ୍ଙ୍କର ଏକ ଏତେ ସମର୍ଥ ସଂଗଠନଟିଏ ରହିଛି, ସେହି କଥାଟିକୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଦାବୀ କରି ପାରିବା, ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଟିରେ ପ୍ରକୃତରେ କୌଣସି ତାତ୍କାଳିକ ବିଚାରବୁଦ୍ଧି ହିଁ ନାହିଁ,-ଏବଂ ଆଦୌ କୌଣସି ନୈତିକ ଔଚିତ୍ୟ ରହିବାର ତ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ଉଠୁନାହିଁ । ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା ଆମର ସେହି ଭାଇମାନେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା ସେହି ଅପମାନ ଏବଂ ଉତ୍ପୀଡ଼ନଚୟ୍ର ବିବରଣୀମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁହଁକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଚୁପ୍ କରି ରଖା ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ତୁଣ୍ଡକୁ ତୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଆମ ଗୋଚରକୁ ଆସିଯାଇଛି ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷର କୋଣ ଅନୁକୋଣରେ ବାସ କରୁଥିବା ସର୍ବଜନଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିଛି । ଏବଂ, ତାହାରି ଫଳସ୍ୱରୂପ, ଆମ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ହୃଦୟ୍ ଭିତରେ ତାହା ସର୍ବତ୍ର ଯେଉଁ ଦାରୁଣ ଅପମାନର ଆଘାତ-ବୋଧଟିକୁ ଜାଗ୍ରତ କରାଇ ଆଣିଛି, ସେହି ସତ୍ୟଟି ପ୍ରତି ଆମର ଶାସକମାନେ କେବଳ ଅବଜ୍ଞା ହିଁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି,-ସେମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ଏପରି ଘଟଣାଟିଏ ଘଟାଇ ପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଜକୁ ସାଧୁବାଦ ଦେଉଛନ୍ତି; ଭାବୁଛନ୍ତି ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତରେ ଗୋଟିଏ ଚମତ୍କାର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରିଛି । ଏହି ଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଆଙ୍ଗ୍ଲୋ-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସେହି ଅବଜ୍ଞାଟିର ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି; ସେମାନେ ବେଳେବେଳେ ଏତେ

ଦୂରଯାଏ ମଧ୍ୟ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ ନିତାନ୍ତ ନୃଶଂସ ହୋଇ ଆମର ଏହି ଯାତନାଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ବେଶ୍ ବିଦ୍ରୂପ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଅଥଚ, ଶାସନ ତରଫରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସେପରି ନକରିବା ସକାଶେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆ ଯାଇନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ, ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଭୋଗ କରିଥିବା ପକ୍ଷଟିର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରି ଯେଉଁସବୁ ମାଧ୍ୟମ ଯେପରି ଦୁଃଖଦ୍ୱାରା ବିଚଳିତ ନିଜର ବିଚାରଗୁଡିକୁ ପ୍ରକଟ କରିଛନ୍ତି, ଶାସକପକ୍ଷଟି ପ୍ରାୟ ଏକ ଅନମନୀୟ ସତର୍କତା ସହିତ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏଡାଇ ଦେଇଛି । ଆମର ସକଳ ନିବେଦନ ଯେ ବୃଥା ହୋଇଛି ଓ ଆମ ସରକାରରେ ଥିବା ଯଥାର୍ଥ ରାଷ୍ଟ୍ରବିବେକଟି ଯେ କ୍ରୋଧ ଏବଂ ପ୍ରତିଶୋଧ-ପରାୟଣତା ଭିତରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି, ଅଥଚ ସେମାନେ କେଡ଼େ ସହଜରେ ଉଦାର ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରନ୍ତେ ଏବଂ ଆପଣାର ଭୌତିକ ବଳ ତଥା ସ୍ୱାଭାବିକ ପରମ୍ପରାଟିର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ,-ଏହି କଥାଟିକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ମୁଁ ଭାବୁଛି ଯେ, ଅତିକମ୍‌ରେ ସକଳ ପରିଣାମକୁ ବରିନେଇ ମୁଁ ମୋ'ର ନିୟୁତ ସଂଖ୍ୟାର ଦେଶବାସୀଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦକୁ ଏକ ସାକାର ରୂପ ପ୍ରଦାନ କରିବି । ସେମାନେ ତ ହତବାକ୍ ହୋଇ ଘୋର ଆତଙ୍କ ତଥା ପରିତାପ ମଧ୍ୟରେ ମୂକ ହିଁ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏପରି ଏକ ସମୟ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛି, ଆମେ ଶାସକମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ଯେଉଁସବୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ ନାନା ସନ୍ତକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛୁ, ସାଂପ୍ରତିକ ଏହି ଅପମାନଟିର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସଙ୍ଗତିଯୁକ୍ତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆମର ଲଜ୍ଜାଟିକୁ ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଆଣୁଛି । ଏବଂ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ପାଇଥିବା ସକଳ ବିଶେଷ ସ୍ୱୀକୃତିକୁ ପରିହାର କରିବାକୁ ହିଁ ଚାହୁଛି ଏବଂ ମୋ' ନିଜ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ଠିଆ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । ସେହି ଦେଶବାସୀମାନେ ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନଙ୍କର ତଥାକଥିତ ଗୁରୁତ୍ୱହୀନତା ହେତୁ କେବଳ ଅମାନୁଷିକ ଅପମାନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ହିଁ ବିବେଚିତ ହେଉଛନ୍ତି ଏବଂ, ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ହିଁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମାନନୀୟ ମହାଭାଗଙ୍କ ଠାରେ ମୋ'ର 'ନାଇଟ୍' ଉପାଧିରୁ ମୋତେ ମୁକ୍ତ କରିଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି । ଏକଦା ମହାମାନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ତରଫରୁ ଆପଣଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କର ହାତରୁ ମୁଁ ସେହି ସମ୍ମାନଟିକୁ ଲାଭ କରିଥିଲି । ସେହି ମହାନୁଭବ ହୃଦୟଟିର ମହାନତାଟିକୁ ମୁଁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାନ୍ୟତାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶଂସା ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

କଲିକତା

୬, ଦ୍ୱାରକାନାଥ ଠାକୁର ଲେନ୍

ମଇ ୩୦, ୧୯୧୯

আষাঢ়

বিধির বাঁধন কাটবে তুমি
এমন শক্তিমান!
তুমি কি এমন শক্তিমান।
আমাদের ভাঙাগড়া তোমার হাতে
এমন অভিমান
তোমাদের এমনি অভিমান!
চিরদিন [redacted] টানবে [redacted] পিছে [redacted]
চিরদিন রাখবে [redacted] নীচে,
বল
এত [redacted] নাইরে তোমার
[redacted] সবে না সেই টান।
শাসনে
[redacted] যতই ঘেরো
আছে [redacted] বল দুর্ব্বলেরো,
[redacted] হও না যতই বড়
[redacted] আছেন ভগবান
আমাদের শক্তি মেরে
তোরাও বাঁচবি নেরে,
[redacted]
বোঝা তোর ভারী হলেই
ডুববে তরীখান!

শিলাইদহ
২৯শে
ভাদ্র
১৩১২

[illegible] ପ୍ରକାଶନୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର-୧୦, ଓଡ଼ିଶା

ମୂଲ୍ୟ- ୮୦/- ଟଙ୍କା ମାତ୍ର